THOMAS
DE QUINCEY

BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN İTİRAFLARI

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN: BATU BORAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

II. BASIM

Genel Yayın: 1375

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

THOMAS DE QUINCEY
BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN İTİRAFLARI

ÖZGÜN ADI
CONFESSIONS OF AN ENGLISH OPIUM-EATER

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
BATU BORAN

Sertifika No: 11213

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

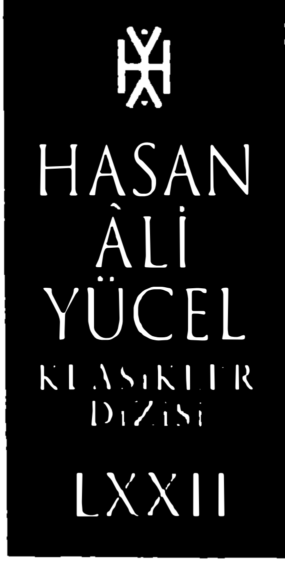
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM OCAK 2008, İSTANBUL
II. BASIM EKİM 2013, İSTANBUL

ISBN 978-9944-88-251-4 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. DEVEKALDIRIMI CAD. GELİNCİK SOK. NO: 6 KAT: 3
BAĞCILAR İSTANBUL
Tel: (0212) 445 32 38 Fax: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

THOMAS DE QUINCEY

BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN İTİRAFLARI

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
T[illegible] KORA

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Önsöz

Thomas De Quincey'nin 1821 sonbaharında alelacele kaleme aldığı *İtiraflar*'ı yüzyıl ortasına gelindiğinde çoktan klasik pâyesini almıştı. Kitap olarak basıldığı 1822'den itibaren otuz yıl boyunca baskısı tükenmeyen *İtiraflar*'a ilâveten 1845'te *Suspiria de Profundis* ve 1849'da *The English Mail-Coach*'un[1] yayımlanmasıyla De Quincey'nin dünya kültürüne iz bırakacak bir yazar olduğu belli olmuştu: Amerikan edebiyatının en usta kalemi Edgar Allen Poe ona hayrandı; yine Amerikalı felsefeci Ralph W. Emerson İngiltere ziyareti sırasında sırf onunla tanışabilmek için Edinburgh'a gitmişti. 1828'de genç Alfred de Musset oldukça serbest bir çeviriyle *İtiraflar*'ı Fransızca'ya uyarlamış, Hector Berlioz bu çeviriden yola çıkarak *Symphonie Fantastique*'i bestelemişti. Lewis Carrol, Oscar Wilde, Marcel Proust, Virginia Woolf, Borges ve William Burroughs De Quincey'nin bir çırpıda sayabileceğimiz sonraki hayranları arasında.[2] Buna rağmen yazarın başyapıtı sayılan *Bir İngi-*

---

1 Bildiğim kadarıyla De Quincey'nin dilimize çevrilen ilk kitabı olan bu eser için bkz. *İngiliz Posta Arabası*, çev.: Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul (1993).

2 Elbette bu listeye artık Orhan Pamuk'u da eklemeliyiz: "Benim çok sevdiğim De Quincey'den haberliydi belki; belki de, afyonla deneylere de girmişti." Orhan Pamuk, *Kara Kitap*, 14. bölüm, Can Yayınları: İstanbul (1990)

liz Afyon Tiryakisinin İtirafları'nın bu kitapta sunduğumuz orijinal metni on dokuzuncu yüzyılın ortasından sonra İngilizce konuşulan dünyada unutuldu; daha doğrusu kendisinden yaşça ufak, uzunluk açısından çok daha büyük adaşının gölgesinde kayboldu.

De Quincey *İtiraflar*'ı çok zor şartlar altında kaleme almış, hattâ birinci bölümü yazarken alacaklılarına yakalanmamak için Londra'da kaldığı odayı değiştirmek zorunda kalmıştı. Yirmi üç yaşında üniversiteyi bıraktıktan sonra on yıl hiçbir işte çalışmayan genç Thomas bu süre boyunca babasından kalan mirasla idare etmiş, fakat beş binden fazla kitapla doldurduğu kütüphanesi yüzünden de tam anlamıyla borca batmıştı. 1818'de yerel seçimlerdeki radikal adayın bir konuşmasını eleştirdiği makalesi Tory yanlısı *Westmorland Gazette*'de yayımlandı ve De Quincey yakın dostu şâir William Wordsworth'ün desteğiyle bu gazetede editörlüğe başladı. On bir ay sonra işine son verilene kadar *Westmorland Gazette*'de felsefe, iktisat ve tabiî (söz konusu cinayetlerin ayrıntılı tasvirlerini de içeren) cinayet davaları konusunda makaleler yazdı. İlk işini bir senede kaybetmiş olsa da De Quincey artık mesleğini bulmuştu. Bir süre *Blackwood's Magazine*'e yazdıktan sonra bu derginin sahibiyle de anlaşamayınca yayın hayatına yeni başlayan *London Magazine*'in teklifini kabul ederek Londra'ya gitti: *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*, *London Magazine*'in Eylül ve Ekim 1821 sayılarında tefrika edildi; böylece hem şöhretin hem de uzun ve yorucu bir kariyerin kapıları açılmıştı. Otuz altı yaşına kadar neredeyse hiçbir şey yazmayan De Quincey o tarihten ölümüne dek geçimini 1820-1850 yılları arasında altın çağını yaşayan edebî ve siyasî dergilere makale ve denemeler yazarak sağladı. *İtiraflar* yazarına öyle büyük bir şöhret kazandırmıştı ki, *London Magazine*'in sahipleri Kasım 1822'de eseri ayrı bir kitap olarak yayım-

ladılar.[3] Bu tarihten itibaren De Quincey, William Hazzlit ve Charles Lamb ile beraber İngiliz süreli yayınlarının en meşhur, en çok okunan yazarlarından oldu. Beş yıl boyunca *London Magazine*'e her ay bir deneme (bazen de çeviri) teslim eden De Quincey 1827'den sonra *Foreign Quarterly Review* ve *Blackwood's Magazine*, alacaklılarından kurtulmak için Edinburgh'a taşındığı 1829'dan sonra da *Edinburgh Review*, *Blackwood's Edinburgh Magazine* ve *Tait's* dergilerine yazdı. De Quincey otuz yılı aşan bir süre boyunca bu dergiler için siyaset, iktisat, felsefe, Yunan, Latin ve İngiliz edebiyatı, tarih ve dilbilim alanlarında (hepsinde muazzam bir hâkimiyet sergilediği) sayısız deneme kaleme aldı. De Quincey ayrıca (başta Kant'ın bazı makaleleri olmak üzere) Almanca'dan çeviriler yaptı ve Romalı yazarlar, siyaset adamları, imparatorlar ve İngiliz şâirler hakkında biyografiler ve ansiklopedi makaleleri[4] yazdı. De Quincey ayrıca dönemin siyasal gelişmeleri ve güncel olaylarla ilgili pek çok tartışmaya müdâhil oldu. Malthus'u yıllarca kıyasıya eleştirdi. Haiti'deki devrimin sonuçlarından sömürgelerdeki gelişmelere, en yeni bilimsel deneylerden büyük bir dikkatle takip ettiği tıbbî araştırmalara, şiirden operaya daha pek çok konuda durmadan yazdı. Lâkin 1850'ye gelindiğinde bir devir sona ermiş ve De Quincey'nin inanılması güç bir üretkenlikle katkıda bulunduğu edebî ve siyasî dergilerin hemen hepsi yayın hayatına veda etmişti. 1851 yılında Boston'da bir yayınevi yazarın *De Quincey's Writings* (De Quincey'nin Eserleri, 20 cilt) adıyla yayımlanan ilk

---

3 Bu çeviriye dâhil ettiğimiz 'Ek' ilk olarak bu kitapta yer almış, daha sonra da *London Magazine*'in Aralık 1822 sayısında tekrar yayımlanmıştı.

4 De Quincey'nin kaleme aldığı dikkate değer biyografiler arasında Goethe, Alexander Pope, Schiller ve Shakespeare'inkileri sayabiliriz. 1841'de *Encyclopaedia Britannica*'nın ilk baskısı için bu yazarların biyografik makalelerini yine De Quincey kaleme almıştı.

toplu eserlerini bir araya getirdi. 1853 yılında Edinburgh'taki bir yayınevinin benzer teklifi üzerine de, De Quincey kendini *Selections Grave and Gay From Writings, Published and Unpublished*'i (Kimi Yayımlanmış Kimi Yayımlanmamış Ciddî ve Mizahî Eserlerden Seçmeler, 14 cilt) oluşturacak ciltlerin hazırlanmasına verdi. Bu yayınevlerinden aldığı telif ücretleri sayesinde yaşlı tiryaki en azından ömrünün son yıllarını maddî imkânsızlıklarla boğuşmadan geçirebildi. Orijinal metnin ikinci bölümündeki bir cümleden[5] anlaşıldığı kadarıyla tâ en baştan niyetli olduğu *İtiraflar*'ın "gözden geçirilmesine" de nihâyet 1855'te el atabildi.

De Quincey'nin, *Seçmeler*'in beşinci cildini oluşturmak üzere "gözden geçirmeye" başladığı başyapıtını neticede neredeyse baştan yazmasının nedeni tam olarak bilinmese de, bazı tahminler yapmak mümkün. Daha 1821'de tohumları atılan niyetin iki sebebi olmalı: Birincisi, özellikle yazarın çocukluğunu anlattığı ilk kısmın çok aceleyle yazılmış olması; ikincisi de, De Quincey'nin *İtiraflar*'ın son bölümünün esasını teşkil etmesini planladığı rüyâlarıyla ilgili notlarının bir kısmını kaybetmesi. Eserin 1856 baskısının[6] sonunda yer alan 'The Daughter of Lebanon' (Lübnan Kızı) adlı rüyâ/pasaj muhtemelen bu kayıp notları telâfi etmek için eklenmiş. Ancak asıl önemli değişiklik De Quincey'nin ilk bölüme çocukluğuyla ilgili pek çok ayrıntı ve hikâye ekleyerek eseri oldukça uzatmasıydı. Böylelikle *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*'nın "düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskısında" De Quincey'nin çocukluğu ve Londra maceralarıyla ilgili ilk bölüm kitabın yaklaşık beşte dördünü oluştururken afyon ve rüyâlarla ilgili ikinci bölüm kitabın çok küçük bir

5 Bkz. sf. 84; "Zira aksi takdirde Afyon İtiraflarımın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısında sizi ben inandırır, hattâ tir tir titretirim."

6 Kitabın bu versiyonunun Türkçe çevirisi için bkz. *İngiliz Afyonkeşin İtirafları*, çev.: Koray Karaşahin, Babil Yayınları: İstanbul (2004).

kısmını oluşturur oldu. De Quincey'nin ölümünden tam kırk yıl sonra 1889-1890 yıllarında David Masson'un editörlüğünde yayımlanan on dört ciltlik *Toplu Eserler*'in pek çok eksik ve kusuru arasında *İtiraflar*'ın 1856 versiyonunun yanında 1821'de yayımlanan orijinal metne yer verilmemiş olması da gösteriliyor. Özellikle De Quincey'nin aklına gelen hemen her şeyi dâhil ettiği devâsâ cümlelerden oluşan üslûbu göz önüne alındığında, *İtiraflar* hakikaten de "en sabırlı okuyucularını bile bir çırpıda bozguna uğratabilecek" uzunlukta bir kitap olmuştu. Yirminci yüzyılda okurlarına bir De Quincey eseri sunmak isteyen yayınevleri çoğunlukla ya 1917'de Everyman's Library'nin yaptığı gibi *The English Mail-Coach*'u ya da Jonathan Swift geleneğinde bir kara mizah klasiği olan *On Murder Considered as One of the Fine Arts*'ı[7] tercih ettiler. Bugün yalnız De Quincey'nin ya da romantik akımın değil, İngiliz edebiyatının da başyapıtlarından biri olarak kabul edilen *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*'nın orijinal metni İngiliz okuyucu kitleleriyle yeniden buluşmak için 1980'lere dek beklemek zorunda kaldı.

Fransız okuyucular bu konuda çok daha talihliydi. Alfred de Musset'nin 1828'de yer yer kendi de pasajlar ekleyerek Fransızca'ya aktardığı metin tam anlamıyla bir çeviri sayılmasa da yine de Fransız okuyucuların De Quincey ile vakitlice tanışmasını sağladı. Aslında (henüz 18 yaşındaki) de Musset kitabı çevirmekten ziyâde Fransız diline uyarlamış ve başlı başına yeni bir eser ortaya çıkarmıştı; öyle ki neticede *İngiliz Afyon Tiryakisi* adıyla yayımlanan eserin adının yalnızca 'Afyon Tiryakisi' olmasını bile teklif etmişti. *İtiraflar*'ı okurun gözleri önüne serilecek "fantastik bir halı"ya benzeten şâir Charles Baudelaire, De Quincey'nin ölümünden birkaç ay önce kitabın orijinal metninin tercümesini yapmak üzere kolları sıvadı. O dönem yazdığı bazı mektuplarda *İti-*

---

7 Bu kitabın Türkçesi için bkz. *Güzel Sanatların Bir Dalı Olarak Cinayet*, çev.: Emre Ağanoğlu, Merkez Kitaplar: İstanbul (2007).

raflar'la uğraşırken zaman zaman "doğru kelimeleri bulabilmek için" saatlerce kafa patlattığını da anlatan Baudelaire neticede aslına son derece sâdık bir çeviri ortaya çıkardı fakat yayıncıları eseri basmaya iknâ edemedi. Baudelaire bunun üzerine elindeki metni kısalttı, *Suspiria*'dan bazı pasajlar ekledi ve bu defa özgün bir eser olarak sunduğu kitapla yeniden yayınevinin kapısını çaldı. Yazarın 'Haşşâşlar Kulübü'ndeki tecrübelerinden yola çıkarak kaleme aldığı esrarla ilgili bir denemeyle birleştirerek *Les paradis artificiels*[8] adıyla 1860 yılında yayımladığı bu eser Baudelaire'e atfedilse de aslında Thomas De Quincey'yi Fransız edebiyatının bir parçası yaptı.

De Quincey'nin gerçek anlamıyla toplu eserleri (Manchester Üniversitesi'nden Grevel Lindop'un editörlüğünde) nihâyet 2001-2003 yılları arasında yirmi bir cilt hâlinde yayımlandı. Özellikle De Quincey'nin hayatı ve eserleri hakkındaki akademik çalışmalara bakıldığında bu yeni *Toplu Eserler*'in 1990'ların başından beri artan bir ilginin doğal sonucu olduğu görülebiliyor. Bu ilginin nedenlerini De Quincey'nin kendisinden çok yazarın yaşadığı çağın bizimkine olan benzerliğinde aramak gerektiğini düşünüyorum. De Quincey özellikle otobiyografik eserlerinde, yaşadığı devirde (yani XIX. yüzyılın ilk yarısında) meydana gelen muazzam dönüşümü ve bu dönüşümün bireylere yaşattığı çelişkileri çok iyi yansıtan bir yazardı. Ancak De Quincey'nin romantik akımın en önemli temsilcilerinden biri olmasının sebeplerini, tuhaf bir sanatçı kahramanın iç dünyasındaki yolculuklarını anlattığı ve 'Rüyâlar Üçlemesi' adını verebileceğimiz yarı otobiyografik yarı şiirsel kitaplarda[9] aramak gerekiyor.

---

8 Charles Baudelaire, *Yapma Cennetler*, çev.: Yakup Şahan, Telos: İstanbul (1994).

9 Rüyâlar Üçlemesi'nden kastım, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları* (1821), *Suspiria de Profundis* (1845) ve *İngiliz Posta Arabası* (1849). De Quincey'nin, *Suspiria*'nın altbaşlığında kitabın *İtiraflar*'ın devamı olduğuna işaret etmesi, 1854'te *İngiliz Posta Arabası*'na eklediği bir notta da bu yapıtın *Suspiria*'nın bir bölümü olarak tasarlandığını iddia etmesi üçleme tezini kuvvetlendiriyor.

Freud'ün rüyâlarla ilgili çığır açıcı çalışmalarına daha yetmiş yıl varken, neredeyse içgüdüsel bir kararlılıkla kendini psikanalitik bir mercek altına yatıran De Quincey'nin "beynin uyanık ve rüyâdaki hâlleri arasında bir alâka" olduğuna işaret ederek kendi bilinçaltında gezinen bir kâşif karakterine bürünmesi, romantik edebiyatın en çarpıcı örneklerinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Cinayetler etrafında örülen dedektif romanlarından kült korku filmlerine, tecrübelerini kaydeden madde bağımlısından marjinal şehir hikâyelerine pek çok popüler sanat türüne ilhâm kaynağı olması bir yana, De Quincey'yi dünya edebiyatının kalıcı isimlerinden yapan dehâsı otobiyografik yazılarında yakaladığı bu psikolojik derinlikte yatıyor.

Bu noktada "kendi perişanlığıyla hayâsızca alay etmeden duramayan" bir yazar olan De Quincey'nin mizahçılığını da unutmamak gerek. İlk romantik kuşağın yansıttığı hayal kırıklığı ve trajedi hissi, on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinin en kibar ama aynı zamanda en sivri dilli yazarının kaleminin ucunda yerini acı bir kahkahaya bırakmıştır. Yazarın "varını yoğunu kaybettiğini" düşündüğü anlarda bile ortaya çıkan bu kahkaha ilk bakışta delilikle flört eden bir tavır gibi görünse de, aslında onun gibi "fikrî bir varlık" için "neredeyse topyekûn bir karanlığa denk gelecek" kadar kasvetli ve ümitsiz bir dünyayla uzlaşmanın tek yoludur. Tabiî bir de bölünmüş bir benliğin kendi içindeki uzlaşmaya açılan kapıdır bu kahkaha. 'Ön İtiraflar'ın her sayfasına serpiştirdiği ipuçlarıyla İngiliz romantik edebiyatının bir haritasını çizen sanatçı kahraman, ustalarını birer birer selâmladıktan sonra ikinci bölümde "yepyeni bir şahsiyet" olarak karşımıza çıkar. Bu yeni şahsiyet, ilk kuşak romantikleri doğaya veya uzak ülkelere kaçmaya iten yeni dünya düzeninin acımasızlığını ve hayal kırıklığını kabûllenmiş, hattâ hazmetmiş modern bir benliktir. Fakat modern hayatın tüm çelişkilerini içinde barındıran parçalanmış bir şahsiyettir bu aynı zaman-

da: İlk romantiklerin başka ülkelerde aradığını da, o, "zihnin faaliyetlerinin semâvî bir kudret kazandığı" afyonlu rüyâlarda bulmaktadır. Fakat en nihâyetinde kâbuslar burada da yazarın peşini bırakmayacak, afyon da yaşamın her noktasına nüfûz etmiş çelişki zincirlerinin yeni bir halkasını oluşturacaktır. De Quincey için yazı ve afyon, bu kâbuslarla bir arada yaşayabilecek yeni bir insan tipinin kurgulandığı bir matris işlevi görüyor: Onun satırlarında, "hayatın ince yollarında yeşeren ümitlerle kabirdeki huzur arasında nihâyet bir muvâfakat hâsıl oluyor"; böylece yazar hem bir devri kapıyor, hem de bir yenisinin kapılarını açıyor. "*İtiraflar*"ını da haleflerine "doğumun da ölüm kadar ıstıraplı" olabileceğini hatırlatarak bitiriyor.

Thomas De Quincey 17 Aralık 1859'da Edinburgh'da, son beş yılını da her zamanki gibi harıl harıl çalışarak geçirdiği 42 Lothian Street'teki evinde hayata gözlerini yumduğunda 74 yaşındaydı. Sakarlığı ve kıyafeti nedeniyle her dâim alay konusu olan, kitaplar ve kâğıtlar yüzünden içinde kımıldayacak yer bulunmayan evinde sık sık (çocuklarının söndürdüğü) yangınlar çıkaran bu aksi 'feylosof' ardında hiçbir sınıflandırmayı kabûl etmeyecek kadar farklı, kendine has bir külliyât bırakmıştı. Daha da önemlisi, o güne dek yalnız romantik şâirlerin dizelerinde rastlanan türden bir duygusal yoğunluğu ve psikolojik derinliği düz yazıya yansıtarak bu türün olanaklarını genişletmiş, kendinden sonraki yazarlar için yeni kapılar açmıştı. Bu da onun şiirsel düz yazısını modern edebiyatın daha sonraki güzergâhının anlaşılmasında anahtar rol oynayan bir metin, De Quincey'nin kendisini de yaşadığı devrin en ilginç, en önemli yazarlarından biri kılıyor.

Batu Boran
Aralık 2007

I. BÖLÜM

Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları

Bir Âlimin Hayatından Bir Fasıldır

OKUYUCUYA – Muhterem okuyucu, sana hayatımın fevkalâde bir döneminin kaydını takdim ediyorum: Kendi tecrübelerime dayanarak bunun yalnız ilginç olmakla kalmayıp aynı zamanda hatırı sayılır derecede faydalı ve öğretici bir metin olduğuna inanıyorum. Onu *bu* umutla kaleme aldım: Umûmîyetle kendi kusurlarımızı ve zaaflarımızı ifşâ etmekten kaçınmamıza neden olan asil ve nârin ketûmluğa riâyet etmiyor oluşumun mâzereti de *bu* olmalıdır. Hakikaten de hiçbir şey, birinin ahlâkî yaralarını veya bunların izlerini münâsebetsizce gözümüze sokması, bu sûretle de zamanla kişinin işlediği günahlara karşı duyarsızlaşmasıyla bu yaraların üstünü örtmüş olan 'nezih perde'nin ânîden yırtılmasının yarattığı manzara kadar İngiliz hassâsiyetine aykırı olamaz: Bu nedenle de *bizim* itiraflarımızın (içten gelen, mahkeme dışı itirafları kastediyorum) büyük çoğunluğu ya âşüftelere ya mâcerâperestlere ya da dolandırıcılara aittir: Cemiyetin nezih ve izzet-i nefs sahibi tabakasıyla aynı hassâsiyeti paylaştığını farz edebileceğimiz şahısların durup dururken kendilerini bu şekilde rezil etmelerine şahit olmak için Fransız edebiyatına ya da Alman edebiyatının Fransızların yapmacık ve hastalıklı duyarlılığıyla lekelenmiş örneklerine

bakmamız gerekir. Tüm bunlar üzerimde öyle bir baskı oluşturdu ve bu eğilimle ithâm edilme ihtimali son zamanlarda âsâbımı öyle bozdu ki, hikâyemin bu veya herhangi bir kısmının ölümümden evvel (tamamı birçok nedenden dolayı ancak ben öldükten sonra neşredilecektir) okuyucuyla buluşmasına müsaade edip etmeme husûsunda aylarca tereddüt ettim: Nihâyet bu adımı atmaya karar vermeden hemen önce bile atacağım adımın lehine ve aleyhine görünen sâiklerin hepsini telâşla bir kez daha gözden geçirmem icap etti.

Suçluluk ve sefâlet doğal bir içgüdüyle cemiyetin gözünden uzağa, kuytulara kaçar: Onlar mahremiyete ve inzivâya kur yapar: Öyle ki, mezar seçimlerinde dahi bazen kendilerini kilise mezarlığında yatan halkın geri kalanından ayırarak insanlığın koca ailesindeki yerlerinden ferâgat eder gibi şunu dilerler (Bay Wordsworth'ün dokunaklı sözleriyle):

> – Tövbekârın yalnızlığını
> Sessiz sedâsız hatırlatmak.[1]

Böyle olması hepimizin işine gelir, neticede olması gereken de budur: Şahsen böylesine faydalı bir hassâsiyete bile bile saygısızlık etmeye ya da sözle veya fiilen onu zedeleyecek bir şey yapmaya niyetim yok. Lâkin kendimi suçluyor olmam bir suç itiraf ettiğim anlamına gelmediği gibi, ortada bir suç *olsaydı* bile, böylesine ağır bir bedel karşılığında edinilen tecrübenin kayda geçirilmesinin başkalarına sağlayacağı fayda, bahsettiğim hassâsiyetin zedelenmesini fazlasıyla telâfi ederek umûmî kaidenin ihlâl edilmesini haklı çıkarabilir. Zayıflık ve sefâlet ille suçluluk delili değildir. Kabahati işleyenin muhtemel gerekçe ve beklentilerine yahut kabahatin bilinen ya da gizli mâzeretlerine göre her ikisi de bu karanlık ittifakın gölgesine kâh yaklaşır, kâh uzaklaşırlar: Aradaki

---

1 [Tövbekârın yalnızlığını] William Wordsworth (1770-1850), 'The White Doe of Rylstone'.

mesafe, kişiyi işlediği kabahate yönelten sâikin ne kadar erken ortaya çıktığına ve ona karşı koyarken gösterilen çabanın ne kadar samimi olduğuna göre değişir. Bendenize gelince, ne hakikatlerden ne de tevâzûdan ödün vermeksizin yaşadığım hayatın umûmîyetle bir feylesofun hayatı olduğunu tasdik edebilirim: Doğduğum andan itibâren fikrî bir varlık olarak şekillendim: Daha küçücük bir talebe olduğum günlerden beri de bana keyif veren ve beni peşinden koşturan her şey, kelimenin en derin mânâsıyla fikrî faaliyet ihtivâ etmiştir. Kuşkusuz afyon yutmak bedensel bir hazdır, ben de bu iptilâya kayıtlarda *şimdilik** bir eşine rastlanması mümkün olmayan bir ifratla kendimi verdiğimi itiraf etmek üzere olabilirim; lâkin bu büyüleyici esaretten kurtulmak için sofulara yaraşır bir metânetle mücâdele ederek bildiğim kadarıyla henüz kimsenin ulaşamadığı bir noktaya varmayı büyük ölçüde başarmış olduğum da bir o kadar gerçektir – beni saran lânetli zincirlerden neredeyse son halkasına dek kurtuldum. Şâyet her ikisi mukayese edilirse böyle bir nefis mücâdelesinin gerektirdiği iradenin, her tür ve miktardaki zevk düşkünlüğüne bedel olacağı görülecektir. Hattâ benim durumuma yakından bakıldığında bu mücâdele neticesinde kazanılan zaferin su götürmez, zevk düşkünlüğünün ise bu mefhumun salt bir ağrının kesilmesi gayesiyle gerçekleştirilen eylemleri ihtivâ edip etmediğine ya da sadece hazların uyarılmasını amaçlayan faaliyetlerle sınırlı olup olmadığına bağlı olarak kuşkulu olduğunu ifade etmeliyim.

O halde herhangi bir suç işlediğimi kabûl etmiyorum: Ayrıca eğer etseydim de, afyon tiryakilerinden oluşan bir sınıfın tamamına sağlayacağım hizmeti göz önüne alarak yine de bu itirafımı kaleme almaya karar verebilirdim. Peki kim

---

* '*Şimdilik*' diyorum: Zîrâ, şâyet hakkında anlatılanlar doğruysa günümüzün ünlü şahsiyetlerinden biri [Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), aynı zamanda De Quincey'nin yakın dostu olan İngiliz şâir ve eleştirmen] aldığı miktar itibâriyle beni bir hayli geride bırakmıştır.

bu afyon tiryakileri? Okuyucu, üzülerek söylüyorum ki, bunlar çok kalabalık bir sınıf oluşturuyor. Bu kanıya seneler evvel o dönem İngiliz cemiyetinin küçük bir tabakasında (yüksek mevkileri veya kabiliyetleriyle bilinen beyefendilerin tabakası) doğrudan doğruya veya tanıdıklarım vâsıtasıyla afyon müptelâsı olduğunu bildiğim kaç kişi olduğunu hesaplayarak vardım; bunlar arasında usta hatip ve hayırsever ____'u, ____'ın eski dekanını, Lord ____'i, feylosof Bay ____'i, (bana afyona başlamasına neden olan hissi tarif ederken ____ dekanıyla tıpatıp aynı kelimeleri kullanarak "sanki midemin kenarını fareler kemiriyor ve tırmalıyordu" diyen) eski bir dâhiliye nâzırını, Bay ____'i[2] ve şimdi tek tek isimlerini sayarak canınızı sıkmak istemediğim, hepsi en az bunlar kadar meşhur daha pek çok örnek verebilirim. İmdi, sayıca nispeten küçük bir tabakada bu vakalara yirmişer yirmişer tesâdüf etmemizden (üstelik *bu,* tek bir araştırmacının çabalarıyla ulaşılan rakam) çıkarılacak doğal sonuç İngiltere nüfûsunun tamamına bakıldığında da bununla doğru orantılı bir sayıya ulaşılacağıydı. Mâmâfih, ben bu çıkarımın doğruluğuna kuşkuyla yaklaştım; tâ ki bazı veriler ulaştığım sonucun hatâlı olmadığına beni katî sûretle iknâ edene dek. Bunlardan iki tanesini aktarabilirim: 1. Son zamanlarda kendilerinden cüzî miktarlarda afyon satın aldığım ve dükkânları Londra'nın en ücrâ semtlerinde yer alan şehrin namuslu eczacılarından üçü bana artık *müptedî tiryakilerin* (onlara bu adı verebiliriz) haddi hesabı olmadığını ve alışkanlıktan afyonsuz yapamaz olmuş bu şahısları afyonu intihar etmek maksadıyla satın almak isteyenlerden ayırt etmenin zorluğu-

---

2 [Bunlar arasında ...] Kitabın 1856 baskısında yazar bu şahısların kimliklerinin kendisine danışılmadan gizlendiğini iddia etmiş ve bu defa isimleri eklemiş: Muhafazakâr siyasetçi ve hayırsever William Wilberforce, Carlisle Dekanı Isaac Milner, Lord Erskine, (yazar filozofun kim olduğunu unutmuş), eski başbakan ve içişleri bakanı Henry Addington ve Bay Coleridge.

nun türlü türlü münâkaşalara neden olarak her gün başlarına yeni bir dert açtığını anlattılar. Bu tanıklık sadece Londra için geçerliydi. Lâkin, 2. (bu okuyucuyu daha da şaşırtabilir) bundan seneler evvel Manchester'dan geçerken sohbet ettiğim bazı pamuk imalatçılarından fabrikalarında çalışan işçilerin ânîden afyon yutmaya başladıklarını öğrendim; öyle ki cumartesi günleri şehirdeki eczacılar akşamleyin yağacak talebi karşılayabilmek için tezgâhlarını erkenden bir, iki veya üç afyon zerresinden oluşan haplarla dolduruyordu. Bu alışkanlığın ortaya çıkmasına o sıralar işçilerin kendilerini bira veya viskiye vermeleri için yeterli olmayan yevmiyelerin düşüklüğü neden olmuştu: Yevmiyelerin yeniden yükselmesiyle alışkanlığın da sona ereceğini düşünenler olabilir: Lâkin bir kez afyonun tanrılara lâyık sefâsını sürmüş olan hiç kimsenin daha sonra alkolün kaba ve fânî zevklerine râzı olacağına inanmadığım gibi biliyorum ki,

Daha evvel asla yutnamış olanlar şimdi yutuyor;
Her dâim yutanlar da şimdi daha da fazlasını yutuyor.

Şöyle ki, afyonun sihirli kudretini onun en büyük düşmanı olan tıbbî yazarlar bile kabûl ediyor: Meselâ Greenwich hastanesinin eczacısı Awsiter (1763 yılında neşredilen) "Afyonun Tesirleri Üzerine Bir Deneme" adlı eserinde Mead'in[3] bu ilâcın vasıflarından, nelere panzehir olduğundan vs. niçin yeterince açık bir şekilde bahsetmediğini izâh etmeye çalışırken şu esrârengiz kelimelere başvuruyor (φωναντα συνετοισι[4]): "Belki de meselenin herkese açıklanamayacak kadar hassâs olduğunu düşündü; olur olmaz herkesin bu ilâcı şuûrsuzca kullanması hâlinde onun engin kudretinin tecrübe edilmesine mâni olabilmek için gerekli olan korku ve kuşku dağılabilirdi: *Zîrâ sahip olduğu bir-*

---

3 [Mead] Richard Mead (1673-1754), İngiliz hekim.
4 [φωναντα συνετοισι] "ârif olan anlar."

çok hassa herkesçe bilindiği takdirde istimâlin umûmî hâle gelmesine sebep olarak bizdeki talebin Türkler'den bile daha fazla olmasına yol açacaktır: Bunun bilinmesinin sonucu" diye ilâve ediyor, "olsa olsa bir felâket olurdu." Bu sonucun kaçınılmazlığı husûsunda tümüyle aynı fikirde değilim: Lâkin bu noktaya okuyucuya öykümün *kıssadan hissesini* de takdim edeceğim bölüm olan itiraflarımın sonunda temas etme fırsatım olacak.

Ön İtiraflar

Bu ön itirafların ya da yazarın hayatının sonraki kısmında bir afyon müptelâsı olmasının temelini oluşturan delikanlılık mâcerâlarını takdim ettiğim hikâyenin giriş olarak kullanılmasının üç ayrı nedeni var:

1. Aksi takdirde Afyon-İtirafları sırasında münâsebetsizce tecelli edecek mâlûm sorudan önce davranarak ona evvelden tatminkâr bir cevap vermek – "Nasıl olur da aklı başında bir canlı kendini böyle bir eziyete mahkûm eder ve böyle bir köleliği kendi isteğiyle kabûl ederek yedi katlı bir zincirle prangaya vurulmaya râzı olur?" – bu suâlin, bir aşamada mâkul bir şekilde cevaplanmadığı takdirde nedensiz ve budalaca eylemler karşısında haklı olarak ortaya çıkan türden bir infiâle yol açarak niyeti ne olursa olsun her yazarın muhtaç olduğu kişisel alâkaya ket vurması kaçınılmazdır.

2. Daha sonra müptelânın rüyâlarında ortaya çıkan korkunç sahnelerin bir kısmının anlaşılmasına yardımcı olacak bir anahtar sağlamak.

3. Bunun itirafların kendisini de daha ilginç kılmasının kaçınılmaz olduğunu hesaba katarak itirafların fâili hakkında itiraf ettiği meseleyi aşan kişisel bir merak uyandırmak. Şâyet "öküzlerden bahsedip duran" bir adam afyon tiryakisi olursa muhtemelen (ezkazâ hiç hayal göremeye-

cek kadar ruhsuz biri değilse) rüyâları da öküzlerle dolu olacaktır: Öyleyse mademki okuyucunun karşısındaki Afyon Tiryakisi bir feylesof olmakla böbürleniyor, *onun* (uyanık ya da uyurken, gündüz ya da geceleyin) gördüğü rüyâlara ev sahipliği yapan hayal dünyası da bu kuralın dışına çıkmayarak,

Humani nihil a se alienum putat.[5]

Zîrâ feylesof ünvânında herhangi bir hak iddia edilmesi için gerekli gördüğü koşullar arasında yalnız tahlîlî melekeleri fevkalâde gelişmiş bir zekâya değil (İngiltere her nasılsa birkaç nesildir bu koşulu yerine getirebilecek pek az aday çıkarabilmiştir; en azından onun *Samuel Taylor Coleridge* ve daha dar bir düşünce alanında da olsa bu durumun yeni bir istisnâsını* teşkil eden meşhur *David Ricardo*[6] hâricinde bu onura lâyık olup tereddütsüzce *usta düşünür* ünvânı verilebilecek herhangi bir namzetten haberi yoktur) aynı zamanda ona derûnî bir göz, yani insan tabiatının sırlarını sezme ve görme yetisini verebilecek yapıda bir mânevî bünyeye de sahip olması icap etmektedir: Sözünü ettiğim bünye kısaca (ezelden beri hayata bu seyyârede

---

5 [Humani nihil ...] "İnsana ait olan hiçbir şeyi kendine yabancı addetmez." Terentius, *Heauton Timoroumenos.*

* Belki buna üçüncü bir istisnâ ilâve edilebilirdi: Bu istisnâyı ilâve etmiyor olmamın başlıca nedeni bahsettiğim yazarın [İngiliz deneme yazarı ve eleştirmen William Hazlitt (1778-1830)] sadece gençliğinde kaleme aldığı eserlerde felsefî meselelere doğrudan el atarak belli bir tecrübeye ulaştıktan sonra (İngiliz kafa yapısının şu anki umûmî istikameti hesaba katıldığında mâzur görülmesi gereken, hattâ gayet akıllıca nedenlerle) kendini tamamen edebiyata ve güzel sanatlara vermiş olmasıdır. Hadi bunu bir yana bırakalım, yine de onun usta bir düşünür değil olsa olsa keskin bir düşünür sayılması gerektiği kanısındayım. Ayrıca muntazam bir skolastik tahsil görmemiş olmasının felsefî meselelere hâkim olmasına ket vurduğu da besbelli: Ne gençliğinde Eflâtun'u (bu olsa olsa onun talihsizliğidir) ne de yaşı kemâle erdikten sonra Kant'ı (bu onun kendi kabahatidir) okumuştur.

6 [*David Ricardo*] İngiliz iktisatçı (1772-1823).

atılmış tüm insan nesilleri içinde) bizim İngiliz şâirlerde en sık, İskoç* profesörlerde[7] ise en seyrek görülen bünyedir.

Daimî afyon tiryakiliğine ilk nasıl başladığım bana sık sık sorulmuştur; buna rağmen sırf keyifli bir heyecan yaşayabileceğim sahte bir hâlet-i rûhiye yaratmak uğruna uzun bir süre kendimi bu alışkanlığa bırakarak kaydetmek üzere olduğum eziyeti kendi kendime yarattığım fikri, beni tanıyanlar arasında haksız yere yayıldı. Vâkıa, bu benim durumumda hatâlı bir tasvirdir. Neredeyse on yıl boyunca sırf bana verdiği eşsiz keyif uğruna ara sıra afyon aldığım doğru: Lâkin onu bu niyetle aldığım sürece keyifli hislerin her seferinde tekrar edebilmesi için bu iptilâ eylemlerinin her biri arasında uzun fâsılalar verme mecbûriyeti beni bu alışkanlığımın tüm maddî zararlarından koruyordu. Afyonu ilk kez temel bir gıdâî madde gibi kullanmaya başladığımda gayem bir keyif hâli yaratmak değil, çektiğim korkunç ağrıların şiddetini azaltmaktı. Yirmi sekiz yaşıma bastıktan bir süre sonra, ilk olarak on yıl kadar önce tecrübe ettiğim fazlasıyla sancılı bir mide rahatsızlığı çok şiddetli bir şekilde nüksetti. Bu rahatsızlığımın asıl nedeni çocukluk günlerimde çektiğim uzun açlık nöbetleriydi. Bunu takip eden umut ve saadet dolu mevsimde (yani on sekizden yirmi dörde dek) hastalık ortadan kaybolmuştu: Sonraki üç yıl boyunca ara ara yeniden ortaya çıkmıştı: Şimdi de sıhhatimin yeniden bozulduğu bir dönemde çektiğim ruh sıkıntısından da güç alarak afyondan başka hiçbir ağrı kesiciye boyun eğmeyen bir şiddetle yeniden saldırıya geçmişti. Gerek o sırada içinde bulunduğum

---

Zaten sadece bir tanesini tanıdığım *yaşayan* profesörleri kastetmiyorum.

7 [İskoç profesörler] On sekizinci yüzyıl sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında İngiliz felsefesinin en önemli isimleri hemen hepsi Edinburgh ve Glasgow üniversitelerinde ders veren İskoç profesörlerden oluşuyordu. Yazar tanıdığım profesör derken aynı zamanda Christopher North adıyla *Blackwood's Magazine*'in editörlüğünü de yapan Edinburgh Üniversitesi'nden John Wilson'ı (1785-1854) kastediyor.

koşullar gerek bu koşullar altında yaşadıklarım bizâtihi alâkaya değer olduğundan bu mide rahatsızlığının asıl müsebbibi olan kederli gençlik yıllarımı burada size kısaca özetleyeceğim.

Babam ben yaklaşık yedi yaşındayken öldü ve beni dört vasînin himâyesine bıraktı. Kimi küçük, kimi büyük envâ-i çeşit okula gönderildim; en baştan itibâren de klasik alanındaki kabiliyetimle, bilhassa da Yunanca'daki ustalığımla dikkat çektim. On üç yaşıma geldiğimde kolaylıkla Yunanca yazabiliyordum; on beşime geldiğimde ise bu dile öyle hâkim olmuştum ki, lirik ölçülü Yunanca şiirler yazabildiğim gibi hiç mahcup olmaksızın akıcı bir şekilde Yunanca konuşabiliyordum – o gün bugündür yaşayan hiçbir hocada bir eşine rastlamadığım bu başarımı her gün gazeteleri okurken okuduklarımı *anında* bulabildiğim en uygun kelimelerle Yunanca'ya tercüme etme alışkanlığıma borçluydum: Modern fikirlere, tasvirlere, nesneler arasındaki ilişkilere vs. tekabül edecek bin bir türlü tâbir ve mecâzî anlamı bulmak için her seferinde hâfızamın ve hayalhânemin altını üstüne getirme mecbûriyeti bana ahlâkî denemelerin ruhsuz tercümeleri vs. ile asla sahip olamayacağım genişlikte bir kelime haznesi kazandırdı. "Şu çocuk" demişti hocalarımdan biri, bir yabancının dikkatini üzerime yönlendirirken; "şu çocuk bizim İngilizce atacağımız nutkun çok daha iyisini Atinalı bir kalabalığa çeker." Beni bu methiyeyle şereflendiren zât "hem gerçek hem de sapasağlam"[8] bir âlimdi: Ayrıca tüm müderrislerim arasında muhabbet ve hürmetimi kazanmış tek kişiydi. Daha sonra öğrendiğim kadarıyla, bu kıymetli şahsın da infiâle kapılmasına yol açan büyük bir talihsizlikle evvelâ cehâletini ifşâ edeceğim diye mütemâdiyen korku ve telâş içinde olan bir mankafaya, sonunda da köklü bir tarihi olan bü-

8 ["hem gerçek hem de sapasağlam bir âlimdi"] Atıf Shakespeare'in *VIII. Henry* adlı eserine.

yük bir mektebi[9] idâre eden mûteber bir muallime havale edildim. Buradaki vazîfesine Oxford'daki ____ Koleji'nden tayin olan bu adam da sağlam, iri yarı bir âlimdi; lâkin kendisi (bu kolejden olup tanıdığım çoğu erkek gibi) kaba, hantal ve zarâfetten nasîbini almamış biriydi. Onu sevgili hocamın Etonlı[10] kusursuzluğuyla kıyasladığımda pek de sefil bir tezat oluşturuyordu: Üstelik anlayışının ne kadar zayıf ve kıt olduğunun ikide bir gözüme çarpmasına da bir türlü mânî olamıyordu. Bir çocuğun mâlûmât veya muhakeme gücü açısından müderrislerinden üstün olması, hele kendisi de bunun farkındaysa onun aleyhinedir. Bahsettiğim durum en azından mâlûmât husûsunda yalnız benim için geçerli değildi: Zîrâ benimle beraber birinci sınıfı oluşturan diğer iki çocuk da ondan daha allâme ya da umûmî olarak daha zarif olmamakla birlikte Yunanca'yı sermuallimden daha iyi biliyordu. İlk günlerde Sophokles'i[11] okuduğumuzda Arkhididaskalusumuzun[12] (böyle anılmayı pek severdi) bizi tahtaya kaldırmadan önce nakaratlarda karşılacağı zorlukları (sanki varmış gibi) hoplaya zıplaya aşabilmek için her seferinde evvelden hazırladığı bir sözcük ve dilbilgisi silsilesine başvurması, ayağa kalkana dek kitaplarımızı açmaya tenezzül bile etmeyerek bu esnâda peruğuna nükteli vecizeler karalamak gibi daha mühim faaliyetlerle meşgul olan biz birinci sınıfın mâlûmatlı üçlüsüne daimî bir zafer hissi veriyordu. Diğer iki sınıf arkadaşım yoksuldu, üniversitedeki istikbâlleri de sermuallimin tavsiye mektubuna bağlıydı: Oysa kolej masraflarını karşılamaya kifâyetli bir mîrâsın vârisi olan bendeniz oraya derhal gitmek istiyordum. Vasîlerimi konuyla ilgili birkaç kez ciddî şekilde ikâz ettim ama ne fayda. Öbürlerinden

9 [büyük bir mektebi] Manchester Grammar School.

10 [Etonlı] Eton Koleji, 1440'ta VI. Henry tarafından kurulan meşhur mektep.

11 [Sophokles] Yunan trajedisinin üç dev isminden biri (M.Ö. 496-406).

12 ["Arkhididaskalus'] Sermuallim, yani başöğretmen.

daha aklı başında, daha görmüş geçirmiş olan çok uzakta yaşıyordu: Diğer üçünden ikisi tüm yetkilerini dördüncüye devretmişti; iknâ edilmesi gereken bu dördüncü de kendine göre saygıdeğer biri olsa da aynı zamanda kibirli, inatçı ve kendisine karşı gelinmesine hiç tahammülü olmayan biriydi. Birkaç mektup ve karşılıklı görüşmeden sonra tüm umutlarımın nâfile olduğunu ve vasîmin bu konuda hiçbir tâviz vermeyeceğini anladım: Ona kayıtsız şartsız itaat etmemi bekliyordu: Bunun üzerine ben de başka bir yola başvurmaya karar verdim. Neredeyse yaz gelmişti ve on yedinci doğum günüm süratle yaklaşıyordu; o günden sonra bir daha asla bir mektep çocuğu olmayacağıma yemin ettim. Öncelikle paraya ihtiyacım olduğu için kendisi de genç olmakla beraber beni küçüklüğümden tanıyan ve son zamanlarda nezâketini benden esirgemeyen mümtâz bir hanımefendiye bir mektup yazarak bana beş altın 'borç vermesi'ni talep ettim. Yaklaşık bir hafta boyunca cevap almadım; tam umutsuzluğa kapılmaya başlamıştım ki, nihâyet bir uşak geldi ve küçük birer taçla zarifçe mühürlenmiş iki zarfı ellerime tutuşturuverdi. Mektup gayet nâzik ve samimiydi: Gecikmenin sebebi güzel muharrirenin deniz kıyısında olmasıydı: Talep ettiğim miktarın iki katını yollamış ve parayı *asla* geri ödeyemesem de iflâs etmeyeceğini kibarca çıtlatmıştı. Artık planımı tatbik etmeye hazırdım: On altın, harçlığımdan artakalan diğer iki sikkeyle birlikte bana sonsuza dek yetermiş gibi geliyordu: Hayatın baharında henüz kişinin yapabileceklerinin *kesin* sınırları belli olmamışken umut ve keyfin verdiği cesâret bu sınırları âdetâ sonsuza dek uzatır.

Dr Johnson'ın[13] haklı tespitlerinden birinde ifade ettiği gibi (aynı şeyi diğerleri için söylemek zordur ama bu çok da duyarlı bir tespittir) son kez yaptığımızı bildiğimiz bir şeyi yaparken (tabiî uzun süredir yapmayı âdet edindiğimiz şey-

---

13 [Dr Johnson] Samuel Johnson (1709-1784), İngiliz lûgat âlimi ve yazar.

lerden bahsediyor) elimizde olmadan hüzünleniriz. Bu hakikati aslında sevmediğim ve mutlu olmadığım bir yer olan ____'dan ayrılırken fazlasıyla hissettim. ____'ı ebediyen terk etmeden önce son kez katılacağım akşam duâsını haber veren çanların sesi kadîm dershanemizin yaşlı duvarlarını çınlatırken içim burkuldu; geceleyin de yoklama saatinde isimler okunurken (her zamanki gibi) ilk olarak benim adım çağrıldıktan sonra sıradan çıktım ve hemen yanı başımızdaki sermuallimin önünde eğilip gözlerinin içine baka baka, "O yaşlı ve hastalıklı, bu dünyada bir daha karşıma çıkamaz" diye düşündüm. Haklıydım: *Hakikaten* de onu bir daha hiç görmedim; asla da görmeyeceğim. Olan bitenden bîhaber bana baktı, samimi bir gülümsemeyle selâmımı (daha doğrusu vedâmı) aldı ve (o bunu bilmiyor olsa da) yollarımız sonsuza dek ayrıldı. Onun aklına hürmet etmem mümkün değildi: Lâkin bana her zaman iyi davranmış ve türlü türlü şımarıklığımı mâzur görmüştü: Gittiğimi anladığında nasıl azap çekeceği aklıma geldikçe içim cız ediyordu.

Hayata atılmama vesîle olan ve pek çok önemli husûsta ömrümün geri kalanının gidişâtını tayin eden sabah gelip çatmıştı. Kaldığım yer sermuallimin evindeydi; burada okula gelir gelmez bana tahsis edilen bir odayı hem çalışma odası olarak, hem de geceleri uyumak için tek başıma kullanma ayrıcalığına sahiptim. Saat üç buçukta kalktım ve uzun uzun bu bulutsuz temmuz sabahının ilk ışıklarıyla kızıla çalarak "daha şafak sökerken süslenip püslenmeye başlayan" yaşlı ____ kulelerine[14] baktım. Kararım kesindi, vazgeçmeye niyetim yoktu: Mâmâfih beni envâ-i çeşit belâ ve tehlikenin bekliyor olabileceği düşüncesiyle tedirgin olmuştum; şâyet yaklaşmakta olan fırtınada başıma ne taşlar yağacağını seziyor olsaydım fena halde telâşlanırdım. Gün ağarırken ortalığı kaplayan huzur, endişelerimle bir hayli çelişiyor, hattâ bir

---

14 [____ kulelerine] Manchester Katedrali'nin kulelerinden bahsediyor.

nebze de olsa onlara devâ oluyordu. Bu sükûnet gece yarısının sükûnetinden de derindi: Zaten bana sorarsanız bir yaz sabahının sessizliği tüm sessizlikler arasında en müessir olanıdır; zîrâ güneşin ışığı yılın diğer mevsimlerinde öğle vakti olduğu gibi var gücüyle her yanı kaplamıştır ve sabahın gün ortasından tek farkı insanlar henüz dışarda olmadığı için tabiatın gönlünün ferah, Tanrı'nın yarattığı mâsum canlıların güvende olmasıdır; tâ ki tedirgin ve çalkantılı ruhuyla âdemoğlu gelip bu mukaddes sessizliği bozana dek. Giyinip şapkamı ve eldivenlerimi aldıktan sonra odada biraz daha oyalandım. Son bir buçuk yıldır bu oda benim "düşünce mâbedim"[15] olmuştu: Geceleri geç saatlere kadar hep burada okumuş, burada ders çalışmıştım: Sevgi ve diğer ulvî hisler için yaratılmışken vasîmle aramdaki ihtilâf nedeniyle gerçekleşen hummâlı münâkaşalar yüzünden bu sürenin sonraki kısmında neşemi ve saadetimi yitirmiş olsam da kitapları tutkuyla seven ve kendini zihinsel faaliyetlere adamış bir çocuk olarak tüm üzüntüme rağmen bu odada mutluluk dolu saatler geçirmeden edememiştim. Sandalyeye, ocağa, rahleye ve diğer tanıdık eşyalara bakarken ağladım; onları son kez gördüğümü gayet iyi biliyordum. Bu satırları yazarken aradan on sekiz yıl geçti: Oysa oraya vedâ ederken bakışlarımın sâbitlendiği nesnenin üzerindeki yüz hatlarını ve ifadeyi hâlâ sanki daha dünmüş gibi hatırlıyorum: Ocağın hemen üstündeki rafta asılı duran bu nesne sevgili ____'nin resmiydi; gözleri ve ağzı öyle güzeldi, iyi kalpliliğini hemen ele veren çehresinin tamamı ilâhî bir huzurla öyle parlıyordu ki, binlerce kez kalemimi ya da kitabımı bırakıp koruyucu meleğine duâ eden bir kul gibi teselliyi onda aramıştım. Yine böyle ona baktığım bir anda ____ kulesindeki çanların haşmetli sedâsıyla saatin dörde geldiğini anladım. Resme iyice yaklaşıp onu öptüm ve usulca dışarı çıkarak kapıyı sonsuza dek kapattım!

---

15 ["düşünce mâbedim"] William Wordsworth'ün 1806 tarihli bir şiirinden.

Şu hayatta kahkahaya ve gözyaşına vesîle olan durumlar öyle iç içe geçmiş, öyle bir arada örülmüştür ki, o sırada meydana gelen ve az kalsın planımın suya düşmesine neden olan bir hâdiseyi yâd ederken gülümsemeden edemiyorum. Elbiselerime ilâveten neredeyse kütüphanemin tamamını da içine doldurduğumdan sandığım yerinden oynamıyordu. Buradaki sıkıntı bu sandığın bir nakliyeciye ulaştırılmasındaydı: Odam evin asma katlarından birindeydi ve (daha da kötüsü) evin bu köşesiyle bağlantıyı sağlayan merdivenlere giden geçidi aşmak için sermuallimin yatak odasının kapısının önünden de geçmek gerekiyordu. Uşakların hepsiyle aram çok iyiydi; hiçbirinin beni ele vermeyeceğini bildiğimden bu müşkül durumu seyislerden birine ilettim. Seyis ne dilersem yapacağına dair yeminler etti ve sırası gelince de sandığı aşağı indirmek için yukarı çıktı. Kimsenin bu işin üstesinden tek başına gelebileceğine inanmıyordum: Vâkıa, seyisin omuzları –

> Atlasınkiler gibi, en güçlü krallıkları
> Taşıyabilecek kadar kuvvetliydi;[16]

sırtı da Salisbury ovası kadar genişti. Buna güvenerek sandığı tek başına indirmekte ısrar etti; ben de son basamağın dibinde endişeyle beklemeye koyuldum. Bir süre ağır ağır, emin adımlarla aşağı indiğini duydum: Aksi gibi tam tehlikeli bölgeye yaklaştığı sırada heyecandan ayağı kaydı ve omuzlarından düşüveren o koca yük inişin her aşamasında öyle bir hızlandı ki, yere vardığında yuvarlanarak, daha doğrusu uçarak, peşinden yirmi iblis kovalıyormuşçasına tam karşıya, yani *arkhididaskalus*un yatak odasının kapısına çarptı. Önce varımı yoğumu kaybettiğimi ve firarımı gerçekleştirmenin tek yolunun eşyalarımı feda etmek olduğunu zannettim. Mâmâfih biraz düşününce hâdisenin neticesini beklemeye karar

---

16 [Atlasınkiler gibi ... kuvvetliydi] Şâir John Milton'ın (1608-1674) *Paradise Lost* (Kaybolan Cennet -1667) adlı başyapıtından.

verdim. Seyis hem kendi adına hem benim adıma büyük bir korkuya kapılmıştı: Lâkin bu talihsiz aksiliğin gülünç yönü hayal gücünü öyle karşı konulmaz bir şekilde ele geçirmişti ki, Yedi Uyuyanlar'ı[17] bile uyandıracak kadar yüksek sesle uzun bir kahkaha koyverdi. En sessiz olunması gereken yerde, yani sermuallimin kulaklarının dibinde patlayan bu cümbüşe katılmaktan ben de kendimi alamadım: Beni güldüren sandığın münâsebetsizliğinden ziyâde seyisin tepkisiydi. Her ikimiz de bunun üzerine Dr ____'ın derhal odasından çıkmasını bekliyorduk: Zîrâ umûmîyetle bir fare tıkırtısında bile kulübesinden fırlayan bir mastı gibi soluğu dışarda alırdı. Ne hikmetse bu sefer kahkahanın gürültüsü kesildiğinde yatak odasından değil bir ses, bir hışırtı bile gelmedi. Anlaşılan Dr ____'ın sözünü ettiği sancılı şikâyeti zaman zaman uyumasına mânî oluyor, fakat nihâyet uykuya *daldığında* da her zamankinden daha derin uyumasına neden oluyordu. Sessizlikten cesâret alan seyis koca sandığı yeniden yüklendi ve yolun kalanını kazâsız belâsız tamamladı. Sandığımın bir el arabasına yerleştirilip nakliyeciye doğru yola çıktığını görünceye dek bekledim: Sonra da "Yaradan'a sığınıp"[18] yürüyerek yola koyuldum, – kolumun altında içinde bazı giyim eşyaları bulunan bir kutuyu, ceplerimin birinde en sevdiğim İngiliz şâirlerinden birini,[19] diğerinde de Euripides'in[20] yaklaşık dokuz oyununu içeren küçük bir cilt taşıyordum.

---

17 [Yedi Uyuyanlar] Mezarları Efes yakınlarında Panayır Dağı eteklerinde bulunan ve gömüldükleri mağarada iki yüz yıl uyuduktan sonra dirilen yedi azizin hikâyesi, "Eshâb-ı kehf" diye de bilinir.

18 ["Yaradan'a sığınıp"] Yine Milton'ın *Kaybolan Cennet*'ine gönderme yapıyor.

19 [İngiliz şâirlerinden birini] Wordsworth'ün 1799'da yayımlanan ve İngiliz romantik şiirinin mihenk taşı olarak kabûl edilen *Lyrical Ballads* (Lirik Şiirler) adlı kitabı De Quincey'yi derinden etkilemişti. Yazarın bir sonraki paragrafta atıfta bulunduğu "husûsî sebep" Wordsworth'ün yaşadığı Göller Bölgesi'ne giderek şâirle tanışma arzusuydu.

20 [Euripides] Büyük Yunan trajedi yazarlarının sonuncusu Euripides (M.Ö. 480-406).

Gerek o civarlara duyduğum sevgiden gerekse başka husûsî sebeplerle asıl niyetim Westmorland'e doğru gitmekti. Vâkıa, bazı tesâdüfler seyâhatimin istikametini değiştirdi ve adımlarımı Kuzey Galler'e çevirdim.

Bir süre Denbighshire, Merionethshire ve Caernarvonshire'da dolandıktan sonra B____'da[21] küçük, tertemiz bir evde bir oda kiraladım. Nüfûsun çoğunluğunun tarımla geçindiği bir bölgedeki tek pazar olan B____'da yeme içme oldukça ucuz olduğundan burada haftalarca rahat rahat kalabilirdim. Lâkin aslında beni gücendirmek maksadıyla tasarlanmamış olması muhtemel bir aksilik yüzünden orayı da terk ederek yine âvâre gezmeye başladım. Okuyucumun dikkatini çekti mi bilmiyorum ama İngiltere'deki en kibirli insanların (ya da en azından kibirliliği en âşikâr olan tabakanın) piskoposların aileleri olduğunu sık sık ifade ettim. Asilzâdeler ve çocuklarının hangi tabakaya ait oldukları gittikleri her yere birlikte götürdükleri ünvânları sâyesinde kolayca anlaşılır. Bırakınız ünvânlarını, bunların isimleri bile (bu asâlet ünvânı olmayan pek çok ailenin çocukları için de geçerlidir) asâletin ya da asil bir soydan geliyor olmanın ipuçlarını taşır. Sackville, Manners, Fitzroy, Paulet, Cavendish ve daha birçoğu ismiyle müsemmâdır. Kimse onları umursamadığı için hiçbir şeyden haberi olmayanlar hâriç, herkes bu gibi şahıslara hak ettikleri saygıyı zaten gösterir: Zîrâ "*onları* tanımayanı kimse tanımaz".[22] Bu kişilerin tavırları da buna yakışır bir incelikle süslenmiştir; kırk yılda bir kodamanlıklarının ilk anda anlaşılmadığı durumlar için de karşılarındakinin algısını kibarca törpüleyip tavırlarına doğru kıvâmı vererek onu ezmeden ağırlıklarını hissettirmenin bin bir yolu ellerinin altındadır. Piskoposların ailelerin-

21 [____'da] Bangor.

22 [Onları tanımayanı kimse tanımaz] Yine *Kaybolan Cennet*'e atıfta bulunarak Milton'u selâmlıyor.

de durum bambaşkadır: Kendilerinin de aynı cafcaflı muameleye lâyık olduklarını fark ettirebilmek için epey uğraşmaları gerekir: Zîrâ soylu ailelerden alınarak psikoposluğa ayrılan ünvânların sayısı pek fazla olmadığı gibi, bir de bu itibârlı makamlara devamlı yeni birileri atandığından edebî bir şöhrete sahip oldukları durumlar hâriç, halkın bunların isimlerine âşinâ olduğuna hemen hiç rastlanmaz. Piskopos çocuklarının etrâfında yeterince kaâle alınmamış olmanın verdiği soğuk ve itici bir hâle, bir nevî *noli me tangere*[23] tavrı taşıyarak fazla teklifsiz yaklaşımlardan ölesiye korkmaları, hattâ οἱ πολλοι[24] ile her tür temastan damla hastalığına tutulmuş bir adamın hassâsiyetiyle kaçınmaları bu yüzdendir. Sağlam bir zekâ veya istisnâî güzellikte bir mizâcın insanı böyle zaaflardan koruyacağı muhakkak: Yine de bu tasvirimin geçerliliği umûmîyetle kabûl görecektir: Bu gibi ailelerde kibir daha derinlere kök salmadıysa da en azından tavırlar yoluyla yüzeye çıkarak kolaylıkla kendini belli eder. Bu görgüsüzlük doğal olarak bunların hizmetçilerine ve himâyelerindeki diğer şahıslara da sirâyet eder. İşte benim ev sahibem de ____ Piskoposu'nun evinde yıllarca hizmetçilik veya mürebbiyelik yaptıktan sonra daha yeni evlenip yanlarından ayrılmış ve böyle insanların deyimiyle nihâyet 'ev bark sahibi' olmuştu. ____ gibi küçük bir şehirde sırf Piskopos'un evinde yaşamış olmak bile insanı ayrıcalıklı kılmaya yeterliydi: Sevgili ev sahibem ise bahsettiğim insanlarda dikkatimi celp eden kibirlilikten kendi payına düşenden çok daha fazlasını almıştı. "Efendim" şöyle demiş, "efendim" böyle yapmış diyerek onun parlamentoda ne faydalı işler başardığını ve Oxford'da ne kadar vazgeçilmez olduğunu anlatmak konuşmalarının günlük nakaratını oluşturuyordu. Tüm bunları gayet güzel idâre ettim: Kimseyle alay etmeye-

---

23 [*noli me tangere*] bana dokunma, İncil'den alıntı.

24 [οἱ πολλοι] "çoğunluk"; avam.

cek kadar iyi huylu olduğum gibi, yaşlı bir hizmetçinin gevezeliklerine de rahatlıkla tahammül edebilirdim. Yine de piskoposun nüfûzunun bende yarattığı tesirin onun gözünde pek kifâyetsiz kalması kaçınılmazdı: İhtimal bu fütursuzluğumu cezalandırmak maksadıyla veya hasbelkader bir gün bana dolaylı olarak beni de alâkadar eden bir konuşmayı nakletti. Piskoposun ailesine saygılarını sunmak için saraya uğramış, akşam yemeğinden sonra da yemek odasına çağrılmıştı. Piskoposa evini geçindirmek için yaptığı tasarrufları anlatırken de odalarını kiraya vermeye başladığını da söylemişti. Bunun üzerine piskopos hazretleri evine aldığı kişileri seçerken dikkatli olması gerektiğini belirterek (anladığım kadarıyla) onu bu konuda uyarmaya lüzûm görmüştü: "Head'e[25] giden anayolda bulunduğumuzu, bu yüzden de borçlarından kurtulmak için İngiltere'ye gelen sayısız İrlandalı dolandırıcıyla, alacaklılarından kaçmak için Isle of Man'e giden İngiliz dolandırıcıların birçoğunun bu güzergâhtan geçebileceğini" diye buyurmuştu, "unutmamalısın Betty." Elbette bu nasihat tümüyle yersiz değildi: Fakat Bayan Betty'nin bu sözleri hemen gelip bana yetiştirmektense şahsî düşüncelerinde ele almak üzere kendine saklaması daha münasip olurdu. Üstelik bundan sonrası daha da fenaydı: – "Aman efendim" diye yanıtladı ev sahibem (meseleyi onun ortaya koyduğu şekilde nakledecek olursak), "bu genç beyefendinin bir dolandırıcı olduğunu hiç sanmıyorum; zîrâ ____" "Bir dolandırıcı olduğumu *sanmıyor* musunuz?" diye çıkıştım infiâl içinde galeyâna gelip sözünü keserek: "Sizi bir daha bu konuda kafa yorma zahmetine girmekten hemen kurtarayım." Sonra da hiç vakit kaybetmeksizin tekrar yola koyulmak üzere hazırlanmaya başladım. Aslında zavallı kadıncağız gönlümü almaya hazır görünüyordu: Fakat

25 [Head'e] Holyhead; Galler'in kuzeybatısındaki Holy Adası'nda büyük bir liman.

korkarım ihtiyar hazretlerinin ta kendisini hedef alan ve onu küçümseyen sert sözlerim bu defa da *onun* infiâle kapılmasına neden oldu: Artık bu saatten sonra da uzlaşmamız imkânsızdı. Piskoposun daha önce hiç görmediği birinin namusuna dolaylı yollarla da olsa gölge düşürebilecek sözler sarf etmesi beni hakikaten çok sinirlendirmişti: Aklımdan geçenleri gidip ona da, üstelik Yunanca ifade etmeyi düşünüyordum: Böylece hem dolandırıcı olmadığımı ona ispatlamış olacak hem de piskoposu bana aynı dilde cevap vermeye zorlayacaktım; böylece de (umuyordum ki) zât-ı âlileri kadar zengin olmasam da iş Yunanca'ya gelince kendisinden kat kat hünerli olduğum ayân beyan ortaya çıkacaktı. Lâkin ortalık yatıştıktan sonra bu çocukça tasarımdan vazgeçmek zorunda kaldım: Biraz düşünüp taşınınca piskoposun bu yaşlı hizmetçiye nasihat etmekte haklı olduğuna, bunu yaparken de söylediklerinin bana yetiştirilmesi niyetiyle hareket etmiş olmasının mümkün olmadığına karar kıldım; Bayan Betty'yi kendisine verilen öğüdü bana tekrarlamaya iten işgüzarlığı, onu tekrarlarken de saygıdeğer piskoposun kullandığı kelimelere başvurmak yerine konuşulanları işine geldiği gibi süsleyip püslemesine yol açmış olabilirdi.

Aradan bir saat geçmeden evi terk ettim; lâkin bu benim için hiç de iyi olmadı: Zîrâ o andan itibâren hanlarda konaklamak zorunda kaldığımdan param hızla suyunu çekti. İki hafta içinde istihkakımı iyice kısarak günde bir öğün yemeğe râzı olmak zorunda kaldım. Devamlı hareket etmekten gelen yoğun iştah dağ havasıyla birleşince körpe midem ezilmeye başladı ve bu sıkı perhiz kısa zamanda katlanılmaz hâle geldi; zîrâ öğün başına harcamayı göze aldığım miktar artık sadece bir çay ya da kahve içmeye yetiyordu. En sonunda da bundan bile vazgeçtim: Daha sonra da Galler'de kaldığım sürece yalnız böğürtlen ve kuşburnu gibi yemişler yiyerek ya da ufak bir işlerini görme fırsatını bulduğum şahısların zaman zaman bunun karşılığında misafirperverliklerini

benden esirgememeleri sâyesinde karnımı doyurdum. Bazen Liverpool ya da Londra'da akrabaları olan köylülerin iş mektuplarını yazıyordum: Sık sık da Shrewsbury ya da İngiltere sınırındaki diğer kentlerden birinde hizmetçilik yapmış olan genç bayanların sevgililerine yolladığı aşk mektuplarını kaleme aldım. Her seferinde de mütevâzı dostlarımı ziyâdesiyle memnûn etmeyi başardım; onlar da umûmîyetle beni misafirperverce ağırladılar: Hele bir keresinde Llan-y-styndw[26] (ya da adı her neyse) köyü civarında, Merionethshire'ın ücrâ köşelerinden birinde gencecik fertlerden oluşan bir aile üç günü aşan bir süre boyunca beni öyle bir şefkatle, öyle kardeşçe bir nezâketle ağırladı ki, yüreğimde bıraktıkları sıcaklığı hâlen hissedebiliyorum. Bu aile o sırada hepsi olgunluk çağına gelmiş, davranışlarının zarâfeti ve inceliğiyle göze çarpan dört kız ve üç erkek kardeşten ibâretti. Westmorland ve Devonshire'da karşıma çıkan bir-iki istisnâ hâriç, hiçbir köy evinde ne o güne kadar ne de o günden beri böylesine bir güzellikle ya da bu kadar iyi yetiştirilmiş kibar köylülerle karşılaşmadım. İngilizce konuşabiliyorlardı: Bilhassa anayoldan uzaktaki köylerde aynı ailenin bu kadar üyesinde birden bu hünere rastlamak pek zordu. Burada evvelâ bir İngiliz harp gemisinde görev yapmış olan erkek kardeşlerden biri için ganîmetiyle ilgili bir mektup, sonra da kız kardeşlerden ikisi için, tabiî daha gizli saklı köşelerde, birer aşk mektubu yazdım. Kızların her ikisinin yüzü de alâka uyandırıcıydı, fakat birininki fevkalâde sevimliydi. Mektupları yazdırırken, daha doğrusu ne yazmam gerektiğini aşağı yukarı tarif ederken öyle mahcup oldular, öyle utanıp sıkıldılar ki, asıl dertlerinin hislerini ifade ederken namuslu bir genç kıza yaraşır sınırların dışına çıkmamak olduğunu keşfetmek için öyle aman aman bir çaba göstermem gerekmedi. Kezâ kullandığım terimleri bu arzularını tatmin edecek şekilde ayarlamak da pek

26 [Llan-y-styndw] Doğrusu Llanstumdwy.

zor olmadı: Onlar da duygularını ifade ediş tarzımdan fazlasıyla memnûn olmakla kalmayıp bir de (tüm saflıklarıyla) bu terimleri böylesine kolayca bulabilmem karşısında hayrete düştüler. Bir ailenin kadınlarının sizi nasıl karşıladığı umûmîyetle misafirliğinizin geri kalanının gidişâtını da tayin eder. Burada gizli bir kâtip olarak vazîfemi yaparken herkesi öyle memnûn etmiştim ki, belki muhabbetimle hoşça vakit geçirmelerini de sağladığımdan, karşı konulması güç bir samimiyetle ısrar ederek orada kalmamı ricâ ettiler. Evdeki yegâne boş yatağın genç bayanların odasında bulunmasına rağmen geceleyin erkek kardeşlerle uyudum: Fakat diğer tüm husûslarda para kesesi benimki kadar hafif olanların pek seyrek karşılaştığı bir hürmetle ağırlandım; onlara kalırsa tahsilim "kibar sınıf"tan olduğumu kanıtlamaya yeterliydi. Nitekim üç gün boyunca, hattâ bir dördüncünün de büyük bir kısmında onlarla yaşadım: Bu süre boyunca bana gösterdikleri nezâketin derecesinde en ufak bir eksilme olmamasına dayanarak da rahatlıkla söyleyebilirim ki, iş onlara kalsaydı muhtemelen bugün hâlâ orada yaşıyor olurdum. Vâkıa, dördüncü sabah daha kahvaltı ederken can sıkıcı bir haberin yaklaşmakta olduğu yüzlerinden okunuyordu; az sonra da erkek kardeşlerden biri ebeveynlerinin ben gelmeden bir gün önce Metodistler'in[27] yıllık toplantısına katılmak üzere Caernarvon'a gittiğini ve muhtemelen de o gün eve döneceklerini izâh etti; sonra da "bana saygıda kusur ederlerse" üstüme alınmayayım diye de oradaki gençlerin hepsi adına yalvardı. Ebeveynler geri döndüğünde her ikisinin de suratından düşen bin parçaydı; üstelik tüm seslenişlerimi "*Dym Sassenach*" (*İngilizce yok*) diye yanıtladılar. Durumu anlamıştım; bunun üzerine beni misafir eden bu iyi kalpli gençlerle yürekten vedâlaşarak yeniden yollara düştüm. Aslında

---

27 [Metodistler] On sekizinci yüzyıl sonuna doğru ortaya çıkan bir Protestan mezhebinin üyeleri.

anne ve babalarına beni hararetle övmelerine, bu arada da sık sık "aldırmayın, onlar hep böyledir" diyerek bu iki ihtiyarın tavrını mâzur görmemi dilemelerine rağmen, ne aşk mektupları yazma kabiliyetimin ne de Sappho'nun dizelerini veya Alkaeus'un dörtlüklerini[28] seslendirme ustalığımın yetmişine merdiven dayamış iki vakur Galli Metodist'in takdirini kazanmama bir faydası olmayacağını anlamam uzun sürmedi: Genç dostlarımın bana bahşettiği konukseverlik bu yaşlı insanların soğuk ellerinde olsa olsa sadakaya dönüşecekti. Bay Shelley[29] yaşlılıkla ilgili düşüncelerinde kesinlikle haklı: Aksi tesir yaratacak envâ-i çeşit usûlle karşı konulmadığı takdirde yaşlanmak, insanın yüreğindeki o tatlı iyi niyeti yavaş yavaş çürüterek mahveden bir illete dönüşüyor.

Bundan kısa bir süre sonra bir yolunu bulup – yerimiz daraldığı için seyâhatimin bu kısmını atlamaya mecbûrum – kendimi Londra'ya attım. Böylece çektiğim acıların bir sonraki, daha şiddetli safhası başlamış oldu; hattâ buna işkence desem hiç de mübâlağalı bir ifadeye başvurmuş sayılmam. Zîrâ o andan itibâren on altı haftayı aşan bir süre boyunca muhtelif kademelerde şiddetle müthiş açlık çektim; bu açlığın bugüne dek böyle bir dönemi sağ atlatan kimsenin tecrübe etmediği boyutlarda olması muhtemeldir. Çektiğim tüm sıkıntıların tafsilâtıyla okuyucumun hislerini lüzûmsuz yere zorlayacak değilim: Tamamen kişinin kendi dirâyetsizliği, hattâ hatâsı sonucu da ortaya çıksa böylesine bir yoksulluğu hâliyle insanın gönlüne hâkim olan şefkat duygularını sızlatmadan değil uzun uzadıya düşünmek, tasavvur etmek dahi imkânsızdır. En azından bu seferlik aldığım gıdanın tamamının hep aynı (beni hasta zanneden ve masasındaki her kırıntıya muhtaç olduğumdan haberi olmayan) şahsın kah-

---

28 [Sappho ... Alkaeus] Antik Yunan edebiyatında lirik şiirin en önemli temsilcileri.

29 [Bay Shelley] İngiliz şâir Percy Bysshe Shelley (1792-1822), atıf *İslâm'ın Ayaklanışı* adlı şiire.

valtı sofrasından, o da pek seyrek olarak payıma düşen birkaç ekmek parçacığından ibâret olduğunu söylemekle yetinelim. Bu cefâ dolu dönemin evvelki kısmında (yani Galler'de umûmîyetle, Londra'daki ilk iki ayım sırasında mütemâdiyen) evsizdim ve yalnızca birkaç gece başımı sokacak bir yer bulabildim. Bu sırada çektiğim sıkıntıların neticesinde hastalanmamış oluşumu da esasen devamlı temiz hava teneffüs etmiş olmama bağlıyorum. Vâkıa, sonradan daha soğuk ve sert havalar gelip çattığında ve çektiğim eziyet gitgide uzadığından bünyem daha da zayıf düşmeye başladığı sıralarda kahvaltı sofrasından nasiplendiğim kişinin kiracısı olduğu büyük boş evde uyumama müsaade etmesi şüphesiz benim açımdan ziyâdesiyle talihli bir gelişmeydi. Boş diyorum, çünkü ev ne bir ailenin meskeni, ne de bir iş yeri olarak kullanılıyordu: Hattâ bir masa ve bir iki sandalyeyi saymazsak içeride gerçekten eşya da yoktu. Lâkin yeni ikametgâhıma yerleşir yerleşmez on yaşlarında kimsesiz zavallı bir çocuğun zaten evde oturmakta olduğunu keşfettim; anlaşılan o da açlıktan kıvranıyordu; böyle zorluklar da onlara mâruz kalan çocukların ekseriyetle olduklarından daha yaşlı görünmelerine sebep olur. Bu terk edilmiş çocuktan ben gelene dek epeydir geceleri burada tek başına uyuduğunu ve yapayalnız yaşadığını öğrendim; bundan böyle gecenin karanlığında ona eşlik edeceğimi anlayınca da zavallı yavrucak sevince boğuldu. Ev kocamandı, içeride eşya da olmayınca farelerin patırtısı geniş merdivenlerde ve koca holde hayret verici bir şiddetle yankılanıyordu; bu da kaderiyle baş başa bırakılmış bu zavallı kızcağızı üşümek ve korkarım aç kalmak gibi sahici, cismânî dertlerin üstüne bir de (göründüğü kadarıyla) kendi yarattığı hortlaklarla başa çıkmak zorunda bırakıyordu. Onu her tür hayâletten koruyacağıma dair söz verdim: Maalesef! onun için yapabileceğim başka hiçbir şey yoktu. Eski püskü mahkeme evraklarından oluşan bir kâğıt tomarını yastık niyetine kullanarak yere uzandık: Fakat üstümü-

zü örtmek için genişçene bir süvari pelerininden başka hiçbir şey yoktu: Mâmâfih daha sonra tavan arasında bulduğumuz eski bir kanepe örtüsü, küçük bir halı ve bir iki kumaş parçası sâyesinde geceleri biraz daha ısınabildik. Çocukcağız hem soğuktan, hem de kendi hayalindeki düşmanlardan korunabilmek için iyice yanıma sokuluyordu. Her zamankinden de hasta olmadığım geceler ben de ona sıkıca sarılıyordum; bu sûretle umûmîyetle onu biraz olsun sıcak tutmayı başarıyor ve benim gözüme uyku girmezken onun mışıl mışıl uyumasını sağlıyordum: Zîrâ son iki aydır sık sık gündüz vakti de uyuyordum ve artık günün her saatinde ara ara kestirmeye alışmıştım. Zaten beni asıl endişelendiren gözlerimin açık değil, kapalı olduğu saatlerdi: Zîrâ rüyâlarımdaki hengâmeye ilâveten (bu karabasanlar bir tek ileride afyonun etkisiyle gördüğüm hayalleri anlatırken tasvir edeceğim kâbuslardan daha korkunç değildi) uykum da bir türlü *tilki uykusu* adı verilen cinsten daha derin olmuyordu; öyle ki uyurken kendi inlemelerimi işitebiliyor, hattâ sanki sık sık kendi çıkardığım seslerin gürültüsüyle ânîden uyanıveriyordum. Üstelik uyumaya başladığım andan itibâren ondan kurtulmak için devamlı sertçe ayağımı oynatmama neden olan ve daha sonra hayatımın farklı dönemlerinde ara sıra yeniden ortaya çıkan korkunç bir his, bir tür (tam yerini bilemesem de anladığım kadarıyla midemin etrâfında bir yerlerde meydana gelen) seğirme diyelim, yine bu sıralarda ortaya çıkmıştı. Bu seğirme hissi uykuya daldığım anda başladığından ve ondan kurtulmak için gösterdiğim çaba beni devamlı uyandırdığından artık sadece gözlerimi açık tutamayacak kadar bitkin düştüğümde uyuyabiliyordum; bünyem gitgide zayıfladığı için de (evvelden de belirttiğim gibi) artık sürekli bir uyuyakalıyor, bir uyanıveriyordum. Bu arada evin efendisi de arada bir ânîden içeri girip tepemize dikiliveriyordu; bazen sabah erkenden geliyor, bazen saat ondan evvel görünmüyor, bazen de hiç ortaya çıkmıyordu. İcrâ memurları ha geldi, ha

gelecek diye devamlı tetikte olduğu belliydi: Cromwell'den[30] bile daha tedbirli davranarak her geceyi Londra'nın farklı bir mahallesinde geçiriyordu; ayrıca ne zaman bir ziyâretçisi olsa kapıyı açmadan önce gözetleme deliğinden dışarı bakarak kim gelmiş diye yoklamayı asla ihmâl etmediği de gözümden kaçmamıştı. Hep yalnız başına kahvaltı ediyordu: Zaten o donanımda bir çay takımıyla yanına ikinci bir şahsı davet etmeyi göze alacak hâli yoktu – geceyi geçirdiği yerden dönerken yolda tedarik ettiği ve umûmîyetle bir ekmek ya da bir iki çörekten ibâret olan sofradaki yenilebilir hammadde miktarının da bu husûsta çay takımından aşağı kaldığı söylenemezdi. Şâyet birilerini davet *etseydi* dahi, bir defasında çok bilmiş bir edâyla lâtife ederek ona da ifade ettiğim gibi sofraya (aynı anda *buyurmaları* mümkün olmadığı için) yan yana değil, peş peşe *oturmaları* gerekecek ve davetlilerin birbirleriyle ilişkileri, metafizikçilerin deyişiyle mekânsal değil, zamansal bir ardışıklık içerecekti. Kahvaltı sırasında umûmîyetle bir yolunu bulup ona katılıyor ve masadan kalktığında takınabildiğim en lâubâli havayla ondan artakalan parçaları topluyordum – o da şâyet toplayacak bir şey kaldıysa. Neticede (anladığım kadarıyla) bu yüzden arada bir gün ortasında fazladan bir çörek aldırmak zorunda kalan adamın kendisinden başka kimseye bir hayırsızlık yapmış olmuyordum; zavallı *kızcağıza* gelince, çalışma odasına (adamın parşömen ve evraklarının vs. büyük çoğunluğunu sakladığı yere bu adı verebilirsek) girmesine hiçbir zaman müsaade edilmiyordu; kızın sanki Mavisakal'ın[31] odasıymış gibi uzak durduğu bu odanın kapıları her akşam saat altı su-

30 [Cromwell] Thomas Cromwell (1485-1540), VIII. Henry'nin emriyle idam edilen İngiliz devlet adamı. Öldürülme korkusuyla asla iki gece üst üste aynı evde kalmadığı rivâyet edilir.

31 [Mavisakal] *Kırmızı Şapkalı Kız* ve *Çizmeli Kedi* gibi masalların Fransız yazarı Charles Perrault'nun (1628-1703) yarattığı ve sözünü dinlemeyip evindeki kilitli odaya giren karılarını öldüren masal kahramanı.

larında ev sahibimiz akşam yemeği için evden ayrıldığı sırada kilitleniyordu; bu saatte dışarı çıktıktan sonra da adam bir daha eve dönmüyordu. Bu kızın Bay ____'ın gayri meşrû çocuğu mu yoksa hizmetçisi mi olduğunu asla öğrenemedim; bunu kızın kendisi de bilmiyordu; kesin olan bir şey varsa o da daima alelâde bir hizmetçi muamelesi gördüğüydü. Bay ____ eve teşrif eder etmez o da alelacele aşağıya inerek ayakkabılarını, ceketini vs. fırçalıyordu; herhangi bir ayak işi yapmak üzere yukarı çağrılmadığı sürece de mutfak vs.'nin bulunduğu o kasvetli Tartarus'tan[32] dışarı adımını atmıyordu; tâ ki geceleyin dört gözle beklediği an gelip de kapıyı vurmamla birlikte küçük ürkek adımlarını yukarı, sokak kapısına çevirene dek. Geceleyin anlattıklarından çıkarabildiğim kadarı dışında günün geri kalan kısmında yaşadıklarına dair pek az mâlûmâtım vardı; zîrâ mesai saati gelir gelmez yokluğumun daha münasip olacağı düşüncesiyle umûmîyetle dışarı çıkıyor ve karanlık basana dek parklarda ya da başka bir yerlerde vakit öldürüyordum.

Peki bu arada evin efendisi de kimin, hattâ neyin nesi oluyordu? Okuyucu, kendisi usûlsüz işlerin icrâsı üzerine ihtisas yapmış hukukçulardan olup ihtiyâtlı olmak adına ya da buna mecbûr olduğu için (başka ne diyebilirim ki?) gereğinden hassâs bir vicdan sahibi olma ayrıcalığından kendini tümüyle mahrum bırakmıştı: (Bilvâsıta ifade ettiğimiz bu tanımın bir hayli kısaltılması mümkün, lâkin *o kadarını* da okuyucunun tercihine bırakıyorum:) Bazı mesleklerde bir vicdan sahibi olmak bir eş ya da araba sahibi olmaktan bile daha pahalı bir mükellefiyettir; tıpkı kimilerinin arabalarını "bir kenarda tuttukları"ndan söz etmesi gibi zannediyorum dostum Bay ____'da şüphesiz koşullar imkân verdiği anda onu

---

32 [Tartarus] Yunan mitolojisinde hainlik yapanların hapsedildiği yeraltı dünyası, zamanın mâlikânelerinde hizmetçilerin odası da mutfak vs.'nin bulunduğu bodrum katında yer alıyordu.

yeniden yüklenmek niyetiyle bir süreliğine vicdanını "bir kenarda tutuyor"du. Eğer okuyucuyu eğlendirmek için onu zor durumda bırakmayı göze alsaydım böyle birinin günlük hayatının vicdan muhasebesinin tasviri son derece tuhaf bir manzara oluştururdu. Neler olup bittiğini izleme imkânım kısıtlı olmasına rağmen Londra'ya mahsûs entrikaların ve karmakarışık dalaverelerin sergilendiği "hepsi iç içe geçmiş, göze göz dişe diş"[33] pek çok sahneye şahit oldum; gün olur bu sahneler beni hâlâ güldürür, tıpkı o zamanlar çektiğim tüm sefâlete rağmen beni güldürebildikleri gibi. Bununla beraber o sıradaki konumum itibâriyle Bay ____'ın kişiliğinin şerefli olanlardan başka hiçbir vasfının sergilendiğine şahit olmadım; bütün o tuhaf huyları arasından bugün tek hatırladığım bana karşı hep lûtufkâr olduğu, hattâ gücü yettiği ölçüde de cömertliğini benden esirgemediğidir.

Aslında gücü öyle fazla bir şeye yetmese de, en azından fareler gibi ben de evde kira vermeden oturuyordum; üstelik Dr Johnson bir bağ dolusu üzümden dilediği kadarını yeme fırsatına hayatı boyunca yalnız bir kez de olsa sahip olduğunu yazmayı ihmâl etmediğine göre bu vesîleyle ben de bu Londra konağında bir süre için de olsa aklıma gelebilecek her tür odada kalma şerefine nâil olduğum için şükretmeliyim. Çocukcağızın hortlaklarla dolu olduğuna inandığı Mavisakal'ın odası dışında tavan arasından mahzene kadar diğer tüm odalar emrimize âmâdeydi; sanki "tüm dünya ayaklarımızın altındaydı;"[34] geceleyin konaklamak için de çadırımızı nereye istersek oraya kuruyorduk. Ne kadar büyük olduğunu daha önce de belirttiğim bu ev Londra'nın meşhur semtlerinden birinin göz kamaştırıcı bir köşesinde yer alıyor. Eminim okuyucularımın birçoğu bu satırları okumadan önceki birkaç saat içinde bahsettiğim evin önünden geçmiştir.

---

33 ["Hepsi iç içe geçmiş, göze göz dişe diş"] Milton, *Kaybolan Cennet.*
34 [Tüm dünya ayaklarımızın altındaydı] Milton, *Kaybolan Cennet.*

Şahsen ne zaman Londra'ya gelmem icap etse bu evi de ziyâret ederim; daha bu gece, aynı zamanda doğum günüm olan 15 Ağustos 1821'de saat on sularında ona bir göz atabilmek için akşam yürüyüşümü uzatarak Oxford sokağından o tarafa saptım: Şimdi orada mûteber bir aile oturuyor; ön cephedeki salonun ışıklarından görebildiğim kadarıyla da herhalde çay içmek için bir araya gelmiş olan ev halkının bir kısmı şen şakrak hoşça vakit geçiriyordu. Bu manzarayı aynı evin sâkinlerinin açlıktan nefesi kokan bir talebeyle terk edilmiş bir çocuktan ibâret olduğu on sekiz yıl önceki o karanlık – soğuk – sessiz – ve perişan hâliyle kıyasladığımda ne kadar hayret verici bir tezat ortaya çıkıyor. – Bu arada sonraki yıllarda kızın izini bulmak için boş yere çabaladığımı belirteyim. Zaten içinde bulunduğu vaziyeti bir yana bırakırsak pek de alâkaya değer bir çocuk olduğu söylenemezdi: Ne güzelliğiyle, ne kavrayış süratiyle, ne de davranışlarının cana yakınlığıyla dikkat çekiyordu. Çok şükür! daha o yaşlarda bile muhabbetimi kazanmak isteyen birinin bir roman kahramanı gibi süslü püslü olmasına gerek yoktu; görüntüsü ne kadar mütevâzı ve basit olursa olsun karşımdakinin insaniyeti benim için yeterliydi: Bu kızı da sırf çâresizliğime ortak olduğu için seviyordum. Eğer hâlâ yaşıyorsa herhalde artık anne olmuş, kendi çocuklarını büyütüyordur; lâkin dediğim gibi ona asla ulaşamadım.

Üzülerek söylüyorum, o zamandan beri çok daha büyük bir ciddiyetle izini bulmaya çalıştığım ve başarısızlığımın beni çok daha fazla kederlendirdiği biri daha var. Bu genç bayan geçimini fâhişelikle sağlayan bedbaht tabakadandı. O zamanlar bu talihsiz duruma düşmüş birçok kadınla senlibenli olup arkadaşça ilişkiler kurduğumu açık açık söylemekten utanmıyor, bunda utanılacak bir şey de görmüyorum. Okuyucunun bu itirafıma gülmesine ya da kaşlarını çatmasına lüzûm yok. Zîrâ klasik lisânlara vâkıf okuyucularıma eski Latin atasözünü hatırlatmak bir yana – "*Sine Ce-*

rere," vs.,[35] para kesemin hâli düşünüldüğü takdirde bu kadınlarla kurduğum ilişkilerin herhangi bir iffetsizlik ihtivâ edemeyeceği anlaşılacaktır. Zaten doğruyu söylemek gerekirse, hayatımın hiçbir döneminde insan gibi görünen hiçbir canlının dokunuşu veya yakınlaşmasıyla kendini kirlenmiş sayan biri olmadım: Bilakis daha ilk gençlik yıllarımdan itibâren ister erkek, ister kadın, isterse çocuk olsun kaderin karşıma çıkardığı herkesle teklifsizce, *more Socratico*[36] sohbet edebilmekle iftihâr etmişimdir: Bu hareket tarzı, gerek insan tabiatı hakkında mâlûmât sahibi olmaya, gerek güzel hislerin tekâmülüne, gerekse açık sözlülüğe katkısı olan ve ilerde feylesof diye anılacak kişilere yakışan bir ameliyedir. Zîrâ bir feylesof hayata kendini dünyevî işlerin adamı sayan ve doğum yahut tahsille alâkalı, kibirli, sığ peşin hükümlerle dolu olan zavallı dar kafalı mahlûkların gözüyle bakmamalı, aksine yukarıdakilere de aşağıdakilere de – tahsilli olanlara da cahillere de, mücrimlere de mâsumlara da – eşit mesafede duran meşrebi geniş bir varlık olmayı vazîfe bilmelidir. O zamanlar günlerimi mecbûren devamlı volta atan biri, yani bir sokak çocuğu olarak geçirdiğimden, tabiatıyla sık sık kendimi devamlı volta atan bayanların, yani sokak kadınlarının arasında buluyordum. Bu kadınların çoğunu beni eşiğinde oturduğum evlerin önünden kovmak isteyen bekçilerden korumaya çalışmaları sâyesinde tanıdım. Lâkin aralarından biri, yani bu konuyu açmama vesîle olan – yo hayır! seni o kadınlarla aynı kefeye koyamam ey asil ruhlu Ann; izin verirsen ve şâyet bu mümkünse tüm dünya beni yüzüstü bırakmışken imdâdıma koşan, gösterdiği merhamet ve cömertlikle hayatımı kurtaran kişinin içinde bulunduğu durumu tayin etmek için daha nâzik bir kelime keşfedeyim. –

---

35 ["*Sine Cerere*," vs.] "Sine Cerere et Libero friget Venus": "Ekmek ve şarap olmazsa aşk buz keser."

36 [*More Socratico*] Sokratik tarzda.

Bu kimsesiz kızcağızla haftalarca her gece Oxford Sokağı'nda bir aşağı bir yukarı yürümüş, bazen de kapı eşiklerindeki merdivenlerde ya da revakların altında birlikte soluklanmıştık. Yaşça benden küçük olduğu belliydi: Zaten henüz on yedisine basmadığını daha sonra bana kendisi de söyledi. Merakımı yenemeyerek ona yöneltiğim benzer sorular sâyesinde de bir süre sonra saf yürekliliğinin başına ne işler açtığını öğrendim. Onunkisi (sonradan anladığım kadarıyla) sık sık rastlanan ve eğer Londra'yı yönetenler lütfedip sâkinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için daha elverişli koşullar sağlayabilseydi kanunların önüne geçebileceği veya telâfi edebileceği türden bir vakaydı. Fakat Londra'daki hayır nehri gürül gürül akıyor olmasına rağmen başını sokacak bir yeri olmayan kimsesiz insanların kolay kolay erişemeyeceği gizli bir oluktan aşağıya dökülerek sessizce kaybolup gidiyor: Nitekim Londra'da cemiyeti oluşturan dokunun ve dışardaki havanın merhametsiz, zâlim, hattâ tiksinti verici olduğu inkâr edilemez. Mâmâfih her hâl ü kârda uğradığı haksızlığın kısmen de olsa kolaylıkla giderilebileceği belliydi: Mahkemeye başvurarak şikâyette bulunması için de onu defalarca ciddî bir şekilde iknâ etmeye çalıştım: O kimsesiz hâliyle bile mutlaka birilerinin hemen onunla ilgileneceğini ve hem nalına hem mıhına vurmasını bilen İngiliz adâletinin varını yoğunu yağmalayan o zâlim haydutu tez elden bularak intikamını alacağını anlattım. O da bunu yapacağına dair bana defalarca söz verdi; lâkin ne yapması gerektiğini ona arada sırada hatırlatmama rağmen gerekli adımları atmayı sürekli erteledi: Öyle ürkek ve küskündü ki, gencecik yüreğindeki yaranın ne kadar derin olduğu belli oluyordu: Belki de haklı olarak en dürüst yargıcın veya en hakkaniyetli mahkemenin bile uğradığı korkunç haksızlığı telâfi edebilecek hiçbir şey yapamayacağına inanıyordu. Oysa belki de bir şeyler yapılacaktı: Zîrâ en sonunda (vâkıa, ne yazık ki, onu ilelebet son kez görüşümden yalnız bir önceki sefer) bir-iki gün için-

de bir mahkemeye gitmeye karar vermiştik; hâkimle de onun adına ben konuşacaktım. Meğer kaderde bu küçük hizmetimi asla gerçekleştirememek varmış. Bu arada onun benim için yaptığı ve hiçbir zaman karşılığını ödeyemeyeceğim kadar kıymetli olan şey şuydu: – Bir gece, üstelik kendimi her zamankinden daha hasta ve halsiz hissettiğim bir günün sonunda Oxford Sokağı boyunca ağır ağır yürüdükten sonra benimle Soho Meydanı'na kadar gelmesini ricâ ettim: Oraya gittikten sonra bir kapının eşiğindeki basamaklara oturduk; bu evin önünden ne zaman geçsem hâlâ kalbim sızlar ve orada sergilediği asil davranışı düşünerek o bedbaht kızın hâtırası önünde saygıyla eğilirim. Oturduğumuz yerde iyice fenalaştım: Tam başımı göğsüne yaslamıştım ki, ânîden kollarından aşağı düşerek sırtüstü merdivenlere yığıldım. O an hissettiklerimden beni kendime getirecek kuvvetli bir uyarıcı temin edilmediği takdirde ya hemen oracıkta ölüp gideceğim ya da tâkatsizliğimin kısa sürede bu kimsesiz hâlimle iflâh olma umudumun kalmayacağı bir raddeye varacağı içime doğmuştu. İşte – kendisi de şu âlemde neredeyse haksızlıktan başka hiçbir şeyle karşılaşmamış olan – zavallı öksüz dostum beni kurtaran ellerini tam o sırada, feleğimin şaştığı anda uzatmıştı. Dehşet içinde haykırmasına rağmen bir an bile tereddüt etmeden koşarak Oxford Sokağı'na dalmasıyla hayal bile edilemeyecek kadar kısa sürede bir kadeh porto şarabı ve biraz baharatla geri gelmesi bir oldu; bunların (o sırada hiçbir katı yiyeceği kaldırabilecek durumda olmayan) boş midemde yarattığı tesir sâyesinde de çabucak ihyâ oldum: Bu fedâkâr kızcağız o kadehin ücretini hiç sızlanmadan kendi cebinden ödediği sırada – unutmayınız! – en temel ihtiyaçlarını karşılayacak parayı bile zar zor bir araya getiriyordu; üstelik bu parayı bir gün ona geri ödeyebileceğimi düşünmesi için en ufak bir neden yoktu. – Ah! körpe velînîmetim! Sonraki yıllarda kim bilir kaç kere yapayalnız kaldığım anlarda yaralı yüreğimle ve tertemiz bir aşkla seni düşün-

düm; kim bilir kaç kere, aynı eski çağlarda bir babanın bedduâsının hedefini ölümcül bir kesinlikle takip ederek mutlaka gerçekleşmesini sağlayan mucizevî güçler olduğuna inanıldığı gibi, – ben de duyduğu gönül borcu altında ezilen bir yüreğin duâsına benzer bir imtiyaz tanınmasını umarak semâvî bir kudretle peşine düşmeyi – etrâfında dolaşmayı – seni pusuya düşürmeyi – yakalamayı ve bir Londra umûmhanesinin karanlık bir köşesine veya (şâyet bu mümkün olsaydı) mezarının içine dek izini sürüp orada hakikî bir sükûnet ve af çağrısıyla seni uyandırarak ebediyen huzura kavuşturmayı diledim!

Sık sık ağlayan biri olduğum söylenemez: Hadi insanlığı alâkadar eden bellibaşlı mevzular hakkındaki düşüncelerimin her gün, hattâ neredeyse saat başı bin fersah dibe dalarak "gözyaşlarının ulaşamayacağı derinlikler"de[37] gezinmesini ve zihinsel alışkanlıklarımın gözyaşlarına yol açan duygulara yer bırakmayacak kadar vakur olmasını bir yana bırakalım – bu nitelik, zıpırlıkları sâyesinde umûmiyetle çileli düşüncelere dalma eğiliminden muaf olup yine aynı zıpırlık nedeniyle de günlük hayatlarında kederli duygulara kapılınca buna karşı koymaktan âciz olanlarda ister istemez noksandır: – Lâkin bir de böyle meseleleri benim gibi derinlemesine mütâlaa etmiş her mütefekkirin tamamen çâresizliğe kapılmaktan korunabilmek için insanlığın çektiği acıların müstakbel bakiyesi ve bu ıstırabın esrârengiz meâline dair erkenden teskin edici bir kanâat geliştirmesi ve benimsemesi gerektiğine inanıyorum. Bu husûslarda şu ana dek bir derdim olmadı: Zaten dediğim gibi sık sık ağlayan biri değilim. Lâkin bazı duygular diğerlerinden daha derin ya da daha ihtiraslı olmamakla birlikte, daha hassâs oluyor: Ne vakit bu saatlerde Oxford Sokağı'nın hulyâlı ışıkları altında yürüyüp

---

37 [gözyaşlarının ulaşamayacağı derinliklerde] William Wordsworth, 'Ode: Intimations of Immortality'.

seneler evvel bana ve sevgili dostuma (onu daima bu sıfatla anmalıyım) teselli veren laterna nağmelerini duysam ben de gözyaşlarımı tutamayarak en beklenmedik anda bizi ebediyen ayıran kaderin bu tuhaf cilvesinin zihnime takılmasına mâni olamıyorum. Okuyucu bunun başımıza nasıl geldiğini giriş mâhiyetindeki bu hikâyenin kalan kısmında görecek.

Bahsettiğim son hâdisenin meydana geldiği dönemden kısa bir süre sonra Albermarle Sokağı'nda merhum majestelerinin[38] evinde çalışan bir beyefendiye rastladım. Bu beyefendi daha önce çeşitli vesîlelerle ailemin misafirperverliğiyle müşerref olmuştu: Akrabalarıma olan benzerliğimden şüphelenerek kim olduğumu anlamak için bana bazı suâller yöneltti. Kimliğimi saklamaya teşebbüs etmedim: Sorularını içtenlikle yanıtladım, – bulunduğum yeri vasîlerime yetiştirmiyeceğine dair şeref sözü vermesi üzerine de ona avukat dostumun adresini verdim. Ertesi gün de ondan 10 liralık bir banknot aldım. Banknotun içine iliştirildiği zarf, avukatın diğer iş mektuplarıyla aynı anda gelmişti: Bu zarfın muhtevâsından şüphelendiği her hâlinden belli olmasına rağmen namuslu davranarak hiç zorluk çıkarmadan onu bana teslim etti.

Bu hediye nihâyet tahsis edildiği hizmet vâsıtasıyla beni Londra'ya kadar getiren ve Londra'ya geldiğim günden oradan kesin olarak ayrılana dek (adlî bir tâbir kullanmak gerekirse) *icrâ* etmeye çalıştığım planıma getiriyor.

Londra gibi muazzam bir yerde yoksulluğun en uç kertesinden kurtulmanın bir yolunu bulamamış olmam okuyucularımı şaşırtacaktır: En azından şu iki çâreden birinin aklıma gelmiş olması gerektiğini düşüneceklerdir, – yani ya aile dostlarımızdan yardım istemek, yahut taze hüner ve melekelerimi nakdî kazanca çevirmenin bir yolunu bulmak. İlk seçeneğe dair evvelâ kanunların kendilerine tanıdığı tüm

38 [merhum majestelerinin] 1820'de ölen Kral III. George.

yetkileri sonuna dek kullanarak gerekirse beni bıraktığım okula zorla geri gönderecek kadar ileri gideceklerine şüphem olmadığından o sırada başıma gelebilecek en büyük kötülüğün vasîlerime iade edilmek olduğuna inandığımı hatırlatırım: Bu durumda benim nazarımda şerefime leke sürülmüş olacağından ve dönüşüm kendi rızâmla gerçekleşse bile rızâm mâlûm arzularımın ve sarf ettiğim emeğin küstahça hiçe sayılmasıyla elde edileceğinden böylece üzerime sürülecek lekenin bana göre ölümden beter olması, hattâ gerçekten ölümümle sonuçlanması kaçınılmazdı. Mâmâfih vasîlerimin beni tekrar ele geçirmesine yol açabilecek bir ipucu bırakma tehlikesini göze alamadığımdan bana ihtiyacım olan desteği sağlayacaklarına emin olduğum çevrelerin yardımına bile başvurmaktan çekiniyordum. Buna ilâveten elbette babam hayattayken bilhassa Londra'da yaşayan birçok ahbâbı olmakla birlikte (ölümünden bu yana on yıl geçmiş olduğundan) artık çoğunun ismini bile hatırlamıyordum: Birkaç saatlik tek bir ziyâret hâricinde Londra'ya daha önce hiç gelmemiş olduğum için de en azından adını hatırladığım birkaç kişinin de adresini bilmiyordum. O halde kısmen işin zorluğu yüzünden fakat daha ziyâde bahsettiğim endişe sebebiyle imdâdıma yetişebilecek kişiler olmasına rağmen bu yola bir türlü başvuramıyordum. Diğer yola gelince, bunu akıl edememiş olmam karşısında hayrete düşen okuruma bugünkü aklımla ben de hak vermiyor değilim. Hiç değilse Yunanca metinlerin provalarını tashih ederek en azından zarûrî ihtiyaçlarımı karşılayacak kazancı elde edebilirdim. Buna benzer herhangi bir vazîfeyi hiç şaşmayan bir mükemmellikle ve emsâl teşkil edecek bir kusursuzlukla yerine getirerek kısa sürede işverenlerimin güvenini kazanabilirdim. Lâkin böyle bir iş bulabilmek için de evvelâ beni mûteber bir yayımcıya takdim edecek birini bulmam gerekiyordu; oysa böyle birini tanımıyordum. Vâkıa, doğruyu söylemek gerekirse, edebî çalışmalarımdan bu şekilde

istifade edebileceğim o zamana dek katiyen aklıma gelmemişti. Mîrâsçısı olduğum servet karşılığında borçlanmaktan başka da tez elden nakit para elde etmenin hiçbir yolunu akıl edememiştim. Bunu başarmak için de tüm imkânlarımı bu yönde seferber ettim: Müracaat ettiğim kişiler arasında D____ adlı bir Yahudi de vardı.*

Bu Yahudi'ye ve ilânları vâsıtasıyla başvurduğum (bazılarının yine Yahudi olduğunu tahmin ettiğim) diğer tefecilere kendimi takdim ederken mîrâsımdan da bahsetmiştim; onlar da *Doctor's Commons*'da[39] babamın vasiyetnâmesini tetkik ederek söylediklerimin doğru olduğunu gördüler. Orada ____'nin ikinci oğlu olduğu belirtilen şahıs gerçekten

---

* Bu arada aynı Yahudi'ye on sekiz ay kadar sonra aynı maksatla yeniden başvurdum; o sırada itibârlı bir okulun talebesi olduğum için de bu defa teklifimi ciddîye almasını sağlayarak alâkasına mazhar oldum. Bu müşkül duruma aşırı harcamalarım ya da zıpır bir delikanlı olmam sebebiyle değil (alışkanlıklarım ve bana keyif veren faaliyetlerin tabiatı icabı böyle şeylere tenezzül etmiyordum), sırf üniversiteye gitmeme mâni olamayacağını anlayınca giderayak son bir âlicenaplık yapıp gerekli evrakları imzalamayı reddederek bana okuldan alacağım harçlığın – yani senede 100 lira – dışında tek bir şilin bile tahsis edilmemesine neden olan vasîmin garazkâr sû-i niyeti neden olmuştu. Benim zamanımda okulda kıt kanâat geçinmeye yetse de, görmemişler gibi caka satmak uğruna savurganlık yapmaya tenezzül etmemekle ve pahalı zevkleri olmamakla birlikte uşaklarının hizmetlerine biraz fazlaca itimât eden ve her kuruşun hesabını yapmaktan pek hoşlanmayan birine bu meblağın yetmesi imkânsızdı. Mâmâfih kısa zamanda sıkıntıya düştüm: Velhâsıl ziyâdesiyle gürültülü (ve şâyet bazı bölümlerini uzun uzadıya nakledecek vaktim olsaydı okuyucularımı bir hayli güldürebilecek) bir müzâkere sonrasında Yahudi'den talep ettiğim meblâğı tassarufuma geçirmeyi başardım – tabiî "usûle uygun olarak" kendisine yılda yüzde on yedi buçuk fâiz ödemek kaydıyla; Benî İsrail lütufkârca davranarak avukatlık masraflarına mahsûben yalnızca doksan altınıma el koydu (bunun kime ne vakit sunulan hangi hizmet için – Kudüs muhasarasında mı – İkinci Mâbed'in inşası için mi – yoksa daha önce mi kullanıldığını ben de hâlâ çözebilmiş değilim). Bu faturanın kaç arşın çektiğini inanın hatırlamıyorum: Lâkin onu hâlâ hâlis antikaları sakladığım bir çekmecede tutuyorum; sanırım günün birinde de götürüp *British Museum*'a bağışlayacağım.

39 [*Doctor's Commons*] 1857'ye dek Londra'da hem bir hukuk fakültesi, hem de medenî hukuk davalarına bakılan bir mahkeme işlevi gören kurum.

de beyân ettiğim tüm haklara (hattâ daha fazlasına) sahipti: Lâkin Yahudiler'in bakışlarından da açıkça anlaşıldığı gibi ortada bir sorun daha vardı – acaba ben o şahıs mıydım? Doğrusu bundan şüphe edilebileceği hiç aklıma gelmemişti: Yahudi dostlarım tarafından ısrarla sorguladığım sırada beni asıl endişelendiren hakkımda gereğinden fazla şey bilmeleri – ve beni tuzağa düşürerek vasîlerime satmak amacıyla bir şeyler tezgâhlıyor olmaları ihtimaliydi. *Materialiter* hâliyle nefsimin (farazî ayrımlarda mantıkî hatâlar yapılmaması konusundaki titizliğimden bu ifadeyi kullanmıştım), *formaliter* nefsimin yerine geçmeye çalışmakla ithâm edilmesi, en azından bundan şüphe edilmesi bana pek tuhaf gelmişti.[40] Vâkıa, içlerini rahatlatmak için elimdeki tek yola başvurdum. Galler'de bulunduğum sırada akranlarımdan çok sayıda mektup almıştım: Hemen bunları ibrâz ettim: Zîrâ onları daima cebimde taşıyordum – zaten bu aşamada (üzerimdeki giysiler hâriç) hepsini şu veya bu şekilde elden çıkardığım şahsî eşyalarımdan bir bunlar yâdigâr kalmıştı. Bu mektupların çoğunu o zamanlar en (daha doğrusu tek) güvendiğim dostum olan ____ Kontu Eton'dan yollamıştı. Birkaç tanesi de kendini tümüyle zirâî faaliyetlere adamış olmasına rağmen eski bir Etonlı ve bir asilzâdeye kâfi gelecek seviyede tahsilli biri olarak klasik edebiyat merakını yitirmemiş olan ve çiçeği burnunda âlimlerden muhabbetini esirgemeyen ____ Markisi'nden, – yani arkadaşımın babasından geliyordu. Mâmâfih kendisi on beş yaşımdan beri benimle mektuplaşarak kâh bana bir bahiste ne kadar ilerleme kaydettiğini anlatıyor, kâh M____ veya Sl____ kontluklarına gittiğinde daldığı düşünceleri ben de buralarda bulunmuş olduğumdan benimle paylaşıyor, bazen yeni okuduğu bir Latin şâirinin ustalığını tartışıyor, bazen de üzerine şiirler yazmamı istediği bir konu öneriyordu.

---

40 [*Materialiter* ... *formaliter*] maddî ... resmî.

Mektupları okuyunca Yahudi dostlarımdan biri şahsî teminatım karşılığında bana iki veya üç yüz lira vermeyi kabûl etti – tabiî bu arada kendisi de benden daha yaşlı olmayan genç kontu yirmi bir yaşına geldiğimizde ödemenin yapılacağına kefil olmaya iknâ etmem kaydıyla: Belli ki Yahudi dostum benden gelecek cüzî kârı bir yana bırakmış ve gözlerini onu bekleyen muazzam mîrâstan fazlasıyla haberdâr olduğu asil dostumla irtibat kurma ihtimaline çevirmişti. Yahudi'nin bu teklifini takip etmek maksadıyla 10 lira elime geçtikten yaklaşık sekiz ya da dokuz gün sonra Eton'a gitmek üzere hazırlık yapmaya başladım. Bu paranın takrîben 3 lirasını Londra dışında olduğum sırada evrakların hazırlanabilmesi için damga pulu alınması gerektiğini iddia eden tefeci dostuma vermiştim. Yalan söylediğini içimden geçirmiştim, fakat işi geciktirdiği takdirde mesûliyeti bana yüklemesine meydan bırakmak istemiyordum. Daha ufak bir meblâğı da (vekilleri olmak sûretiyle tefecilerle irtibatta olan) avukat dostuma vermiştim; kendisi zaten tahsis ettiği mobilyasız konut nedeniyle bu parayı ziyâdesiyle hak ediyordu. Aşağı yukarı on beş şilin de (gayet mütevâzı bir şekilde de olsa) kıyafetimi düzeltmek için harcamıştım. Kalan paranın dörtte birini, geri kalanını da dönüşte paylaşmak üzere Ann'e verdim. Bu hazırlıkları tamamladıktan sonra, – karanlık bir kış akşamı saat altı sularında yanımda Ann'le birlikte Picadilly'ye doğru yola koyuldum; zîrâ en azından Salt-hill'e kadar gitmek için Bath ya da Bristol arabasına binmeye niyetliydim. İzlediğimiz yol şehrin bugün tamamen ortadan kaybolmuş olan bir kısmında kalıyordu; bu yüzden şimdi o günkü güzergâhımızı tam olarak hatırlayamıyorum: Zannediyorum Swallow Sokağı'ndan yürümüştük. Vâkıa, yeterince vaktimiz olduğu için Golden-square'e varana dek sol taraftan devâm ettik; Picadilly'nin ışıklar altındaki kalabalığında vedâlaşmak istemediğimiz

için de Sherrard Sokağı'nın[41] hemen köşesinde bir yere oturduk. Merâmımı ona daha önce de anlatmıştım: Şimdi de talihim yâver giderse bundan onun da nasipleneceğini ve onu himâye edebilecek güce sahip olduğum andan itaberen de onu katiyen yüzüstü bırakmayacağımı bir kez daha tekrarlıyordum. Bu konudaki kararlılığım mesûliyet hissime olduğu kadar arzularıma da dayanıyordu: Zîrâ ömür boyu ödeyemeyeceğim minnet borcum bir yana, onu sanki kız kardeşimmiş gibi yürekten seviyordum: Üstelik onun böyle îtidâlsizce meyûs olmasını görmeye dayanamadığım için şimdi ona yedi kat daha bağlanmıştım. Hayatımı kurtaran kişiden ayrılıyor olduğuma göre kederlenmek için çok önemli bir mâzeretim olduğu âşikârdı: Halbuki sıhhatimin yediği sille de hesaba katılırsa gayet neşeli ve ümitli sayılırdım. Bilakis o şefkati ve kardeşçe muamelesinden başka ona verebileceği pek bir şeyi olmayan birinden ayrılmasına rağmen çektiği ıstırabı gizleyemiyordu; öyle ki nihâyet vedâ ânı geldiğinde kollarını boynuma doladı ve tek kelime etmeden öylece ağladı. En geç bir hafta içinde dönmeyi umuyordum, o günden sonraki beşinci geceden itibâren her akşam saat altıda Great Tichfield Sokağı'nın bittiği yerin yakınında, bir bakıma her zamanki buluşma noktamız sayılabilecek yerde beni beklemesi için onunla sözleştim; böylece Oxford Sokağı denen o devâsâ ummanda birbirimizi kaybetmeyecektik. Bu husûsta ihtiyâtlı davranarak gereken tüm tedbirleri almıştım: Yalnız bir şeyi ihmâl ettim. Soyadını o mu bana hiç söylememişti, yoksa (o kadar da önemli olmadığı için) ben mi unutmuştum hatırlamıyorum. Vâkıa, onun gibi mütevâzı bir tabakadan gelip bedbaht hallere düşen kızların (roman okuyan cafcaflı kadınların aksine) kendilerini tanıtırken ünvânlarını kullanmak – *Bayan Douglass*, *Ba-*

---

41 [Sherrard Sokağı] Bugünkü Gerrard Sokağı (Soho).

yan Montague, vs. yerine sadece vaftiz edildikleri ismi kullanmaları – *Mary*, *Jane*, *Frances* vs. yaygın bir âdetti. Daha sonra izini bulabilmenin en emin yolu olduğundan soyadını o an sormalıydım: Doğrusu bu kısa ara yüzünden yeniden bir araya gelmemizin haftalardır olduğundan daha zor olacağını veya tehlikeye girebileceğini düşünmek için hiçbir neden olmadığından bunun gerekli olduğu bir an bile aklıma gelmemiş ve onu bu vedâ mülâkatı sırasında hatırlanması gereken husûslar arasına almamıştım: Son sözlerimi de ona cesâret verecek şeyler söyleyerek onu teselli etmeye ve mustarip olduğu azılı öksürükle sesinin kısıklığına karşı mutlaka bir ilâç alması gerektiğini hatırlatmaya harcadığımdan artık ona ardından seslenmek için çok geç olana dek bunu düşünememiştim.

Gloucester Kahvehânesi'ne vardığımda saat sekizi geçmişti: Bristol Postası hareket etmek üzere olduğundan arabaya hemen binerek yukarıya oturdum. Arabanın hemen hemen hiç sarsılmadan* gidiyor olması nedeniyle de kısa zamanda uykuya daldım: Aylardır ilk defa rahat veya dinlendirici bir uykuya bir posta arabasının tepesinde – yani hayatım boyunca oldukça rahatsız bulduğum bir yatakta kavuşmuş olmam kayda değer bir husûstur. Yolda uyumamla alâkalı küçük bir hâdise o dönem meydana gelen daha yüzlercesi gibi bana bir kez daha cefâ görmemiş birinin en azından iş yalnız kendi tecrübesine kaldığı takdirde bütün hayatını insan yüreğinin ne kadar temiz – ya da üzülerek ilâve etmem gerektiği üzere ne kadar fesat – olabileceğinden bîhaber geçirmesinin ne kadar kolay olduğunu gösterdi. İnsanın *tabiî vasıflarının* mâhiyeti ve ifadesinin üstü öyle kalın bir *âdâb-ı muaşeret* perdesiyle örtülü ki, alelâde bir gözlemci bu iki kutbu birbirinden ayıramayarak aralarındaki uçsuz bucaksız sahada

---

* Bristol Postası, kraliyetin en iyi işleyen arabasıdır – bunu hem fevkalâde güzellikte döşenmiş bir yola, hem de masrafların Bristollü tüccarlardan toplanan iânelerle karşılanabilmesine borçludur.

karşısına çıkan her şeyi olur olmaz birbirine karıştırır – bu unsurların bu vâsi alanda sayısız çeşitlilikte ve daima âhenkle bir araya gelebilmesi onların nazarında iptidâî sesler arasındaki farkın bir alfabe veya ıskala vâsıtasıyla kabataslak ifadesinden başka bir şey değildir. Hâdise şuydu: Londra'dan ayrıldıktan sonraki ilk dört veya beş mil boyunca tepede benimle oturan diğer yolcuyu araba onun tarafına doğru yattığında ara sıra üzerine yaslanmak sûretiyle tâciz ettim; hattâ yol o kadar muntazam olmasaydı ve daha fazla sallanıyor olsaydık muhtemelen mecalsizliğimden aşağı düşecektim. Kuşkusuz aynı durumdaki çoğu insanın yapacağı gibi o da sık sık kendisine verdiğim rahatsızlıktan şikâyetçi oldu; mâmâfih şikâyetini durumun gerektirdiğinden daha asık bir suratla ifade ediyordu; şâyet oradan derhal ayrılacak olsaydım daha sonra (hakkında herhangi bir şey düşünmeye tenezzül ettiğim takdirde) onun kaba, hattâ neredeyse gaddar bir adam olduğunu farz edecektim. Vâkıa, şikâyet etmekte haklı olduğunun da farkındaydım: Bu nedenle de ondan özür dileyerek bir daha uyuyakalmamak için elimden geleni yapacağıma söz verdim; bir yandan da uzun süredir çile çekmekten hasta ve halsiz düştüğümü ve o aralar içeride yolculuk edecek kadar param olmadığını ona alelacele izâh ettim. Açıklamamı duyunca adamın tavrı bir anda değişti: Hounslow'a geldiğimizde parlayan ışıklar ve gürültü nedeniyle bir an için gözlerimi tekrar açtığımda da (zîrâ tüm çabalarıma rağmen onunla konuştuktan iki dakika sonra yine uykuya dalmıştım) bir de baktım ki aşağıya düşmeyeyim diye kolunu omzuma dolamış: Yolculuğun geri kalanı boyunca da bana âdetâ bir kadının müşfikliğiyle davrandı; öyle ki en sonunda artık neredeyse adamın kucağında yatıyordum: Hele tâ Bath ya da Bristol'a kadar gitmiyor olduğumdan haberi olmasının mümkün olmadığı düşünüldüğünde gösterdiği nezâket daha da kıymetleniyordu. Aksi gibi hakikaten de tasarladığımdan biraz daha uzağa *gittim*: Zîrâ öyle tatlı ve derin bir uykuya dalmışım ki, yeniden kendime gelmem için arabanın (muhte-

melen bir postanenin önünde) birden durması gerekti; nerede olduğumuzu sorunca da Maidenhead'e geldiğimizi, yani Salt-hill'in yaklaşık altı-yedi mil ilerisinde olduğumuzu anladım. Şimdi eteklerim tutuşmuştu: Üstelik araba durduktan sonraki ilk yarım dakika boyunca (Picadilly'de bir an için gördüğüm kadarıyla bir beyefendinin kâhyası ya da o tabakadan biri olduğunu tahmin ettiğim) sevimli yol arkadaşım ısrarla derhal yeniden uykuya dalmamı ricâ edip durdu. Ona sözünü dinleyeceğimi söyledim ama bu sözümü tutmaya hiç niyetim yoktu; hattâ derhal aşağı inip bu defa yayan olarak dosdoğru, daha doğrusu gerisingeri yola koyuldum. Yürümeye başladığımda saat gece yarısına yaklaşmış olmalıydı: Lâkin öyle âheste yol almıştım ki, Slough yolundan aşağıya Eton'a doğru sapmadan hemen önce yakınlardaki bir evin çalar saatinin dördü vurduğunu işittim. Hava almak ve uyumak beni biraz canlandırmıştı, fakat buna rağmen yorgunluğumu atamamıştım. Tüm sefâletime rağmen o an bana teselli veren (herkesin akıl edebileceği, mâmâfih Romalı bir şâir[42] tarafından pek güzel ifade edilmiş) bir düşünceyi hatırlamadan edemiyorum. Bir süre önce Hounslow-heath'te veya o civarlarda bir cinâyet işlenmişti. Yanılmıyorsam katledilen şahsın adı *Steele*'di ve kendisi civardaki lavanta tarlalarından birinin sahibiydi. Attığım her adım beni Heath'e daha da yaklaştırıyordu: Hâliyle şâyet o melûn katil o gece de dışarı çıktıysa karanlıkta ilerlediğimiz her an bilmeden birbirimize daha da yaklaşıyor olabileceğimizi düşünmeye başladım: O halde dedim kendi kendime, şâyet – (aslında olduğum şey olan) bir serseriden pek bir farkı olmayan biri olmak yerine, –

Salt bildiklerinin efendisi olup, tek parça toprağı olmayan

ben de, dostum ____ Kontu gibi senede 70.000 liralık bir

---

42 [Romalı bir şâir] Romalı şâir Iuvenalis'in (60-149) *Saturae* (Hicivler) adlı eserine gönderme yapıyor (X, 15): 'Eli boş seyyâh haydutların yüzüne ıslık çalar'. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Âli Yücel Klasikleri XVII, s. 115.

mîrâsın vârisi olarak nâm salmış biri olsaydım, şu anda kellemi kurtarmak için ne büyük bir telâşa kapılırdım! – elbette ____ Kontu'nun benim o anki durumuma düşmesi mümkün değildi. Mâmâfih tespitin kıssadan hissesi her hâl ü kârda geçerliliğini koruyor – yani servetinin ve gücünün haddi hesabı olmayan insanların ölüm karşısında duydukları korku, onları kepâze edecek boyutlara ulaşıyor: Kim ne derse desin en gözüpek mâcerâperestlerin birçoğunun yaradılıştan gelen tabiî cesâretlerinden sonuna kadar istifade edebilmelerini fakirliklerine borçlu olduklarına ve şâyet tam muharebeye girişecekleri sırada İngiltere'den gelen umulmadık bir havâdisle kendilerine yılda 50.000 liralık bir servetin mîrâs kaldığını öğrenecek olsalar kurşun yeme endişelerinin bir güzel bileyleneceğine* – ve tehlike karşısında istiflerini bozmayarak soğukkanlılıklarını korumakta nispeten zorlanacaklarına inanıyorum. Öyleyse talihin iki türlüsünü de şahsen tecrübe etmiş bilge bir insanın da dediği gibi zenginlik hakikaten de –

> Onu methedilmeye lâyık şeyler yapmaya teşvik edeceğine,
> Fazîleti laçka ederek körleşmesine neden oluyor.
>
> *Cennetin Y. Keşfi.*[43]

Lafı uzatıyorum çünkü o dönemi yâd etmek beni derinden etkiliyor. Lâkin okuyucumu daha fazla sıkmayacağım: Zîrâ artık hızla hikâyemin sonuna yaklaşıyorum. – Slough'dan Eton'a giderken yolda yine uyuyakalmıştım: Tam şafak sökmek üzereyken de tepeme dikilmiş bana ba-

---

* Gerek günümüzde gerek tarih boyunca en üst tabakalardan gelen ve muazzam servetlerin sahibi olan pek çok kişinin savaşta en ön saflarda yer alarak kendilerini tehlikeye atmakta tereddüt etmedikleri öne sürülerek buna itirâz edilecektir. Kabûl: Vâkıa, farz olunan mesele bu değil: Doğuştan gelen bu güç ona alışık olanların nazarında tesirini ve câzibesini yitirmiştir.

43 [Onu methedilmeye ...] Milton, *Paradise Regained* (Cennetin Yeniden Keşfi -1671).

kan bir adamın sesiyle uyandım. Kim olduğunu bilemiyorum: Zaten meymenetsiz bir adamdı – ama bu ille de kötü niyetli biri olduğu anlamına gelmiyor: Vâkıa, öyle bile olsa herhalde kışın ortasında dışarda uyuyan birini gasp etmeye değmez diye düşünmüş olmalı. Şâyet okuyucularım arasında bulunuyorsa müsaadenizle kendisine benim hakkımda yanıldığını bildirmek isterim. Neticede belli belirsiz bir şeyler söyledikten sonra yoluna devâm etti: Bana verdiği rahatsızlıktan şikâyetçi değildim çünkü bu sâyede kimsecikler uyanmadan Eton'a varmayı başardım. Zorlu ve yorucu bir gece olmuştu: Vâkıa, sabaha karşı hava ayaza çekti: Toprağın ve ağaçların üstü artık kırağı kaplıydı: Kimseye görünmeden Eton'dan geçiverdikten sonra Windsor'daki bir handa yıkandım ve üstüme başıma mümkün mertebe çekidüzen verdim; saat sekize yaklaşırken de Pote's[44] istikametinde yürümeye başladım. Yolda birkaç orta kısım talebesine rastladım ve onlara bazı sorular yöneltim: Bir Etonlı her şeyden önce bir beyefendidir; onlar da pejmürde kılığıma rağmen bana nâzikçe cevap verdiler. Dostum ____ Kontu ____ Üniversitesi'ne gitmişti. 'Ibi omnis effusus labor!'[45] Mâmâfih Eton'da başka ahbaplarım da vardı: Lâkin insan iyi gününde dost bildiği herkesin karşısına zor gününde de aynı rahatlıkla çıkamıyor. Vâkıa, kendimi toparlayınca (onunla ahbaplığımız o kadar da sıkı fıkı olmasa da) hiçbir koşulda karşısına çıkmaktan çekinmeyeceğim ____ Lordu'nu sordum. Herhalde son sürat Cambridge'e doğru uçmakla birlikte o sırada hâlâ Eton'daydı. Kendisine haber gönderdim, nâzikçe karşılandım ve kahvaltıya davet edildim.

Okuyucumun kafasında hatâlı bir fikir oluşmasını engellemek maksadıyla burada bir ara vermeme izin verin; asilzâde dostlarımdan bahsediyorum diye benim de imtiyazlı bir

---

44 [Pote's] Bir zamanlar Eton'da High Street'te yer alan meşhur bir kitapçı.

45 [*'Ibi omnis effusus labor!'*] 'Bütün emeklerim boşa gitmişti!' (Vergilius, *Georgica*, iv, 491-2).

tabakadan ya da asil bir aileden geliyor olduğum intibâı uyandırmaya çalıştığım zannedilmemeli. Bilakis öyle olmadığı için Tanrı'ya şükrediyorum: Yaşadığı sürece dürüstlüğüyle herkesin takdirini kazanmış ve edebî uğraşlara karşı merakını asla yitirmemiş (zaten kendisi de isimsiz bir yazardı) sade bir İngiliz tüccarının oğluyum: Yaşasaydı çok zengin olacağı tahmin ediliyordu, fakat vakitsiz ölümü nedeniyle geriye ancak tam yedi mîrâsçı arasında paylaştırılmak üzere 30.000 lira bırakabildi. Annemi de iftihârla anarken onun daha da hünerli olduğunu belirtmeliyim. Zîrâ bir *edîbenin* şan ve şöhretine meraklı olmamakla birlikte onun (çoğu edîbenin aksine) *münevver* bir kadın olduğunu iddia edeceğim: Şâyet bir gün mektupları toplanıp neşredilecek olursa burada sergilenen merdâne basîretin "anadilimizde" ender rastlanan bir saflıkla ve İngilizce'deki (elbette Lady M. W. Montague'nun[46] yazdıkları da dahil) en yeni ve en canlı tâbirlerin zarif kullanımıyla ifade edildiği görülecektir. – Şeceremin nâmı bundan ibârettir: Başka da bir iddiam yoktur: Dahası öyle olmadığı için Tanrı'ya gönülden şükrediyorum; zîrâ kanâatimce insanı diğer hemcinslerinden çok daha yukarılara taşıyan içtimâî mevkiler kişinin ahlâkî ve zihinsel vasıfları için pek de hayırlı olmuyor.

D____ Lordu'nun getirttiği kahvaltı, tek kelimeyle muhteşemdi. Hakikaten öyle olduğu gibi bir de aylardır doğru düzgün yemek yemediğim ve bir türlü "adam gibi bir sofra"ya oturamadığım için bana olduğundan üç misli daha muhteşem görünüyordu. Vâkıa, nasıl olduysa neredeyse hiçbir şey yiyemedim. 10 liralık banknotun elime geçtiği gün hemen bir fırına gidip iki ekmek almıştım: İki ay yahut altı hafta evvel aynı fırını o gün hatırlamaktan neredeyse utanç

46 [M. W. Montague] Lady Mary Wortley Montague (1689-1762). Tanınmış İngiliz yazar, şâir ve tarihteki ilk kadın hakları taraftarlarından Lady Montague 1716-1719 yılları arasında İstanbul'da yaşamış ve buradan yazdığı mektuplar 1763'te neşredilince edebiyat ve şarkiyat dünyasında büyük ün kazanmıştı.

duyduğum bir arzuyla imrenerek gözetlemiştim. Otway'in[47] başına gelenleri unutmamıştım; şâyet fazla aceleci davranırsam tehlikeye düşmekten korkuyordum. Vâkıa, telâş etmeme gerek yoktu, pek iştahım olmadığı gibi daha satın aldıklarımın yarısını bile yemeden midem bulanmaya başladı. Dişe dokunur herhangi bir şey yediğimde ortaya çıkan bu rahatsızlıktan haftalar boyunca kurtulamadım: Bulantı hissetmesem de yediklerimi midemdeki asitlerin geri gelmesiyle birlikte veya daha asitler bile oluşmadan derhal dışarı çıkarıyordum. Hâl-i hazırda D____ Lordu'nun sofrasında da vaziyet her zamankinden farklı değildi: Onca bolluğa rağmen yine iştahım kaçmıştı. Aksi gibi o sıralar bir de canım mütemâdiyen şarap çekiyordu: Binâenaleyh durumumu D____ Lordu'na izâh ederek son zamanlarda nelere katlandığımı ona kısaca anlattım; o da duydukları üzerine fevkalâde müteessir oldu ve hemen şarap getirtti. Bu beni bir an için rahatlatmış ve keyfimin yerine gelmesini sağlamıştı; zaten o zamandan beri nasıl afyona ibâdet ettiysem o vakitler de şaraba tapıyordum ve ne zaman şarap içmek için bir fırsat olsa bundan istifade etmeyi katiyen ihmâl etmiyordum. Mâmâfih şimdi bu şarap düşkünlüğümün hastalığımın daha da ağırlaşmasına katkıda bulunduğuna eminim; zîrâ midemin ne perişan bir hâle geldiğini çok daha sonra anladım; lâkin o zamanlar bir süre muntazaman gıdasız kalmadığım takdirde kısa sürede durumun düzeleceğine ve midemin yeniden işler vaziyete geleceğine inanıyordum. Umarım Etonlı dostlarımın yanında takılıp kalmama da bu şarap düşkünlüğüm neden olmamıştır: O *sırada* bunun asıl nedeninin uğruna Eton'a kadar geldiğim lütfu, kendisiyle o derecede samimi olmadığımın farkında olduğum D____ Lordu'ndan ricâ et-

---

[47] [*Otway'in*] Dr Johnson'ın anlattığına göre tiyatro yazarı Thomas Otway (1651-1685) uzun bir mahrumiyet döneminden sonra eline geçen bir ekmeği yerken daha ilk lokmanın boğazına takılmasıyla boğularak ölmüş.

mekten çekinmem olduğuna iknâ olmuştum. Lâkin seyâhatimin boşa gitmesine râzı olamazdım ve – ona ricâmı arz ettim. Mâmâfih aslında lütufkârlığının sınırı olmayan ve hâl-i hazırda bu lütfukârlığının ölçüsünü babamın mîrâsından payıma düşen miktarla alâkalı lüzûmundan derin suâllerden ziyâde perişan hâlimin onda uyandırdığı merhamete ve akrabalarından bazılarıyla candan dostluğum hakkında mâlûmât sahibi olmasına istinâden ayarlayacağını tahmin ettiğim D___ Lordu bu ricâm karşısında öylece kalakaldı. Tefecilerle iş yapmayı tasvip etmiyor, ayrıca onlarla münâsebete girdiği takdirde bunun akrabalarının kulağına gitmesinden korkuyordu. Üstelik ___'unkine kıyasla çok daha sınırlı bir mîrâsa konacağından *kendi* imzasının gayri Hıristiyan dostlarımı iknâ etmek için yeterli olacağını zannetmiyordu. Lâkin anlaşılan beni katî sûretle geri çevirerek nefsime ezâ etmeye gönlü râzı olmadı: Zîrâ biraz düşünüp taşındıktan sonra tek tek saydığı bazı şartlar altında bana kefil olacağına söz verdi. D___ Lordu o sırada daha on sekiz yaşına gelmemişti: Lâkin o vesîleyle sergilediği basîretli ve ihtiyâtkâr tutumu öyle çelebî bir tarzla (bu çelebiliği gençliğinin verdiği riyâsız nezâketle süslenmişti) harmanladı ki o günden beri ne vakit bu mahâreti hatırıma gelse acaba bir devlet adamı (en görmüş geçirmişi ve insanları idâre etmekte en hünerlisi de olsa) aynı şartlarda işin içinden onun kadar ustaca çıkabilir miydi diye merak ederim. Hakikaten de bu gibi meseleler mevzubahis olduğunda umûmiyetle en az bir Sarazen'inki[48] kadar haşîn ve münâsebetsiz bakışlara mâruz kalmadan merâm anlatmaya çalışmak neredeyse imkânsızdır.

Tasavvur ettiğim en iyi neticeye denk olmasa da en kötüsünden çok daha iyi olan bu vaat sâyesinde teselli bularak oradan ayrıldıktan üç gün sonra Windsor'dan kalkan bir

48 [Sarazen] Haçlı Seferleri'ne katılan Hıristiyanların Arap ve Müslümanlara verdiği isim.

arabayla Londra'ya döndüm. Şimdi de hikâyemin sonuna geliyorum: – Yahudiler D____ Lordu'nun şartlarını kabûl etmedi; en nihâyetinde koşullara râzı olacaklardı da yalnızca gerekli tahkikatı yapmak için zaman mı kazanmaya çalışıyorlardı bilemiyorum; lâkin işi geciktirip durdular – zaman su gibi aktı – banknotumdan geriye kalan ufak meblâğ hemen eriyip gitti; meseleyle ilgili herhangi bir neticeye varamadan da tekrar eskisi gibi bîçâre hallere düştüm. Mâmâfih umulmadık bir anda dostlarımla barışmamın önünü açan bir tesâdüf sonucu bu buhrandan kurtulma imkânı doğdu. Alelacele Londra'dan ayrılarak soluğu İngiltere'nin ücrâ bir köşesinde aldım: Bir süre sonra da üniversiteye başladım; üzerimde derin bir iz bırakan ve delikanlılığımda çektiğim acıların çoğunun mekânı olarak bugüne dek benim için ehemmiyetini koruyan mahalli yeniden ziyâret edecek gücü bulmam için aradan aylar geçmesi gerekti.

Peki bu arada zavallı Ann'e ne olmuştu? Son satırlarımı da ona ayırdım: Sözleştiğimiz gibi onu her gün aradım ve Londra'dan ayrılana dek her gece Titchfield sokağının köşesinde onu bekledim. Onu tanıyabileceğini düşündüğüm herkesle konuştum ve bu şehirde geçirdiğim son birkaç saat sırasında izini bulmak için Londra hakkında bildiğim her şeyi gözden geçirerek kısıtlı imkânlarımın elverdiği her yolu fiiliyâta geçirdim. Kaldığı evin bulunduğu sokağı biliyordum ama kiraladığı odanın hangi evde olduğunu bilmiyordum; en sonunda da ev sahibinin kendisine kötü muamele ettiğine dair bir hikâye anlattığını hatırladım; bu da daha biz ayrılmadan orayı terk etmiş olması ihtimalini kuvvetlendiriyordu. Onu tanıyanların sayısı pek azdı; zaten konuştuklarımın çoğu da beni bu ciddî tahkikata yönelten sâiki anlayınca ya kahkahayı basıyor ya da hiç oralı olmuyordu; diğerleri de benden önemsiz bir şeyler çalmış olan bir kızın peşinde olduğumu zannederek şâyet hakikaten söyleyebilecekleri bir şey olsa da hâliyle ve mâzur görülmesi gereken bir şekilde hiçbir

ipucu vermeye yanaşmıyorlardı. Velhâsıl son çâre olarak Londra'dan ayrıldığım gün bir iki defa bize eşlik etmiş olduğundan Ann'le en azından göz âşinâlığı olması gereken (bundan emindim) tek kişiye o zamanlar ailemin ikamet ettiği yer olan ____shire'daki ____'nin adresini bıraktım. Lâkin bugüne dek onun hakkında tek bir kelime işitmedim. Bu dünyada bir erkeğin karşısına çıkabilecek benzer gailelerden bana en fazla ıstırap veren bu oldu. – Şâyet hayatta kaldıysa eminim zaman zaman Londra'nın o muazzam labirentlerinde aynı anda birbirimizi aramış, kimbilir belki de birbirimize aramızda yalnızca birkaç adım kalacak kadar yaklaşmışızdır – lâkin Londra sokaklarında bu mesafe bile ekseriyetle ilelebet sürecek bir ayrılığa bedel oluyor! Yıllarca hayatta *olmasını* ümit ettim; zannediyorum *binlerce* kelimesini esas mânâsıyla ve mübalağasız bir tarzda kullanarak diyebilirim ki, muhtelif Londra ziyâretlerim sırasında onunla bir araya gelmek umuduyla binlerce, hattâ on binlerce kadının yüzüne baktım. Binlerce kişinin arasına karışmış da olsa çehresini bir an için bile görecek olsam onu tanırdım; zîrâ câzibeli olmamakla birlikte lâtif bir yüz ifadesine sahipti ve başını her zaman kendine has bir zarâfetle taşıyordu. – Ona kavuşmayı beklerken ümidimi kesmediğimi söyledim. Bu yıllarca sürdü; lâkin artık onu görmekten çekiniyorum; ondan ayrıldığım sırada bana keder veren hastalığı şimdi tesellim oldu. Artık onu görmeyi temenni etmiyor, haksızlık ve zulüm mâsum tabiatını yok edip tanınmaz hâle getirmeden ya da hayatını mahveden zorbalar başladıkları işi bitiremeden çok daha önce bu eziyetten kurtulduğunu ve epeydir toprağın altında, Mecdelli'ninki[49] gibi bir mezarda yattığını düşünmeyi tercih ediyorum.

---

49 [Mecdelli] orijinal metinde '*of a Magdalen*,' yani 'tövbekâr bir fâhişenin.' İlk Hıristiyanlar'dan Mecdelli Azîze Meryem'in isminden türemiş şiirsel bir kelime.

II. BÖLÜM

İşte böyle Oxford Sokağı, seni taş kalpli üvey ana! Sen öksüz yavruların yakarışlarını dinleyip gözyaşlarını içmeye devâm ederken ben sonunda senden azat olmuştum: Artık bitmek bilmeyen kaldırımlarını çâresizce arşınlamak zorunda değildim; rüyâlarımda bile midemin kazındığı ve açlıktan kıvranarak gözlerimi açtığım devir nihâyet sona ermişti. Şüphesiz o zamandan beri Ann ve bana halef olarak izimizden gidenlerin haddi hesabı yoktur – atlattığımız bâdirelerin mîrâsçıları: Ann gibi ah çeken başka yetimler: Gözyaşlarıyla seni ıslatan diğer yavrucaklar: Ve sen Oxford Sokağı, o günden bu yana kollarında inleyen sayısız yüreğin aksisedâsıyla çınladığın muhakkak. Mâmâfih beni sorarsanız sağ atlattığım bu fırtına müreffeh günlerimin teminatı gibiydi; vaktinden evvel çektiğim ezâ ve cefâ sanki beni yıllarca kederden muaf tutacak bir fidye olarak kabûl edilmesi için peşînen ödediğim bir bedeldi: Şâyet (sık sık yaptığım üzere) Londra sokaklarında tekrar tefekküre dalarak yapayalnız dolaştıysam da bunu ekseriyetle gönül ferahlığı ve zihin berraklığıyla yaptım. Londra'daki acemilik günlerimde çektiğim ıstırap bünyemde hakikaten öyle bir kök salmış, öyle derinlere nüfûz etmişti ki, bilâhare yeniden peydâ olup âhir senelerde ba-

na hâd safhada azap vermek sûretiyle hayatımı karartan menhûs bir yaraya dönüştü; lâkin bu ikinci ezâ dalgasını çok daha metin bir iradeyle, kemâle ermiş bir dimağın imkânlarıyla ve şefkat dolu alâkasıyla bana teselli veren birinin desteğiyle karşıladım – hem de ne hâlisâne ve zarif bir alâka!

Mâmâfih, her ne ile teselli edilirse edilsin, netice itibâriyle aynı menşeden hâsıl olan ince azap halkaları hayatımın ayrı dönemlerine ait seneleri raptetmiş oluyordu. İşte tam burada beşerî arzuların ihtiyâtsızlığına emsâl teşkil eden bir durum dikkatimi celp ediyor; Londra'daki ilk melûl ikametim sırasında mehtaplı gecelerde Oxford Sokağı'nı Maryl-bone'un tam ortasından keserek çayırlara ve ormanlara doğru uzanan her caddenin başında bir mola veriyor ve ekseriyâ gözlerimi yolun diğer ucuna çevirerek teselli buluyordum; zîrâ *işte* diyordum kendi kendime ufukta kısmen pırıl pırıl parlayan fakat kısmen de karanlıkta kalan manzarayı gözlerimle katederek, "*işte* kuzeye, yani ____'e[50] giden yol, şâyet bir güvercinin kanatlarına sahip olsaydım, *işte* o zaman uçarak huzura kavuşabilirdim." Böyle demiş ve bunu temenni etmiştim o gaflet anında; halbuki çektiğim eziyetin yeniden tezâhür ederek hayatımın ve umutlarımın kalesini tekrar tehdit etmesi tam da o şimâlî bölgede, hattâ o vâdide, âdetâ gafil arzularımın işaret ettiği evde[51] başladı. Orestes'in döşeğine musallat olanlardan bile daha çirkin ve daha meşûm hortlakların tayf hâlinde yıllarca bana zulmettiği yer burasıydı: Vâkıa, ondan da daha bedbaht bir şekilde, herkese istirahat ve ümrân nasip eden, hele onunki gibi kırık kalpleri mübârek bir mer-

---

50 [yani ____'e] Grasmere'e; William Wordsworth'ün ikamet ettiği Grasmere'deki göller bölgesini kastediyor.

51 [gafil arzularımın işaret ettiği evde] De Quincey gençliğinde Wordsworth'le tanışmak için gitmeyi düşlediği Grasmere'de daha sonra şâirin 'Dove Cottage' diye bilinen evini kiralamış ve yıllarca burada yaşamıştı.

hem gibi tedâvi eden uyku* benim en büyük düşmanım olmuştu. İşte arzularım beni böyle kör etmişti; lâkin ihtiyâtkârlığımızla müstakbel dertlerimizin arasına yerleşiveren peçe, kezâ bu dertlerin çârelerini de gizliyor; böylece beklenmedik üzüntüler umulmadık şekillerde teselli buluyor. O halde bir bakıma (çektiği vicdan azâbı hâriç) Orestes'in tüm dertlerine iştirâk ederken, yardım bulmakta da ondan geri kalmıyordum: Tıpkı onunki gibi benim Euminidesim de ayakucumda pusu kurmuş perdenin arkasından beni gözetliyordu: Lâkin başucumda bekleyerek bana mukayyet olan ve kasvetli geceler boyunca bana refâkat edebilmek için kendi uykusunu feda eden bir de Elektram vardı: Zîrâ sen, sevgili M., âhir senelerimin aziz refîkası, sen benim Elektramdın! Ve ne âlicenaplık ne de vefakârlık husûsunda bir İngiliz zevcesinin bir Grek hemşireyi aratmasına müsaade etmedin. Zîrâ büyük bir ihtimamla yerine getirdiğin hizmetleri emsâlsiz bir şefkatle bahşederken ve en süflî vazîfelere** bile lütufkârca tenezzül ederken asla tereddüt etmedin – senelerce ne alnımdaki ter damlalarını silerken ne de hummâya tutulmuş dudaklarım yanıp kavrulduğunda onları ıslatırken; hattâ hortlaklarla ve ekseriyâ bana "uykuya vedâ!" etmemi emreden hayâlî düşmanlarımla giriştiğim mücâdelenin korkunç manzarası uzun süreli alâkan neticesinde gördüğün âsûde rüyâlara da sirâyet ettikten çok sonra dahi – o zaman bile ne bir serzeniş ya da şikayette bulundun, ne de meleksî teveccühünü benden esirgedin; kendini vakfettiğin hizmetler karşısında yeise kapıldığında bile vaktiyle Elektra'nın kendi vazîfesi karşısında sergilediği meyûsiyeti aşmadın. Zîrâ o dahi

---

* φιλον ὑπνου θελγητρον επικουρον νοσον. ["Uykunun tatlı büyüsü, ıstırabımı hafifletiyordu." (Euripides, *Orestes*, 211)]
** ἡδυ δουλευμα. ["Tatlı Kölelik." (Euripides, *Orestes*, 221)]

bir Grek kadını ve erlerin kralının* evlâdı olduğu halde yine de zaman zaman içini dökebilmek için yüzünü** kisvesiyle gizleyerek sessizce ağlıyordu.

Lâkin artık tüm bu gaileler mâzîye karıştı: Her ikimizi de perişan eden bu dönemi anlatacağım satırları da bir daha asla tekerrür etmeyecek menfûr bir kâbusun hikâyesi olarak okuyacaksın. Bu arada ben yine Londra'dayım: Geceleri de yine Oxford Sokağı'nın kaldırımlarını arşınlıyorum: Ve ne zaman ruhuma zulmeden vesveselere tahammül edebilmek için felsefemin tüm kudretine ve bana huzur veren varlığını hissetmeye ihtiyaç duysam, lâkin akabinde sana kavuşmak için üç yüz millik bir mesafeyi aşmam ve daha üç ay boyunca yapayalnız beklemem icap ettiğini hatırlasam – mehtaplı gecelerde Oxford Sokağı'nı kesen caddelerde gözlerimi kuzeye çevirerek delikanlılığımda sarf ettiğim teessür nidâlarını yâd ediyorum ve – aynı vâdide şimdi senin tek başına beni beklediğini ve on dokuz yıl evvel gaflet uykusundaki yüreğimin beni yöneltiği evin sâhibesi olduğunu düşündüğümde, hakikaten gaflet içinde bulunmakla birlikte ve son zamanlarda atlattığımız fırtınaların tesiriyle tahrîbâta uğramış olsalar da yüreğimdeki fısıltıların aslında başka bir vakte ait olabileceğini ve aynı sözlere başka bir mânâ verildiği takdirde o günkü temennimin haklı çıkarılmasının mümkün olduğunu fark ediyorum: – Ve şâyet bir kez daha çocukluğumun basîretsiz arzularına kapılmama müsaade etseydim kuzeye doğ-

---

* ἀναξ ἀνδρων Αγαμεμνων. ["Agamemnon, erlerin kralı."]

** ὀμμα θεις εἰσω πεπλων . ["Yüzünü kisvesiyle gizleyerek"] Tahsilli olanlar bu pasaj boyunca Orestes'in ilk sahnelerini, yani ailevî münâsebetlerin Euripides'in dramalarında dahi rastlanabilecek en mükemmel örneklerinden birini zikrettiğimi fark etmiştir. Yalnızca İngilizce okuyabilenlere dramanın başlangıcındaki durumun vicdan azâbı içinde kıvranan (yahut eserin esâtiri itibâriyle perilerin [Euminides] musallat olduğu) bir ağabeyin yalnız kız kardeşinin [Elektra] hazır bulunduğu bir anda ifritlerle boğuşmasından ve hızla yaklaşmakta olan düşmanlarının tehdidi altında olduğu esnâda sözde dostlarının hıyâneti veya vefâsızlığına uğramasından ibâret olduğunu hatırlatmakta fayda var.

ru bakarken kendi kendime yeniden, "Ah! keşke bir güvercinin kanatlarına sahip olsaydım" – der ve vaktiye sarf ettiğim bu kelimelerin diğer yarısını saf ve lütufkâr tabiatına ne kadar haklı bir itimâtla ilâve ederdim – "*işte* o zaman uçarak huzura kavuşabilirdim."

Afyonun Keyfi

İlk defa afyon alalı öyle uzun zaman oldu ki, hayatımdaki sıradan hâdiselerden biri olsaydı aradan kaç yıl geçtiğini bile hatırlamıyor olabilirdim: Lâkin esaslı hâdiseler unutulmuyor; irtibatlı diğer olaylar sâyesinde de bunun 1804 sonbaharına tesâdüf ettiğini hâlen hatırlayabiliyorum. Bahsi geçen mevsimi mekteb-i âlîye başladığımdan beri ilk kez geldiğim Londra'da geçirmiştim. Afyonla tanışmam da şu vesîleyi müteâkıben vuku buldu. Daha küçük yaşlardan itibâren kafamı günde en az bir defa soğuk suyla yıkamaya alışmıştım: Ânîden dişim ağrımaya başlayınca da bunu alışkanlığıma gayri ihtiyârî bir şekilde ara vermemin sebep olduğu laçkalığa hamlettim ve yataktan fırladığım gibi kafamı bir tas soğuk suyun içine daldırdım; sonra da saçım ıslak vaziyette tekrar uykuya daldım. Gayet tabiî ertesi sabah başımda ve suratımda dayanılmaz romatizma ağrılarıyla uyandım ve neredeyse yirmi gün boyunca hemen hiç aralıksız devâm eden korkunç bir eziyete mâruz kaldım. Hatırladığım kadarıyla yirmi birinci gün, günlerden de pazardı, sonunda kendimi sokağa attım; gayem belli bir yere gitmekten ziyâde, şâyet mümkünse bu eziyetten kaçmaktı. Tesâdüfen karşılaştığım ve okuldan tanıdığım biri bana afyon almamı tavsiye etti. Afyon! Akla hayâle sığmaz keyif ve eziyetlerin korkunç fâili! Ondan bir kudret helvası ya da âb-ı hayat gibi bahsedildiğini işitmiştim fakat hakkında başka hiçbir şey bilmiyordum: O vakit ne kadar da mânâsız bir kelimeydi bu! Halbuki şimdi ne hazin anıların canlanmasına sebep oluyor! Kimi

kederli kimi mesut pek çok hâtıra nasıl da yüreğimi sarsıyor! Bu hâtıraların da etkisiyle bir an için de olsa bana Afyon Tiryakileri Cenneti'nin kapısını açan (onun alelâde bir ölümlü olduğunu farz edersek) şahısla ve bu hâdisenin yeri ve zamanıyla alâkalı en ince ayrıntının bile kutsal bir önem taşıdığı hissine kapılıyorum. Yağmurlu ve sıkıcı bir pazar günü vakit öğleden sonrayı bulmuştu: Şu bizim seyyârede de yağmurlu bir pazar günü Londra'da oluşan manzaradan daha kasvetli bir temâşâya rastlamak mümkün değildir. Evime dönmek için Oxford Sokağı'nı katetmem gerekiyordu; tam (Bay Wordsworth'ün onu lütufkârca yâd ettiği sıfatla) "*muhteşem* Panteon'un"[52] yanından geçiyordum ki bir eczane gördüm. Eczacı – sunduğu ilâhî keyiften bîhaber bir râhip! – sanki bu yağmurlu pazara nispet yapar gibi bir pazar günü herhangi bir eczacıdan beklenebileceğinden de daha ruhsuz bir şekilde alık alık bana bakıyordu: Afyon tentürünü ricâ ettiğimde de sanki sıradan bir iş yapıyormuş gibi onu önüme bırakıverdi: Hattâ bir de kendisine verdiğim şilini aldıktan sonra bana bildiğimiz ahşaptan yapılmış sıradan bir çekmeceden çıkardığı ve bildiğimiz bakırdan yapılmış gibi görünen yarım penilik bir sikke iâde etti. Mâmâfih, sıradan bir insan olduğuna dair taşıdığı tüm bu alâmetlere rağmen bu adam, tâ o günden beri benimle alâkalı husûsî bir vazîfe ifâ etmek üzere yeryüzüne gönderilmiş ölümsüz bir eczacının aziz hayâli olarak zihnimde yer etmiştir. Londra'ya bir sonraki gelişimde muhteşem Panteon'un önüne kadar giderek onu aradığımda eczanenin yerinde yeller estiğini görmem de hakkında düşündüklerimi teyit eden hâdise oldu: Böylece onun adını dahi (gerçekten bir adı olduğunu farz edersek) bilmeyen bendenizin nazarında Oxford Sokağı'ndan başka bir yere bilfiil taşınmış olmaktan ziyâde sanki ânîden kırklara karış-

52 ["*muhteşem* Panteon'un"] 1806'da yazdığı "Müziğin Kudreti" adlı şiirde Wordsworth bir zamanlar Oxford Sokağı'nda yer alan 'Panteon' adlı konser salonundan da bahsediyor.

mıştı. Okuyucu onun da olsa olsa diğerleri gibi fânî bir eczacı olduğunu düşünmeyi tercih edebilir: Belki de öyleydi: Lâkin benim inancım evlâ: Onun sırrolduğunu* ya da buharlaştığını düşünüyorum. Bu ilâhî ilâçla tanışmama vesîle olan zaman, mekân ve mahlûkla ilişkili hâtıralarımı da fânî bir kisve altında sunmaya hiç niyetim yok.

Odama döndüğümde hiç vakit kaybetmeden tavsiye olunan miktarı aldığım tahmin edilecektir. Hâliyle afyon istimâlinin bir sanat olduğundan ve bu sanatın sırlarından tamamen bîhaberdim: Aldığım kadarını da çoğunu ziyân ederek aldım. Lâkin alacağımı da aldım: – Aradan bir saat geçmemişti ki, of! aman! Nasıl da ihyâ oldum! Ruhum hapsolduğu derinliklerden nasıl da göklere yükseliverdi! İçimde nasıl bir kıyâmet koptu! Ağrılarımın geçmiş olmasının artık benim için hiçbir ehemmiyeti kalmamıştı: – Bu menfi tesir, keşfettiğim muazzam müspet tesirin içinde – bu vesîleyle ânîden karşıma çıkan ilâhî zevk kuyusunun derinliklerinde kaybolup gitmişti. Bu bir devâ-yi küll, yani insanın her derdine devâ olabilecek bir [53] idi: Feylosofların eski çağlardan beri hakkında münâkaşa edip durduğu mutluluğun sırrını bir anda keşfetmiştim: Artık onu bir peni karşılığında satın alıp yele-

---

Sırrolduğunu: – Anlaşılan 17inci asırda hayat sahnesinden bu şekilde ayrılmanın mümkün olduğu hemen herkesin mâlûmuymuş, lâkin o zamanlar bunun krallık hânedânına mahsûs bir imtiyaz olduğu zannediliyor ve eczacıların bu yola başvurmalarına kesinlikle müsaade edilmiyormuş. Zîrâ takrîben 1686 yılında pek meymenetsiz bir isme sahip (aynı zamanda ismine fazlasıyla lâyık olduğu da âşikâr olan) bir şâir, yani Bay *Flat-man* [sığ-adam], II. Charles'ın ölümünden bahsederken bir prensin vefat etmek gibi abes bir faaliyetle iştigal etmesi karşısında hayrete düştüğünü ifade ediyor; zîrâ kendisi diyor ki,

> Krallar ölüme itibâr etmemeli, onlar sadece *sırra kadem basmalı.*

Yani öbür dünyaya buradan *sıvışmak* sûretiyle intikal etmeliler.

[53] [φαρμακον νηπενθες] "nepenthe": "devâ-yi müsekkin" ya da "teskin eden ilâç"; afyonun narkotik ve ağrı kesici etkilerinden haberdâr olan Homeros 'insana kederini unutturan' bu ilâçtan İlyada'da bahsediyor.

ğimin cebinde taşıyabilirdim: Yahut bu saadeti bir pintlık bir şişeye sığdırıp her yere götürebilirdim: Hattâ posta arabasıyla galon galon huzur dağıtmak bile mümkündü. Lâkin ben böyle konuştukça okuyucu alay ettiğimi düşünecektir: Ona temin ederim ki, afyonla haşır neşir olan hiç kimse uzun süre gülemez: Onun verdiği keyfin bile ciddî ve vakur bir mâhiyeti vardır; afyon tiryakisi en mesut ânında dahi *l'Allegro* bir kılığa bürünemez: O esnâda bile söyledikleri ve düşündükleriyle tam bir *Il Penseroso*'ya[54] dönüşmüştür. Vâkıa, ben zaman zaman kendi perîşanlığımla hayâsızca alay etmeden duramam: Daha kuvvetli hislerin ağır basarak buna mâni olduğu durumlar hâricinde de korkarım bu zevk ve cefâ vakayinâmesinde dahi bu edepsiz cürümü işlemeye devâm edeceğim. Okuyucunun bu husûsta hastalıklı ruhuma biraz müsâmaha etmesi gerekiyor: Buna benzer birkaç iptilâ alâmeti hâricinde de aslında hiç de cıva gibi olmamasına ve hatâlı bir şekilde farz olunduğu üzere mahmûrluk verebilmesine rağmen afyon gibi bir mevzûu umarım kimsenin uykusunu getirmeden lâyık olduğu ciddiyetle ele almaya gayret edeceğim.

Evvel emirde bedensel tesirleri hakkında bir çift söz etmeliyim: Zîrâ afyon hakkında şimdiye kadar yazılanlara dair ister (yalan söyleme hakkının ezelden beri sahip oldukları kadîm bir imtiyaz olduğunu bildiğimiz) Türkiye'deki seyyâhlar veya *ex cathedra*[55] konuşan tıp ulemâsı tarafından kaleme alınmış olsun, – ısrarla telaffuz etmem gereken tek bir tenkit var – Palavra! Palavra! Palavra! Bir defasında gazete bâyîin önünden geçerken bir hiciv yazarının sayfasındaki şu satırların gözüme iliştiğini hatırlıyorum: – "Londra gazetelerinin haftada en az iki defa gerçekleri yazdığına iknâ olmuş vazi-

---

54 [*l'Allegro... Il Penseroso*] "neşeli adam"..."düşünceli adam." De Quincey, Milton'ın aynı adlı şiirlerine gönderme yapıyor.

55 [*ex cathedra*] kürsüden, yani mutlak salâhiyetle.

yetteyim, yani salı ve cumartesi günleri yayımlanan ilân-ı iflâs sayfasına rahatlıkla itimât edebiliriz." Kezâ ben de afyon hakkında bazı hakikatlerin teslim edildiğini katiyen inkâr etmiyorum: Nitekim allâmeler afyonun koyu kahve bir rengi olduğunu tekrar tekrar tasdik ettiler; dikkat ederseniz bunu ben de kabûl ediyorum: İkincisi oldukça pahalı olduğu ki, bunu da kabûl ediyorum: Zîrâ benim zamanımda Doğu Hint afyonunun libresi üç altın, Türk afyonununki ise sekiz altındı: Üçüncüsü de yüklü bir miktar yuttuğunuz takdirde büyük ihtimalle – düzenli alışkanlıkları olan herkesin bilhassa uzak durmak isteyeceği şeyin başınıza geleceği, yani hayata vedâ etmenize sebep olacağıdır.* Bu kaziyeler kâh bilcümle kâh ayrı ayrı doğru: Hiçbirini inkâr edemem: Gerçeği söyleyenleri de hep takdir ettim ve her zaman edeceğim. Lâkin bu üç nazariye ile nev'-i beşerin afyon husûsunda bugüne kadar elde ettiği mâlûmâtın tamamını tüketmiş bulunuyoruz. O halde mademki yeni keşifler yapacak kadar yer var gibi görünüyor, kıymetli hekimlerimizden kenara çekilerek bu mesele hakkında ders vermek üzere gönüllü olmama müsaade buyurmalarını ricâ ediyorum.

O vakit evvelbeevvel, afyonun sarhoşluğa neden olduğu veya olabileceği ondan resmen yahut herhangi bir münasebetle bahsedenler tarafından tasdik edilmekten ziyâde farz olunmaktadır. İmdi, okuyucu, *meo periculo*[56] emin olunuz ki, ne kadar bol miktarda alınırsa alınsın afyonun sarhoşluğa neden olduğu bugüne dek ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Vâkıa, (umûmiyetle afyon ruhu diye bilinen) afyon tentürü-

---

* Vâkıa, anlaşılan son zamanlarda allâmeler bile bu konuda şüpheye düşmüş: Zîrâ bir defasında Buchan'ın *Evinizin Hekimi*'nin korsan baskılarından birini, onu sıhhati için okuyan bir çiftçinin karısının ellerinde gördüğümde doktor beyin şu tavsiyesine rastladım – "Katiyen bir defada yirmi beş *ons* laudanumdan daha fazlasını almamaya bilhassa dikkat ediniz"; muhtemelen doğrusu takrîben bir zerre ham afyona denk gelen yirmi beş *damla* olacaktı.

56 [*meo periculo*] mesûliyet bana ait (veya, benim salâhiyetimle).

ne gelince, *onun* sarhoşluğa neden olması, şâyet o kadar fazlasını içmeye dayanabilecek biri varsa pekâlâ mümkündür; lâkin niye mi? Kâfî derecede afyon ihtivâ ettiği için değil, kâfî derecede ispirto ihtivâ ettiği için. Katî sûretle tasdik ederim ki, ham afyonun meydana getirdiği bedenî hâlin bırakın *derecesini*, *türü* itibâriyle dahi alkolünkiyle hiçbir alâkası yoktur: Onun tesiri yalnız kemiyeten değil, keyfiyeten de tümüyle farklıdır. Şarabın verdiği keyif devamlı artar ve bir noktada hâd safhaya ulaştıktan sonra azalmaya başlar: Afyonun verdiği keyif bir defa husûle geldi mi, sekiz ila on saat arası istikrarlı bir şekilde devâm eder: İlki, tıbbî bir ayrıma başvuracak olursak akut – ikincisi kronik bir keyif hâlidir: Biri bir alev, diğeri devamlı ve îtidâlli bir ateştir. Lâkin esas fark şuradadır ki, şarap zihnî melekelerin nizâmını bozar; halbuki afyon (münâsebetlice istimâl edildiği takdirde) onlara enfes bir nizam, intizam ve âhenk kazandırır. Şarap insanı temkinden mahrum eder: Afyon onu ziyâdesiyle kuvvetlendirir. Şarap insanın ferâsetini bulandırırarak onu müphemiyet içinde bırakır ve ayyaşlık edenin sevgisini de, nefretini de gayri tabiî bir heyecanla kuvvetlendirerek kâh hakaret kâh takdir hislerinde ifrata kaçmasına neden olur: Buna mukabil afyon faal yahut gayri faal olsunlar tüm melekelere sükûnet naklederek kişiyi dengeli bir hâlete sevk eder: Onun mizaç ve mâneviyât üzerindeki umûmî tesirine gelince, salt muhakeme ile tasdik edilen ve muhtemelen eski çağlardan ya da Nuh Nebî'den kalma bir bünyede bile zaten bulunabilecek hayâtî hararetten daha fazlasını vermeye katiyen muktedir değildir. Nitekim, meselâ afyon da aynı şarap gibi kalbin ve şefkatli hislerin kabarmasına sebep olur: Vâkıa, aradaki şâyân-ı dikkat fark şudur ki, sarhoşluğun tesiriyle ânîden hâsıl olan şefkatli hislerin cıvık mâhiyeti içki içenin daima etrâftakilerin hafife almasına yol açar. Elâlem tokalaşıp ebediyen dost kalacaklarına dair yeminler ederek gözyaşlarına boğulur – sebebini kendileri bile bilmezler: Bu kişinin şehvânî bir mahlû-

ka dönüştüğünün alâmetidir. Lâkin hayırhah hislerin kuvvetlenmesinin afyon istimâline mahsûs tezâhürü hummâlı bir nöbet gibi değil yaradılıştan âdil ve uslu bir kalbin hevesleriyle mütemâdiyen didişerek onu rahatsız eden derin bir yaranın verdiği ıstırabın defedilmesiyle zihnin tabiî sûretle geri döneceği hâlete sıhhatlice kavuşması şeklinde tecrübe edilir. Şarabın dahi bir noktaya kadar ve bazı şahıslarda daha ziyâde dimağı kuvvetlendirmeye ve nizâma koymaya meylettiği bir hakikattir: Şahsen katiyen usta bir şarap içicisi olmamakla beraber ben bile vaktiyle altı-yedi kadeh şarabın aklî melekelerime faydalı bir tesiri olduğunu – insanın şuûrunu açarak idrâkini kuvvetlendirdiğini – ve zihnimde bir "ponderibus librata suis"[57] hissi yarattığını tecrübe ettim: Hiç şüphesiz, sık sık yapıldığı gibi herhangi birinin içkinin arkasına *saklandığını* söylemek fevkalâde mânâsızdır: Zîrâ, bilakis insanlar ekseriyâ ayıkken saklanırlar ve asıl içtikleri zaman (vaktiyle Athenaeus'ta yaşlı bir beyefendinin de söylediği gibi) ἑαυτους ἐμφανιζουσιν οἵτινες εἰσιν – yani seciyelerinin hakikî vasıflarını teşhir ederler; bunun da saklanmak mânâsına gelmediği âşikâr. Vâkıa, şarap insanı daima münâsebetsizliğin ve îtidâlsizliğin eşiğine sürükler; belli bir noktadan sonra da tüm fikrî faaliyetlerin buharlaşmasına veya birbirine karışmasına mâni olmak mümkün değildir: Halbuki afyon her dâim zihne ayar vererek telâşa düşeni sükûnete sevk eder. Velhâsıl, hepsini bir kelimede özetlemek gerekirse sarhoş olmuş yahut sarhoşluğa meyleden bir adam tabiatının salt beşerî, hattâ ekseriyâ hayvânî kısmının hâkimiyetine teslim olur ve kendisi de bunun farkındadır: Lâkin afyon tiryakisi (herhangi bir hastalıktan ya da afyonun sâir, tâlî tesirlerinden birinden mustarip olmayanlardan bahsediyo-

---

57 ["*ponderibus librata suis*"] "muvâzenet-i dâime," yani bir cismin ağırlık merkezi üzerinde dengede durabilmesi; Ovidius (M.Ö. 43-M.S. 17), *Metamorphoseon*, Kitap I, 13.

rum) tabiatının ilâhî kısmının mutlak hâkimiyetini, yani mâneviyâtının tatlı bir huzurla kaplandığını ve zihninde parlayan muhteşem şavkın her yeri aydınlattığını hisseder.

Afyon mevzûun esas kilisesinin akaid-i dîniyyesi bundan ibârettir: Bu kilisenin yegâne, hattâ ilk ve son mensûbu – en evvelki ve en sondaki – olduğumu kabûl ediyorum: Vâkıa, sözlerimin engin ve derin şahsî tecrübelere dayandığı hatırlanacaktır: Halbuki afyondan herhangi bir sûretle bahseden gayri ilmî* yazarların, hattâ bilhassa tıbbî maddeler husûsunda makaleler kaleme almış olan yazarların dahi büyük bir kısmının bu bahsi ele alırken ifade ettikleri dehşet, onun tesiri hakkında hiçbir tecrübî bilgiye sahip olmadıklarını açıkça gösteriyor. Mâmâfih afyonun sarhoş etmeye muktedir olduğuna neredeyse beni bu konudaki katî hükmümden

---

Aslında afyonla hiçbir münâsebetlerinin olmadığını ahmaklıklarıyla kâfi derecede belli eden o koca seyyâhlar vs. gürûhu içinde okuyucumu bilhassa "*Anastasius*"'un parlak muharririne karşı ikâz etmeliyim. Nüktedanlığına bakılırsa bir afyon tiryakisi olduğu zannedilebilecek olan bu beyefendi 1. cildin 215-17. sahifelerinde onun tesirlerini tarif ederken yaptığı vahim hatâlar nedeniyle kendisini bu sıfatla telâkki etmemize imkân bırakmamıştır. Bunun mümkün olmadığını biraz düşününce yazarın kendisi de görecektir: Zîrâ bu metinde ısrarla üzerinde durduğum hatâların hepsinin (ve sâirlerinin) burada da harfiyen tekrarlanmış olmasını bir yana bırakalım, "sakalları bembeyaz olmuş" ve "bol miktarda afyon" yutan ihtiyar bir beyefendinin buna rağmen bu faaliyetin zararları hakkında onu uyarmak niyetiyle nasihat edebiliyor olmasının afyonun ya insanı vaktinden evvel öldüreceğine yahut onu tımarhanelik etmeyeceğine delâlet etmekten başka bir mânâsı olmadığını o da kabûl edecektir. Lâkin bana kalırsa yaşlı beyefendinin başka bir niyeti vardı: İşin aslı adamcağız Anastasius'un üstünde taşıdığı "bu muzır ilâcı sakladığı küçük altın mahfazayı" görür görmez meftûn olmuş ve onu ele geçirmenin daha emin ve kolay bir yolunu akıl edemeyince de çâreyi kutunun sahibinin korkudan aklını oynatmasıyla (münâsebeti düşmüşken bunun pek zor olmadığını da ifade edelim) neticeleneceğini tahmin ettiği bir nutuk çekmekte bulmuştu. Bu izâhât meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlıyor ve onu bir hikâye olarak da ziyâdesiyle ıslâh ediyor: Zîrâ ihtiyar beyefendinin söyledikleri eczâ-yı tıbbiyye hakkında bir ders olarak telâkki edildiğinde son derece mânâsız kaçıyor; lâkin Anastasius'un muzip bir hilenin kurbanı olduğu meydana çıkınca her şey gayet güzel anlaşılıyor.

şüphe ettirecek derecede delâlet eden biriyle karşılaştığımı da riyâsızca kabûl edeceğim: Zîrâ bu beyefendi ziyâdesiyle afyon da istimâl etmiş bir cerrahtı. Bir gün tesâdüfen kendisine (duyduğuma göre) rakiplerinin onu siyasî meseleler hakkında ipe sapa gelmez şeyler söylemekle ithâm ettiğini, ahbaplarının da devamlı afyondan mest olmuş bir halde gezdiğini îmâ ederek onun adına özür dilediklerini söyledim. İmdi, buradaki ithâm diye söze devâm ettim, *ilk bakışta* veya zarûrî olarak mânâsız olmayabilir: Lâkin müdâfaa *öyle*. Vâkıa, o da beni hayretler içinde bırakarak hem rakiplerinin hem ahbaplarının haklı olduğu husûsunda ısrâr etti: "*Hakikaten* ipe sapa gelmez şeyler söylediğimi iddia etmekle kalmayacağım" diye cevap verdi, "buna ilâveten bu ipe sapa gelmez sözlerimi bir düstûra dayanarak yahut bundan menfaat sağlamak maksadıyla değil, sadece ve tamamen dedi, sadece ve tamamen, – sadece ve tamamen (diye bunu tam üç defa tekrarlayarak), *hem de* her gün afyonla sarhoş olduğum için sarf ettiğimi de iddia edeceğim." Buna cevâben ben de kendisine, göründüğü kadarıyla son derece mûteber bir şahâdetle tasdik edildiğine ve meseleyle alâkalı üç taraf da aynı fikirde olduğuna göre muhaliflerinin iddialarından şüphe etmenin bana yakışmayacağını, fakat ileri sürülen müdâfaaya itirâz etmek mecbûriyetinde olduğumu söyledim. O da sebeplerini ortaya koyarak meseleyi tartışmaya başladı: Lâkin karşımdaki insanın kendi mesleğiyle alâkalı bir husûsta yanlış bilgiye sahip olduğu hükmüne dayanan bir münâkaşayı takip etmekle o kadar büyük bir nezâketsizlik yapacakmışım gibime geldi ki, muhakemesinin alenen hatâlı olduğu noktalarda bile onu sıkıştırmadım: Tabiî ipe sapa gelmez şeyler söyleyip duran bir adamın bunu "menfaat sağlamak maksadıyla" yapmasa dahi ne muhalif ne de müdâfi olarak bir münâkaşada karşınıza çıkabilecek en makbûl rakip olmadığından bahsetmiyorum bile. Mâmâfih, ilk bakışta bir cerrahın salâhiyetinin, hele bu cerrah

onun gibi mesleğinin erbâbı olarak şöhret yapmış biriyse, benim peşin hükümlerimden daha ağır basabileceğini kabûl ediyorum: Lâkin müdâfaamın onun en tecrübeli hâlinden günde 7000 damla daha tecrübeli oluşuma dayandığını hatırlatırım; bir hekimin şarap sarhoşluğuna mahsûs alâmetlerden bîhaber olduğunu farz etmem mümkün değildi; vâkıa, sarhoşluk kelimesini biraz fazla serbestçe kullanarak onu yalnız muayyen teşhislerle irtibatlı bazı heyecan türlerinin ifadesine hasredeceğine asabî heyecanların hepsini ihtivâ eden umûmî bir tâbire çevirmiş olmasından kaynaklanan mantıkî bir hatâya düşmüş olabileceği daha sonra aklıma geldi. Duyduğuma göre yeşil çayla sarhoş olduklarını iddia eden şahıslar da varmış: Daha geçen gün de tahsilini Londra'da sürdüren ve muhtelif sebeplerle mesleği hakkındaki bilgisine ziyâdesiyle hürmet ettiğim tıbbiyeli bir talebe bana bir hastasının tedavisi sırasında biftek yerken sarhoş olduğunu anlattı.

Afyon hakkındaki bu ilk ve en önemli hatâ üzerinde yeterince durduktan sonra kısaca bir ikinci ve üçüncü hurâfeden de bahsetmem icap ediyor; bunlar afyonla hâsıl olan keyif hâlini ille de aynı nispette kasvetli bir hâletin takip edeceği ve afyon istimâlinin tabiî neticesinin uyuşukluk olduğu, hattâ kişinin derhal bedensel ve zihinsel bir atâlet kesp ettiğidir. Bu hatâların birincisini sadece inkâr etmekle yetineceğim; okuyucuma da temin ederim ki, zaman zaman afyon aldığım ilk on sene boyunca kendime fevkalâdeden bu müsaadeyi bahşettiğim günleri müteâkıben daima istisnâî bir neşe hissetmişimdir.

Gûyâ afyon istimâlini takip eden, hattâ ona (şâyet Türk afyon tiryakilerinin muhtelif resimlerine itimât edecek olursak) eşlik eden uyuşukluğa gelince, onu da inkâr ediyorum. Afyon elbette narkotikler sınıfına girer; en nihâyetinde de bu misilli bir tesir hâsıl edecektir: Lâkin afyonun esâsî tesirleri uzviyeti daima ve hâd safhada tahrik ve tenbih eder: Afyon

keyfinin ilk safhası acemiliğimde dahi bende en aşağı sekiz saat boyunca devâm ederdi; binâenaleyh şâyet (tıbben ifade edecek olursak) dozun teşhîrini âtıl tesirin uykusunda nâzil olacağı şekilde ayarlayamıyorsa bu muhakkak afyon tiryakisinin kendi kabahatidir. Zâhir Türk afyon tiryakileri aynı atlı heykellerde olduğu gibi kendileri kadar ebleh kütüklere mıhlanacak derecede aptallaşmışlar. Vâkıa, afyonun bir İngiliz'in melekelerini ne derece sersemletebileceği husûsunda okuyucunun da bir fikir edinebilmesi için (meseleyi ispat etmekten ziyâde misallerle resmetmek sûretiyle) 1804-1812 döneminde Lond-ra'da afyonlu bir akşamı nasıl geçirdiğimi tasvir edeceğim. Böylece en azından afyonun beni inzivâ arayışına sevk etmediği gibi hiçbir şekilde de miskinliğe yahut Türkler'e atfedilen içe kapanmaya sebep olmadığı da görülecektir. Elbette tüm bunları anlatarak aklını kaçırmış bir müptelâ ya da hayalperestin teki olmakla ithâm edilmeyi de göze alıyorum: Lâkin meselenin *o kısmı* pek de umurumda değil: Okuyucumdan sadece hayli çalışkan bir talebe olduğumu ve geri kalan zamanımın tamamını ciddiyetle ders çalışmaya vakfettiğimi hatırından çıkarmamasını ricâ edeceğim: Elbette herkes gibi benim de arada bir rahatlamaya hakkım vardı: Mâmâfih buna bile ancak nâdiren müsaade ediyordum.

Merhum ____ Dükü vaktiyle şöyle derdi, "Kısmetse gelecek cuma sarhoş olmaya niyet ettim:" Aynı şekilde ben de muayyen bir süre dahilinde afyon sefahatine kaç defa ve ne vakit teslim olacağımı evvelden tayin ederdim. Zaten bu cürümü üç haftada bir seferden daha sık işlediğim neredeyse vâkî değildi: Zîrâ o zamanlar daha (sonradan olduğu gibi) her gün "*sıcacık ve şekersiz bir kadeh necâşî afyon ruhu*"[58]

---

58 [necâşî afyon ruhu] orijinal metinde '*laudanum negus*': Porto, limon suyu, baharat ve şekerle yapılan bir sıcak şarap olan 'negus' mûcidi Albay Francis Negus'un adıyla anılıyor. Bildiğimiz kadarıyla Türkçe'de karşılığı olmayan sözcüğün İngilizce'de Habeş İmparatoru'nun ünvânı (Necâşî) olarak da kullanılmasına dayanarak kulağa daha hoş gelen bu kelimeden istifade ettik.

talep etmeyi göze alamazdım. Katiyen: Dediğim gibi o zamanlar nâdiren üç haftada bir seferden daha sık afyon ruhu içerdim: Bunu da ekseriyetle salı veya cumartesi geceleri yapardım; sebebim de şuydu: O günler Opera'da Grassini[59] sahneye çıkıyordu: Onun sesi de ömrüm boyunca işittiğim en güzel şeydi. Opera binasının şimdi ne halde olduğunu bilmiyorum zîrâ yedi veya sekiz senedir bir kere bile kapısından içeri girmedim; lâkin o zamanlar akşamleyin gidilebilecek en keyifli umûmî mekân olarak Londra'da başka hiçbir yerle mukayese dahi edilemezdi. Beş şilin ödemek sûretiyle tiyatroların parterine nazaran çok daha hafif tertip tâciz edildiğiniz paradiye girmek mümkündü: Orkestra da itiraf etmeliyim ki, çınlayan sazların istibdâdı ve kemanın mutlak zulmü sebebiyle tahammül edilmez bulduğum bilumûm İngiliz orkestrasına kıyasla lâtif ve âhenkli azametiyle dikkat çekiyordu. Koroyu dinlemek ilâhî bir tecrübeydi: Grassini'nin ekseriyâ yaptığı gibi bir fâsıla esnâsında sahneye çıkıp da Hektor'a ağıtlar yakan Andromakhe[60] vs. rolünde ateşli ruhunu bir sel gibi boşalttığı âna gelince, ezelden beri Afyon Tiryakileri Cenneti'ne adım atmış olan bilumûm Türk'ün birinin bile benim o an aldığım zevkin yarısını dahi hissedebileceğinden şüpheliyim. Lâkin zaten bir İngiliz'in fikrî zevkleri ile kıyaslanabilecek seviyede zevkıyyâta kifâyetli olduklarını farz etmek sûretiyle dahi o barbarları lüzûmundan fazla şereflendirmiş oluyorum. Zîrâ mûsikînin verdiği hazzın fikrî mi yahut nefsânî bir zevk olarak mı tecrübe edileceği dinleyicinin mizâcına tâbîdir. Bu arada Onikin-

---

59 [Grassini] Dönemin meşhur opera sanatçılarından Giuseppina Grassini (1773-1850).

60 [*Hektor'a ağıtlar yakan Andromakhe*] İlyada'nın sonunda Andromakhe'nin Akhilleus tarafından öldürülen kocası Hektor'a ağıtlar yaktığı sahne pek çok sanat eserinde yeniden canlandırılmıştır.

61 [*Onikinci Gece*] William Shakespeare'in ilk kez 1601 yılında sahnelenen, 1820 yılında Londra'da operaya da uyarlanan *Twelfth Night or what you will* adlı oyunu.

ci Gece'deki[61] fevkalâde şatafatlı hitâbe hâricinde bilumûm literatürde mûsikî husûsunda usturuplu bir şekilde ifade edilmiş tek bir sözden daha fazlasını hatırlamadığımı da ilâve etmeliyim: Sir T. Brown'ın[62] *Religio Medici*'sindeki* bu pasaj bilhassa ulviyetiyle kayda değer olduğu halde mûsikînin tesirlerinin hakikî nazariyesine işaret ettiğinden felsefî bir kıymete de hâizdir. İnsanların ekseriyetle düştüğü hatâ, mûsikîyle sırf kulakları vâsıtasıyla irtibat kurduklarını, binâenaleyh bu münâsebet dahilinde kendilerine düşen faaliyetin de onun tesirine mâruz kalmaktan ibâret olduğunu farz etmelerinden kaynaklanır. Halbuki iş böyle değildir: Burada zevk kulağın duyduklarının zihinle temas etmesiyle hâsıl olan tepki üzerinden (*madde* hisler vâsıtasıyla zihne intikal eder, akıl ona *şekil* verir) inşâ edilir: Kulağı aynı derecede hassâs olan şahısların bu husûsta birbirlerinden bu kadar ayrı düşebilmelerinin sebebi de budur. İmdi afyon, zihnin faaliyetini umûmî olarak ziyâdesiyle arttırmak sûretiyle, zarûrî olarak sesin uzvî hammaddesinden zarif bir fikrî zevk inşâ edebilmemizi sağlayan faaliyetin de artmasına sebep olur. Lâkin diyor bir ahbâbım, âhenkli bir ses silsilesinin benim için Arap harfleriyle yazılmış bir kelimeden hiçbir farkı yok: Onları fikren tasavvur edemiyorum. Tasavvur etmek mi? Azîzim! Buna lüzûm yok ki: Burada bahsedilen fikirlerin temsîlî hislerden müteşekkil bir lisânı var. Mâmâfih bu hâl-i hazırdaki mevzûumu aşıyor: Şu kadarını söylesem kâfî; mükellef bir âhenge hâiz her bir koro vs. evvelce yaşadığım her şeyin tıpkı bir halıya nakşolmuş desenler gibi gözümün önünde canlanmasına sebep oluyordu – mâzîmi hâ-

---

62 [Sir T. Brown'ın] İngiliz hekim ve yazar Sir Thomas Browne (1605-1683) *Religio Medici* (1642) adlı eserinde tıbbî keşiflerin inancını zedelemediğini anlatarak bilimin dîni tehdit etmediğini savunmuştur.

* Şu an elimin altında olmadığından kitaba müracaat etmem mümkün değil: Lâkin zannediyorum pasaj şöyle başlıyordu – "Hattâ bazılarını neşelendiren, bazılarını da hiddete boğan meyhâne mûsikîsi dahi bende derin bir sadâkat hissi uyandırmak sûretiyle" vs.

fızamla ben geri çağırmışım gibi değil de âdetâ mûsikînin içinde vücûda geliyormuş gibi: İşte o an nihâyet hâtıralarım beni kederlendirmiyordu: Bilakis hayatımın tafsilâtını oluşturan hâdiseler silinmiş yahut sisli bir hayâlin içinde birbirine karışmış oluyor, çektiğim ıstırap ulvî bir kata yükselerek rûhânîleşiyor ve kalbim arınıyordu. Hepsi sadece beş şilin karşılığında. Sahnenin ve orkestranın mûsikîsine ilâveten temsilin perde aralarında etrâfımı saran İtalyan kadınların konuştuğu İtalyanca'nın mûsikîsi de bedavaydı: Zîrâ paradi ekseriyetle İtalyanlarla dolu oluyordu: Ben de seyyâh Weld'in[63] Kanada'da Kızılderili kadınların lâtif kahkahalarını dinlerken aldığı zevki aratmayacak bir keyifle onları dinlerdim; zîrâ bir lisânı ne kadar az anlıyorsanız o lisâna mahsûs seslerin yarattığı nağmeler veya kulak tırmalayıcı gürültü de bir o kadar dikkatinizi çeker: Binâenaleyh, pek az okuyabildiğim, katiyen konuşamadığım ve konuşulduğu vakit de işittiklerimin onda birini dahi anlamadığım İtalyancanın zayıf olması bu koşullar altında işime geliyordu.

Opera keyfim bundan ibâretti: Lâkin yalnız cumartesi gecesine mahsûs bir keyif olduğu için zaman zaman opera sevgimle rekabet eden bir merakım daha vardı; zîrâ o zamanlar opera geceleri muntazaman salı ve cumartesileri tertip edilirdi. Korkarım bu husûsu ele alırken biraz ketûm davranacağım; lâkin okuyucuya temin ederim ki katiyen Marinus'un Proclus'un hayat hikâyesinde[64] ya da birçok tercüme-i hâl yazarının veya kendi hâtırâtını kaleme almış mûteber şahısların karanlıkta bıraktığından daha fazlasını saklamayacağım. Bu keyfin sadece cumartesi gecesine mahsûs bir

---

63 [*seyyâh Weld*] Kuzey Amerika seyâhatlerini anlattığı kitabı 1799'da neşredilen İngiliz seyyâh Isaac Weld (1774-1856).

64 [Marinus'un Proclus'un hayat hikâyesinde] İmparator Justinian'ın Platon Akademisi'ni kapatıp felsefeyi yasaklamasından önceki son akademi başkanlarından şâir ve filozof Proclus (412-485). De Quincey muhtemelen Marinus'un hocasının hayatını anlattığı kitabında Proclus'un hiç evlenmemiş olmasının sebeplerine değinmemesine atıfta bulunuyor.

zevk olduğunu ifade ettim. cumartesi gecesinin benim için sâir gecelerden ne farkı olabilirdi ki? Ne beni istirahate çekilmeye mecbur eden bir işim, ne de yolunu beklediğim bir haftalığım vardı: Benim için cumartesi gecesi Grassini'yi dinleme fırsatından başka ne ifade edecekti ki? Haklısın ziyâdesiyle mantıklı okuyucu: Bu suâllere tatminkâr bir cevap vermek mümkün değil. Vâkıa, evvelden olduğu gibi nasıl hâlen farklı insanlar hislerini farklı mecrâlara aktarıyorsa ve nasıl bunların çoğu bilhassa fakirlerle alâkalı hislerini, onlara ıstırap ve keder veren meselelerin kendilerini de müteessir ettiğini şu veya bu şekilde ifadeyle göstermeye meylediyorsa, ben de o zamanlar onlarla alâkalı hislerimi fakirlere mahsûs keyiflere iştirâk ederek göstermeye meyilliydim. Fukaralığın nasıl bir eziyet olduğunu evvelemirde tecrübe etmiştim; hattâ hatırlamak istediğimden çok daha fazlasına şahit olmuştum: Lâkin fakirlere keyif veren, ruhlarını teselli eden ve amelelik yapmaktan bîtap düşmüş vücutlarını dinlendiren zevklerin seyredilmesinin kasvetli bir tecrübeye dönüşmesi mümkün değildir. İmdi cumartesi gecesi fakirlerin muntazaman ve mükerreren istirahat edebildikleri en mühim vakittir: Husûmet içindeki cemaatler dahi bu husûsta birleşerek müşterek bir kardeşlik halkasının varlığını takdir eder: Hıristiyan âleminin neredeyse tamamı bu vesîleyle çalışmaya ara vererek istirahate çekilir. Bu istirahat bir diğer istirahatin de başlangıcını teşkil eder: Meşakkatli iş günlerinin yeniden başlamasına daha tam bir gün ve iki gece vardır. Bu sebeple evvelden beri cumartesi geceleri sanki ben de mahkûm olduğum bir angaryadan kurtulmuşum, yolunu beklediğim bir haftalığım varmış ve rahat rahat keyfini çıkarabileceğim yegâne istirahat vakti gelip çatmış gibi hissederim. Binâenaleyh içimde böylesine topyekûn bir alâka uyandıran bir manzarayı mümkün mertebe geniş bir mikyasta müşâhede edebilmek için ben de vaktiyle cumartesi geceleri afyon aldıktan sonra sık sık ne tarafa ya da ne kadar uzağa gittiğimi hiç umursa-

madan çarşı pazar dolaşıp Londra'nın her köşesinde âvâre gezerek fakirlerin haftalıklarını harcamak üzere cumartesi geceleri uğradığı mekânlara giderdim. Kimbilir kaç kere bir bey, refikası, bazen de bir yahut iki çocuktan müteşekkil aileler bir kenarda durmuş almaları gereken iktisâdî tedbirler, para keselerinin hâli ya da bakkaliye fiyatları hakkında tartışırken ben de onlara kulak misafiri olmuşumdur. Bu sûretle de zamanla onların arzularına, çektikleri zorluklara ve sahip oldukları fikirlere âşinâ oldum. Ara sıra gayri memnûn homurtular işittiğim vâkîdir: Lâkin yüzlerindeki ifade veya sarf ettikleri kelimeler ekseriyetle sabır, umut ve huzur dolu oluyordu. Nitekim umûmî olarak telâkki edildiği takdirde en azından bu husûsta fakirlerin zenginlere kıyasla çok daha kalendermeşrep olduğunu – onların nazarında tâmiri mümkün olmayan bir felâkete yahut telâfisi mümkün olmayan zâyiâta tekabül eden envâ-i çeşit durum karşısında sergiledikleri tevâzûyu kolaylıkla ve neşeyle bahşedebildiklerini de söylemem lâzım. Bulduğum her fırsatta yahut ne vakit münâsebetsizlik ediyormuşum intibâı uyandırmayacağımdan emin olsam onlara iştirâk ederek bahsettikleri mesele hakkındaki fikrimi beyân ederdim; söylediklerim her zaman mâkul olmasa da daima müsâmahakâr bir muameleyle karşılaşmışımdır. Ücretlere ufak bir zam yapıldıysa ya da yapılması bekleniyorsa veya ekmek ucuzladıysa yahut soğan ve tereyağı fiyatlarının düşeceği haberi çıktıysa ben de memnûn oluyordum: Mâmâfih aksi takdirde de afyon sâyesinde kısmen teselli buluyordum. Zîrâ afyon (tıpkı bir arının ihtiyaç duyduğu malzemenin bir gülün içinden mi yoksa kurum tutmuş bir bacadan mı temin edildiğine aldırış etmeyeceği gibi) tüm hislerin itaat ettiği bir maymuncuk kabîlinden kendi ayarını yapmaya muktedirdir. Böyle başıboş dolaşırken bazen kendimi çok uzaklarda bulduğum olurdu: Zîrâ bir afyon tiryakisi zamanın hareketini seyretmeye doyamaz. Nihâyet dümeni eve doğru kırıp uzak diyarlara açılırken etrâfından

dolandığım bilumûm burun ve yarımadanın çevresini bir kez daha dolaşmamak için denizcilik kaidelerine riâyet ederek gözlerimi kutup yıldızına sâbitleyip cüretkârca kuzeybatıya giden bir geçit bulmaya teşebbüs ettiğimde bazen ânîden kendimi öyle bir gayya kuyusunun dibinde bulurdum, öyle esrârengiz yerlere girer ve daracık çıkmaz sokakların ortasında öyle muammâların içinde kalakalırdım ki, muhtemelen aynı durumda en cesur hamallar dahi acze sürüklenir, en usta arabacılar allak bullak olurdu. Hattâ zaman zaman henüz Londra'nın asrî haritalarına bile işlendiğini zannetmediğim bu balta girmemiş ormanlarda dolaşan ilk kâşif olduğumu düşündüğüm dahi olmuştur. Vâkıa, yıllar sonra insan yüzünün rüyâlarıma zulmetmesiyle birlikte Londra'daki adımlarımın karmaşası, beraberinde kişinin aklını karıştıran yahut vicdan azâbına ve kedere sebep olan mânevî veya fikrî karmaşa hissini de sürükleyerek uykularıma musallat olduğunda tüm bu tecrübeler karşılığında ağır bir bedel ödedim.

Böylece afyonun ille miskinliğe ve uyuşukluğa sebep olmadığını, bilakis beni sık sık çarşı pazar gezmeye ve tiyatroya gitmeye sevk ettiğini göstermiş oldum. Lâkin çarşıların ve tiyatroların afyon tiryakisine mahsûs keyiflerin en ilâhisinin tecrübe edilmesi için münâsip mekânlar olmadığını da samimiyetle ikrâr edeceğim. O hâlete vâsıl olduğunda kalabalık yerler afyon tiryakisine kasvet verir; hattâ mûsikî dahi onun nazarında ziyâdesiyle nefsânî, sakil bir kisveye bürünür. O da hâliyle afyonun insan tabiatı üzerindeki tesirinin şâhikası ve mükâfatı olan hâlet-i vecde yahut o en derin hayallere dalabilmek için katî sûretle lüzûmlu olan şartlara, yani inzivâya çekilebileceği sessiz bir yere ihtiyaç duyar. O zamanlar asıl hastalığım lüzûmundan fazla düşünmek ve kâfî derecede gözlem yapmamak olduğundan, buna ilâveten bir de mekteb-i âliye ilk başladığım vakit Londra'da şahit olduğum mezâlim yüzünden ziyâdesiyle efkârlanmam neticesinde dipsiz bir melankoliye kapılmama ramak kalmış olması sebebiyle,

kendi fikrî eğilimlerimin onlara karşı koymak için elimden gelen her şeyi yapacak derecede farkındaydım. – Hattâ âdetâ aynı kadîm efsanede olduğu gibi Trophonius'un mağarasına giren[65] şahıslara benziyordum: Çâreyi de kendimi cemiyete katılmaya zorlamakta ve aklımı ilmî meseleler üzerinde mütemâdiyen faaliyet hâlinde tutmakta bulmuştum. Bu faaliyetler olmasaydı muhakkak mecnûnâne bir melankoliye tutulacaktım. Mâmâfih âhir senelerde neşem daha kâmilen yerine geldikten sonra münzevî bir hayatı arzulayan temâyülüme teslim oldum. İşte o zaman ben de afyon aldıktan sonra sık sık böyle hulyâlara dalardım; bir yaz gecesi, bir mil aşağıdaki denize nâzır ve yine aynı mesafedeki muhteşem L____ şehrine[66] hâkim bir manzarası olan odalardan birinde açık bir pencerenin önünde gün batımından şafak sökene kadar hiç hareket etmeden ve hareket etmeyi istemeden oturmak nâdiren başıma gelen bir şey değildi.

Mistisizm, Behmenizm,[67] kadercilik vs. ile ithâm edileceğimin farkındayım; lâkin meselenin *o kısmı* beni pek telâşlandırmıyor. Tarihimizde mahdûm Sir H. Vane[68] kadar ârif bir şahsa daha rastlamak zordur: Onun felsefî eserlerinde benim yarım kadar gayri müphem olup olmadığına bakmayı okuyucularıma bırakıyorum. – Vâkıa, ben de diyorum ki, defalarca bu sahnenin kısmen böyle bir hayalde olup biten-

---

65 [Trophonius'un mağarasına giren] Yunan mitolojisinde kâhinlerin ikamet ettiği bir mağara ve Delphi'deki Apollo Tapınağı'nın mimarı Trophonius'un öldüğü yer. Efsaneye göre buraya girenler hissettikleri dehşet yüzünden dışarı çıktıktan sonra içeride gördüklerini hatırlamıyormuş. 'Trophonius'un mağarasına girmek' deyimi de çok büyük bir mücâdele vermek anlamında veya atlatılan bir bâdirenin etkisinden kurtulamayan insanlar için kullanılıyor.

66 [L____ şehrine] Liverpool.

67 [Behmenizm] Lutherci Alman din adamı ve düşünür Jakob Boehme'nin (1575-1624) mistik öğretilerini takip edenlerin mezhebi.

68 [mahdûm Sir H. Vane] Sir Henry Vane (1613-1662), Püriten devlet adamı ve yazar. Krala savaş açan parlamentocuların saflarında yer almış ancak kralın idam edilmesine karşı çıkmıştır.

leri de temsil ettiğini düşünmüşümdür. L____ şehri dünya yerine geçiyordu; kederleri ve sıkıntıları geride kalmış, mâmâfih henüz gözden kaybolmamış, tamamen unutulmamıştı. Okyanus, ebedî lâkin nâzik dalgaları ve üstünü kaplayan sulhâmîz sükûnetle muhtemelen hiç de nâmünâsip kaçmayacak bir sûretle zihnimin ve ona hâkim olan hâlet-i rûhiyenin remzi olarak telâkki edilebilirdi. Zîrâ bana öyle geliyordu ki o esnâda âdetâ evvelâ hayatın hengâmesiyle aramda bir mesafe hâsıl oluyor, ondan uzaklaşıyordum; tüm o telâş, hararet ve ihtilâf erteleniyor, kalbimin derinliklerindeki mahrem azâba bir teneffüs ihsân oluyor, tüm dertler mübârek bir gün gelmiş gibi paydos ederek istirahate çekiliyordu. Hayatın ince yollarında yeşeren ümitlerle kabirdeki huzur arasında nihâyet bir muvâfakat hâsıl oluyor, zihnin faaliyetleri semâvî bir kudret kazanıyor, fakat tüm endişelere rağmen mutlak bir sükûnet hükmediyordu: Bu âsûdeliğin atâletten kaynaklanmadığı, bilakis âdetâ birbirine denk kuvvette muazzam zıddiyetlerin çarpışması neticesinde ortaya çıktığı belliydi; ebedî bir faaliyet ve ebedî bir istirahat. Ey âdil, mâhir ve kudretli afyon! Fakir olsun, zengin olsun herkesin kalbine aynı muameleyi yaparak kapanması mümkün olmayan ve "rûhu isyâna teşvik eden"[69] yaraların ıstırabına merhem oldun; mîr-i kelâm afyon! İknâ edici belâgatinle gazap emellerini yalnız sen teskin edebildin; bir geceliğine de olsa mücrimlere delikanlılık ümitlerini iâde ederek ellerindeki kanı temizledin; kibirli olanların ise

Telâfi edilmemiş haksızlıkları ve intikâmı alınmamış hakaretleri[70]

muvakkaten de olsa unutmalarını sağladın; cefâkeş mâsumiyetin zaferi uğruna rüyâların mahkemesine yalancı şahitler

---

69 ["rûhu isyâna teşvik eden"] William Wordsworth, 'The White Doe of Rylestone' (1807).

70 [Telâfi edilmemiş haksızlıkları ...] William Wordsworth, *The Excursion* (1814).

getirerek herkesi aldatan yalanlar söyledin; zâlim hâkimlerin verdiği haksız cezaları da sen değiştirdin: – Dimağın fevkalâde muhayyilesinden karanlığın kalbine Phidias ve Praxiteles'in[71] heykellerinden daha muazzam – Bâbil ve Hekatómpylos'dan[72] bile daha muhteşem şehirler ve mâbetler bina eden sensin: Mâzînin derinliklerine gömülmüş çehreleri ve akrabalarımızın azîz sîmâlarını "uykudaki rüyâların keşmekeşinden"[73] güneşin ışığına çağırarak onları "mezarın lekelerinden" sen arındırdın. Sen insanoğluna sadece bu hediyeleri verdin; cennetin anahtarları da sende saklı ey âdil, mâhir ve kudretli afyon!

Afyonun Eziyetine Giriş

Muhterem ve umarım müsâmahakâr okuyucu (zîrâ okuyucularımın hepsinin müsâmahakâr olması icap ediyor, aksi takdirde korkarım onları dehşet içinde bırakacağım), bana buraya kadar refâkat etmişken şimdi müsaadenizle sizden sekiz sene kadar, bir başka deyişle (afyonla ilk defa âşinâ olmaya başladığım vakit olduğunu ifade ettiğim) 1804'ten 1812'ye ilerlemenizi ricâ edeceğim. Üniversite hayatıyla geçen yıllar çoktan nihâyete ermiş ve mâzîye karışmış – neredeyse unutulmuş: – Talebe kepi şakaklarımı sıkıştırmıyor artık; şâyet kepim hâlen varlığını sürdürüyorsa da umarım yine benim gibi ilim aşkıyla yanıp tutuşan ve benim kadar mesut bir talebenin şakaklarını sıkıştırıyordur. Muhtemelen cüppem de çoktan Bodleian'daki[74] binlerce mükemmel kitapla aynı kaderi paylaşmış, yani harıl harıl çalışan güveler ve kurtlar tarafından haddeden geçi-

---

71 [Phidias ve Praxiteles] Atina ve Atikalı heykeltıraşlar.

72 [Hekatómpylos] 'Yüz kapılı şehir': Eski Mısır'da bir şehir.

73 ["uykudaki rüyâların keşmekeşinden"] Willam Wordsworth, *The Excursion*.

74 [*Bodleian'daki*] Oxford Üniversitesi'nin kütüphanesi.

rilmiştir: Yahut arada bir yeni nesil çay fincanlarında vs. eskilerde de rastlanan husûsiyetlere tesâdüf ettikçe vaktiyle sahip olduğumu hatırladığım bilumûm çay fincanı, çay kutusu, demlik, ibrik vs.'nin (tabiî bardaklar, şarap sürahileri, hizmetçi kızlar vs. gibi daha nârin çanaklardan hiç bahsetmiyorum) şu veya bu şekilde intikal ettiği (onun âkıbeti hakkında bildiğim tek şey bu) o koca haznenin içinde *bir yerde* olmalı; mâmâfih aramızdan nasıl ayrıldığı ve nihâî kaderi hakkında ünivesitede cüppe giymeye hak kazanmış diğer talebelerin çoğu gibi ben de ancak muğlak ve tahmînî bir tarihçe verebilirim. Saat altıdaki sabah duâsının nâhoş haberini veren kilise çanının zâlimce uykumu böldüğü günler de mâzîde kaldı: Çanı çalmakla vazîfeli olan ve giyindiğim sırada bir yandan da sahip olduğu (tunçtan yapılmış bakır kakmalı) zarif burun üzerine misilleme kabîlinden Yunanca pek çok nükteli vecize kaleme aldığım zangoç sizlere ömür; o da artık hiç kimseyi rahatsız etmiyor: Ben ve onun bu çangırdayıp durma eğiliminden bir hayli çekmiş daha pek çok talebe tüm kusurlarını unutmaya karar verdik ve onu affettik. Hattâ artık çanın kendisini bile şefkatli hislerle yâd ediyorum: Herhalde hâlâ eskiden olduğu gibi günde üç defa çalıyordur: Ve şüphesiz birçok muhterem beyefendiyi insafsızca tâciz ederek huzurlarının kaçmasına sebep oluyordur: Mâmâfih, bana gelince 1812 senesinde artık onun hilekâr sesi beni alâkadar etmiyor (hilekâr diyorum zîrâ akıl almaz bir sû-i niyetle âdetâ insanı bir eğlenceye dâvet ediyormuş gibi pes perdeden âhenkli ve hoş bir ses veriyordu): Hattâ çanın sû-i niyeti rüzgârın ne kadar kuvvetli esmesini sağlarsa sağlasın artık o sesin bana ulaşması mümkün değil: Zîrâ ondan tâ 250 mil uzakta dağların ortasında bir çukura gömülmüş vaziyetteyim. Peki dağların ortasında ne yapıyorum? Afyon alıyorum. Evet ama başka ne yapıyorum? İlâhi okuyucu! Şu an itibâriyle ulaşmış olduğumuz 1812 senesinde ve ondan evvelki bir-

kaç sene boyunca bilhassa Kant, Fichte, Schelling vs.'nin[75] eserlerini okumak sûretiyle esasen Alman metafiziğinin mütâlaasıyla meşguldüm. Peki nasıl ve ne tarz bir hayat sürüyorum? Velhâsıl hangi içtimâî zümreye ya da sınıfa mensûbum? Bu noktada, yani 1812'de küçük bir kulübede ikamet etmekteyim; yanımda da sadece komşularım arasında "evimi idare eden hanım" diye anılan bir hizmetçi kadın (honi soit qui mal y pense[76]) yaşıyor. Bir âlim ve engin bir tahsil sahibi bir zât ve bu mânâda bir beyefendi olarak da kendimi *beyefendiler* adı verilen o gayri muayyen zümrenin nâçizâne bir âzâsı olarak sınıflandırmaya cüret edebilirim. Kısmen atıfta bulunduğum sebeplere dayanarak, ihtimal kısmen de görünürde bir meslek ya da iş sahibi olmadığımdan geçimimi husûsî servetim sâyesinde sağladığım isâbetlice tahmin edilebildiği için komşularım tarafından da bu şekilde sınıflandırılıyorum: Korkarım aslında hânedan armacılarının ihtimamla yaptıkları tasnîfe bakılırsa bu mümtâz pâyeyi hak etme husûsundaki iddiam pek zayıf olsa da, mûasır İngiltere'nin icâzetiyle mektuplarda vs. bana ekseriyetle *esquire* diye hitap ediliyor: Evet, halkın gözünde X.Y.Z. esquire[77] olabilirim; mâmâfih bir sulh hâkimi yahut bir Custos Rotulorum[78] değilim. Evli miyim? Henüz değil. Ya hâlâ afyon alıyor muyum? Yalnız cumartesi geceleri. Hattâ tâ 1804 senesindeki o "yağmurlu pazar" ve

---

75 [Kant, Fichte, Schelling] Metafiziğin eleştirisini felsefî çalışmaların merkezine alan Alman idealizminin başlıca temsilcileri İmmanuel Kant (1724-1804), Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) ve Friedrich von Schelling (1775-1854).

76 [*honi soit qui mal y pense*] bir fenalık düşünene yazıklar olsun.

77 [*X.Y.Z. esquire*] *İtiraflar London Magazine*'de, De Quincey'nin daha sonra da sık sık bir mahlas gibi kullandığı bu imzayla yayımlanmıştı. Bir zamanlar genç asilzâdelere hitap edilirken kullanılan "esquire" kelimesi kitabın yazıldığı dönem hâlen bir nevî fahrî asâlet ünvânı yerine geçiyordu.

78 [*Custos Rotulorum*] 16. yüzyıldan itibâren İngiltere'de bazı mahallî atamaları da yapan idârî ve hukukî meclisin başkanlarına verilen ünvân.

"muhteşem Panteon" ve "aziz eczacıdan" beri her cumartesi gecesi hayâsızca afyon almış olabilir miyim? – Hadi öyle olsun. Peki bu kadar afyon tiryakiliğinden sonra sıhhatim ne âlemde? Velhâsıl kendimi nasıl hissediyorum? Vallâhi gayet iyiyim okuyucu, teşekkür ederim: Saçları ağarmış hanımefendilerin tâbiriyle "bundan iyisi can sağlığı". Hattâ şâyet sahiden sadece hakikatleri ifade edecek olursam aslında erkân-ı tıbbiyenin nazariyelerini hoşnut etmek için hasta olmam *gerektiği halde* ömrüm boyunca hiç kendimi 1812 ilkbaharındaki kadar sıhhatli hissetmemişimdir; tüm samimiyetimle de muhterem okuyucunun tabiî ömrü boyunca beher sekiz senelik dönem sırasında muhtemelen içmiş veya içmeye niyetli olduğu kırmızı şarap, porto ya da "hâlis şarâb-ı Mader" miktarının kendi sıhhatine verdiği zararın 1804 ila 1812 arasındaki sekiz sene boyunca aldığım afyonun benimkine verdiği zarar kadar az olmasını dilerim. Binâenaleyh, *Anastasius*'un[79] tıbbî nasihatlerini dinlemenin ne kadar tehlikeli olduğunu bir kez daha anlamış olmalısınız; kendisi belki ilâhiyât ya da ne bileyim hukuk mevzubahis olduğu takdirde güvenilir bir müşâvir olabilir fakat tıbbî husûslarda değil. Katiyen: Tıpkı benim yapmış olduğum gibi Dr Buchan'a[80] kulak vermek çok daha akıllıca: Zîrâ bu muhterem beyefendinin kusursuz tavsiyesini asla unutmadım: Ve "yirmi beş ons laudanumdan daha fazlasını almamaya bilhassa dikkat ettim." En azından he-

---

79 [*Anastasius*'un] Yukarıda bir dipnotta da De Quincey'nin gazâbına uğrayan ve 1819'da isimsiz neşredildiğinde İngiliz edebiyat dünyasında coşkuyla karşılanan *Anastasius ya da Modern bir Grek Gencinin Hâtıraları* adlı roman bazı çevrelerce ünlü şâir Byron'a (1788-1824) atfediliyordu. De Quincey okuyucusunu "bilhassa *Anastasius*'un parlak muharririne karşı ikâz ederek" muhtemelen bu hatâyı düzeltmek istiyor. Daha sonra devrin meşhur sanat tarihçilerinden Thomas Hope kitabın gerçek yazarı olduğunu açıkladı.

80 [Dr Buchan] İskoç hekim William Buchan (1729-1805) halk için yazdığı ve pek çok tıbbî husûsta tavsiyeler içeren kitabıyla biliniyor.

nüz (yani 1812'de) afyonun bu cömertliğini sû-i istimâl edenleri bekleyen dehşetten bîhaber olmamı ve bu günlerin acısının nasıl çıkacağına dair en ufak bir kuşku duymuyor oluşumu da zannediyorum maddenin bu mâkul istimâline ve zikrettiğim îtidâlli muameleye atfedebilirim. Buna ilâveten şimdiye kadar sadece sathî bir afyon tiryakisi olduğum da unutulmamalı: Sekiz senelik bir alışkanlık dahi yegâne tedbir olarak her kullanışım arasında kâfî müddette fâsılalar vermem sâyesinde afyonu benim için zarûrî bir günlük tüketim maddesi hâline getirmeye yetmemişti. Lâkin şimdi farklı bir döneme geçiyoruz. Zahmet olmazsa 1813'e kadar ilerleyelim okuyucu. Az evvel terk etmiş olduğumuz senenin yazında ziyâdesiyle hüzünlü bir hâdiseyle irtibatlı derin bir tasa yüzünden bünyem de bir hayli zayıf düşmüştü. Hâsıl ettiği bedensel rahatsızlık hâricinde şimdi açacağım mevzûyla hiçbir alâkası olmayan bu hâdiseden daha etrâflıca bahsetmeme lüzûm yok. 1812'deki bu hastalığın 1813'tekinde de bir payı var mıydı bilemiyorum: Vâkıa, müteâkıp sene içerisinde istisnâsız her husûsta gençliğimde o kadar ıstırap çekmeme sebep olan rahatsızlığın emsâli olan korkunç bir mide ağrısı çekmeye başladım. Mâsumiyetimin ispatlanması itibâriyle hikâyemin tam bu noktasının bundan sonra gelen her şeyin zemînini teşkil ettiği söylenebilir. İşte burada beni tereddüt içinde bırakan müşkül bir durumla karşı karşıya olduğumu fark ediyorum: – Ya bir taraftan hastalığımdan ve ona karşı verdiğim mücâdeleden, çektiğim ağrıya ve bitmek bilmeyen bu ıstıraba daha fazla dayanacak tâkatim kalmadığını ispatlamaya yetecek kadar teferrûatlıca bahsetmek sûretiyle okuyucunun sabrını tüketmek mecbûriyetindeyim: Yahut diğer taraftan hikâyemin bu hayâtî kısmını gayri ciddî bir şekilde atlayarak okuyucunun zihninde daha tesirli bir intibâ bırakmaktan ferâgat ederek afyon tiryakiliğinin başlangıç noktasından nihâî merhalesine zevkine mecbur şahıslar gibi çabu-

cak ve kolaylıkla düşmüş olduğum cihetinde hatâlı bir kanâatin oluşması tehlikesini göze almak mecbûriyetindeyim (daha evvel zikrettiğim sebeplerden dolayı okuyucuların zihninde bu hatâlı fikre kapılma yönünde bir eğilim ekseriyetle mevcut olacaktır.) İşte içinden çıkamadığım mesele: İlk şıkkı tercih ettiğim takdirde en sabırlı okuyuculardan müteşekkil on altı saflık bir kol bile mütemâdiyen taze kuvvetlerle takviye edilse dahi bir çırpıda bozguna uğrayabilir: Binâenaleyh *bunu* aklımdan çıkarıyorum. O halde geriye hâl-i hazırdaki maksadım için lâzım geldiği kadarını (kaziye mâhiyetinde) *ileri sürmekten* başka çâre kalmıyor. İleri sürdüğüm her husûsta da lütüfkâr okuyucu, bana sanki gerek sizin sabrınızı gerek kendiminkini tüketmek pahasına her şeyi ispat etmişim gibi itimât ediniz. Rahatınıza hürmeten kendi irademle attığım bu adım sebebiyle zât-ı âlilerinizin gözünde itibârımın zedelenmesine müsaade edecek kadar nekes olmayınız. Hayır: Sizden talep ettiğim her şeye, yani daha fazlasına tahammül edecek hâlim kalmadığına inanın; bana serbestçe ve inâyeten inanın: Veyahut bunu sırf ihtiyâtlı olmak adına yapın: Zîrâ aksi takdirde Afyon İtiraflarımın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısında sizi ben inandırır, hattâ tir tir titretirim: Ve *à force d'ennuyer*,[81] sırf bu konuda şöyle bir ağzımı açmamla dahi kendilerini dehşete düşürebileceğim tüm okuyucularımı bundan böyle ileri sürülmesini münâsip gördüğüm bir kaziyeden şüphelenmekten ilelebet vazgeçiririm.

O vakit müsaadenizle tekrar edeyim, şunu ileri sürüyorum ki, – her gün afyon almaya başladığımda başka çârem yoktu. Peki sonradan tüm teşebbüslerimin boşa gideceğini düşünmeme rağmen bu alışkanlıktan kurtulmayı başarabilir miydim veya buna teşebbüs *ettiğim* sırada gösterdiğim hadsiz hesapsız çabaların pek çoğunda daha ileri giderek kaybet-

81 [*à force d'ennuyer*] bıkkınlık vermek sûretiyle.

tiğim araziyi kademe kademe yeniden fethederken çok daha fazla gayret sarf edebilir miydim? – bu suâlleri nâzikçe reddetmek mecbûriyetindeyim. İhtimal hafifletici sebeplere dayalı bir müdâfaa yapabilirim; lâkin daha açık konuşsam mı? İtiraf ediyorum ki, bir türlü yakamı bırakmayan kusurlarımdan biri de biraz fazlaca Eudaemoncu[82] olmamdır: Hem kendi adıma hem de başkaları için mutluluğun hasretini lüzûmundan fazla çekiyorum: Kendiminki de olsa başkasınınki de, ıstırabın yüzüne yeterince metânetli gözlerle bakamıyorum: Uzun vâdede kendi menfaatime olduğunu bilsem dahi çektiğim acıya o an tahammül edebilme konusunda da pek dirâyetli olduğum söylenemez. Diğer bazı husûslarda Manchester'da pamuk ticareti ile uğraşan beyefendilerin* Stoacılık[83] taslamalarına iştirâk edebilirim: Lâkin bunda değil. Bu noktada bir İktitâfiyyeci[84] gibi hürriyet-i şahsiyemi kullanıyor ve bir afyon tiryakisinin marazî hâline daha ziyâde tevâzûyla yaklaşacak, Chaucer'ın[85] dediği gibi "günahlarımı affe-

---

82 [*Eudaemonizm*] Saadeti en yüksek gaye bilen felsefe.

* Bir defasında Manchester'dan geçerken oradaki bazı beyefendilerin ziyâdesiyle nezâket göstermek sûretiyle beni dâvet ettikleri ve pek fiyakalı bir yazıhanesi olan gazetenin adı zannediyorum *Revak*'tı: Binâenaleyh Manchester'ın yabancısı olduğumdan ben de abonelerin niyetinin gûyâ Zenon'un müritleri olduklarını beyân etmek olduğuna kanâat getirmiştim. Mâmâfih daha sonra yanıldığımı anladım.

83 [*Stoacılık*] Derslerini Atina'da *Stoa Poikile* (Boyalı Revak) altında veren Kitionlu Zenon'un (M.Ö. 335-263) felsefesine (stoacılık) göre bilgeliğe giden yol zevk ve acıdan etkilenmemekten geçiyor ve büyük bir irade gerektiriyordu. Sanayi devriminin başlangıcıyla kısa sürede dünyanın en zengin müteşebbislerine dönüşen Manchesterlı pamuk imâlâthânecileri o günlerde artık eskisi gibi kâr edememekten şikâyet ediyor ve işçilerine daha düşük yevmiyeler verebilmek için çalışanlardan her gün yeni bir fedakârlık talep ediyordu.

84 [İktitâfiyyeci] Belli bir felsefî akıma bağlı olmayıp farklı okullardan birçok fikri birleştirerek kendine göre bir felsefe üreten; seçmeci, toplayıcı.

85 [*Chaucer*] İlk büyük İngiliz şâiri Geoffrey Chaucer (1342-1400); 1387'den ölümüne dek yazmaya devâm ettiği *Canterbury Masalları* adlı eserinde ortaçağ İngiliz toplumunun her sınıfından birçok tipi alaylı bir şekilde tasvir etmiştir.

decek" ve benim gibi zavallı günahkârların kefâret olarak çekeceği cezayı ya da hangi dereceye kadar zevklerinden uzak durmaya zorlanabileceğini belirlerken vicdanlarının sesine kulak verecek "lâtif şahıslardan" oluşan iyiliksever ve insaflı bir mezhep arıyorum. Asabî olduğumda insaniyetsiz ahlâkçıları da en az kaynatılmamış afyon kadar tahammül edilmez bulurum. Her hâl-ü kârda herhangi bir mânevî ıslâh seferine çıkarak elâlem için külliyetli miktarda riyâzet ve nefsinden ferâgat dersleri taşımamı talep edecek şahısların beni bu teşebbüslerden bir hayır geleceğine katî sûretle iknâ etmeleri gerekiyor. Benim gibi hayatın muayyen bir devrine gelince (yaşım otuz altı), insan beyhûde yere harcayacak tâkati kalmadığını hissetmeye başlıyor: Hattâ bende kalan kuvvetin bitirmem gereken fikrî faaliyetlere yeteceğinden dahi şüpheliyim: O halde hiç kimse okkalı kelimeler kullanarak bana gözdağı vermek sûretiyle ümitsiz fazîlet maceraları uğruna zerre kadar gayret sarf etmemi sağlayabileceğini zannetmesin.

Mâmâfih, ümitsiz olsun yahut olmasın 1813'teki mücâdelenin neticesi de zikrettiğim gibi oldu; okuyucu bu tarihten itibâren de beni artık kendisine rasgele bir gün afyon alıp almadığının sorulmasının akciğerlerinin nefes alıp vermediğinin yahut kalbinin vazîfesini ifâ edip etmediğinin sorulmasıyla aynı kapıya çıkacağı daimî ve tescilli bir afyon tiryakisi olarak telâkki etmelidir. Artık başıma gelenleri anlamış olmalısın okuyucu: O halde bu saatten sonra "sakalları bembeyaz olmuş" olsa da hiçbir ihtiyar beyefendinin gelip de beni üstümde taşıdığım "muzır ilâcı sakladığım küçük altın mahfazayı" kendisine teslim etmeye iknâ etmesinin mümkün olmadığının da farkına varmışsındır. Hayır! İster ahlâkçı, ister hekim olun herkesi peşin peşin uyarıyorum; kendi faaliyet sahanızda ne kadar iddialı ya da kabiliyetli olursanız olun şâyet işe Paskalya geliyormuş veya Ramazan'daymışız gibi gaddarca afyondan uzak durmamı teklif ederek başlamaya niyetiniz varsa benden zerre kadar yüz bulacağınızı zannetmeyin. Madem bu husûsta tama-

men mutâbık olduk, artık pupa yelken devâm edebiliriz. Haydi bakalım okuyucu, epeydir tembel tembel oturarak vakit kaybettiğimiz 1813'ten – ayağa kalkın lütfen ve üç yıl kadar daha ileriye yürüyün. Şimdi perdeleri açın ve karşınızda yepyeni bir şahsiyet bulacaksınız.

Fakir veya zengin rasgele bir şahıs bize hayatındaki en mesut günün hangisi olduğunu ve bunun sebebini ve neticesini anlatacağını söyleseydi zannediyorum hepimiz "Çok yaşa! Çok yaşa!" diye kıyâmeti koparırdık. – En mesut *gün* mevzubahis olduğu takdirde bunun hangisi olduğunu söylemek en ârif şahıslar için dahi neredeyse imkânsız olmalı: Zîrâ bunun için bir hâdisenin insanın hayatında mâkabline şâmil öyle fevkalâde bir yer işgal etmesi yahut bir günde bahşettiği saadetin öyle daimî bir mâhiyeti olması gerekir ki, yıllarca (kazâlar bir yana) aynı saadeti ya da ayırt edilemeyecek kadar daha azını bahşetmeye devâm edebilsin. Mâmâfih herkes en mesut *beş senesini*, hattâ en mesut *senesini* dahi mâkul bir şekilde tespit edebilir. Benim için buna tekabül eden sene, okuyucu, şimdi geldiğimiz seneydi; vâkıa, itiraf ederim ki, bu dönem daha kasvetli senelerin arasında bir istisnâ teşkil ediyordu. Afyonun kasveti ve melankolisi içinde başlamış ve tecrit edilmiş olmasına rağmen âdetâ (kuyumcuların tâbiriyle ifade edecek olursak) pırlanta gibi bir seneydi. Ne kadar tuhafınıza gitse de bu zamanın biraz evvelinde ânîden ve kayda değer herhangi bir gayret sarf etmeden günde 320 zerre afyondan (yani sekiz* bin damla afyon ruhu) kırk

Burada yirmi beş damla afyon ruhunun bir zerre afyona tekabül ettiğini farz ediyorum; zaten bildiğim kadarıyla da umûmîyetle kullanılan takdir bu. Mâmâfih her ikisinin de takrîbî miktarlar olduğu dikkate alınırsa (ham afyonun tesiri saflık derecesine göre değişir, hele tentürden tentüre haydi haydi fark eder) bu hesabın her seferinde tamı tamına tutacağını zannetmiyorum. Hacim itibâriyle bir çay kaşığından diğerine de afyondan afyona olduğu kadar fark vardır. Ufak kaşıklar takrîben 100 damla eder: Vâkıa, 8000 damla tahmînen seksen çay kaşığı afyon ruhuna denk geliyor. Okuyucu Dr Buchan'ın müsâmahakâr tavsiyesine ne kadar sâdık kaldığımı kendi de görüyor olmalı.

zerreye, veyahut bunun sekizde birine inmiştim. Dağ zirvelerinin etrâfını kuşatışlarını seyrettiğim kara dumanlar gibi zihnimi bulandıran o derin kasvet bir anda ve âdetâ bir mucize kabîlinden bir günde (νυχθημερον[86]) yok olmuş, karaya oturmuş bir geminin mahzun sancaklarının –

Hareket ettiği takdirde her şeyi yerinden oynatan[87]

med cezir sularına gömülmesi gibi kaybolup gitmişti.

O vakit şimdi tekrar mesut olmuştum: Artık günde sadece 1000 damla afyon ruhu alıyordum: O da bir şey miydi? Gençlik vaktini nihâyete erdirecek ikinci bir bahar hâsıl olmuştu âdetâ: Beynim vazîfelerini daha evvel hiç görülmemiş derecede sıhhatlice yerine getiriyordu: Tekrar Kant okudum ve onu bir defa daha anladım veya anladığımı zannettim. Keyifli hislerimi tekrar etrâfımdaki herkese aksettirebiliyordum: Hattâ şâyet Oxford veya Cambridge'den yahut her ikisiyle de hiçbir münâsebeti olmayan bir yerden gelen herhangi birini mütevâzı kulübemde misafir etmem icap etseydi onu muhakkak benim gibi bir fukaranın sunabileceği en şâşaalı merasimle karşılardım. Ârif bir insanı memnûn etmek için başka ne lâzımsa – meselâ afyon ruhunu ona arzu ettiği kadar ikrâm edebilirdim, hem de altın bir kadeh içinde. Bir de bu arada bedava afyon dağıtmaktan bahsetmişken hatırıma gelen ve aşağı yukarı o vakit vuku bulan küçük bir hâdiseyi zikrediyorum; zîrâ ne kadar ehemmiyetsiz olsa da okuyucu onunla hayâl edilebileceğinden çok daha müthiş bir tesir bıraktığı rüyâlarımda tekrar karşılaşacak. Günün birinde bir Malay kapımı çaldı. Bir Malay'ın İngiltere dağlarının ortasında ne işi vardı bilmiyorum: Lâkin muhtemelen kırk mil ilerdeki bir limana gitmekteydi.

---

86 [νυχθημερον] yirmi dört saat.

87 [*Hareket ettiği takdirde* ...] William Wordsworth, *Resolution and Independence* (1807).

Ona kapıyı açan hizmetçi dağlarda doğup büyümüş genç bir kızcağızdı ve daha önce hiçbir şekilde bir Asyalı kıyafeti görmemişti: Binâenaleyh, adamın kafasındaki sarık onu fena halde hayrete düşürmüştü: Malay'ın İngilizce bilgisinin kızın Malay lisânı hakkında bildikleriyle tamı tamına aynı seviyede çıkması sebebiyle de taraflar arasında gerçekleşmesi muhtemel bilumûm fikir teâtîsinin önünde aşılması mümkün olmayan bir uçurum varmış gibi görünüyordu; tabiî o da şâyet taraflardan biri o esnâda herhangi bir fikre sahip olabildiyse. Efendisinin dillere destan mârifetlerini hatırlayan (ve şüphesiz benim dünyada konuşulan tüm lisânlara, hattâ ayda konuşulanların da birkaç tanesine hâkim olduğuma inanan) kızcağız çâreyi gelip bana aşağıda sadece benim hünerlerim sâyesinde defedilebileceğini zannettiği bir çeşit iblis olduğunu izâh etmekte buldu. Aşağıya inmek için acele etmedim: Vâkıa, indiğim zaman karşımda bulduğum heyet her ne kadar hasbelkader bir araya gelmiş olup pek de mükellef olmasa da, fevkalâde heybetli olmalarına rağmen Opera Binası'ndaki bale temsillerinde sergilenen âbidevî pozların hiçbirinin o güne dek katiyen başaramadığı bir şekilde hayal gücümü ve bakışlarımı ele geçirmişti. Malay, koyu renkli ahşap duvarlar zamanla ve aşınmayla artık meşeye benzediğinden daha ziyâde bir köylü sofasını hatırlatan kulübenin mutfağında ayakta duruyordu – sarığı ve murdar olmuş beyaz bol pantolonu ahşap duvarlara renk katmıştı: Göründüğü kadarıyla durduğu nokta kızcağızın tahammül edebileceğinden çok daha yakın bir mesafedeydi; mâmâfih kızın dağlarda büyüyenlere mahsûs cesâretle yoğrulmuş ilkel tabiatı daha ziyâde hemen karşısındaki tekir kediye sâbitlediği bakışlarındaki saf dehşet ifadesini bastırmaya gayret ediyordu. Neticede küçük hanımın lâtif İngiliz sîmâsı, eşsiz zarâfeti, dimdik duruşu ve rahat tavırlarıyla Malay'ın deniz havasından âdetâ maunla kaplanmış ya da minelenmiş gibi duran sararmış nohudî cildi, fıldır fıldır dönen ufacık vahşî

gözleri, çelimsiz dudakları ve o perestişkâr, pespâye halleri mukayese edildiğinde ortaya çıkan manzaradan daha hayret verici bir tablo hayal dahi edilemezdi. Kısmen bu meymenetsiz Malay'ın arkasında kalan ve civardaki diğer kulübelerin birinden usulca onu takip etmiş olan ufacık bir velet bir taraftan başını geriye doğru eğmiş tepedeki sarığa ve ardındaki kuduruk gözlere bakmakla meşgûl oluyor, diğer taraftan da bir eliyle himâyesine sığındığı küçük hanımın elbisesine tutunmaya çalışıyordu. Şarkî lisânlar hakkında fevkalâde etrâflıca mâlûmât sahibi değilim; hattâ bildiklerim sadece iki kelimeyle sınırlı – Arapça'da arpa mânâsına gelen kelimeyle Anastasius sâyesinde haberdâr olduğum ve Türkçe afyon mânâsına gelen kelime (macun[88]). Mâmâfih Malayca bir lûgat kitabına, hattâ en azından birkaç kelimeyle de olsa imdâdıma yetişebilecek olan Adelung'un *Umûmî Lisâniyyât*'ına[89] dahi sahip olmadığımdan ve hâkim olduğum bilumûm lisân arasında meridyeni itibâriyle hesap edildiğinde coğrâfî açıdan Şarkî bir lisâna en yakın olanın Yunanca olduğunu da göz önüne alarak ona İlyada'dan birkaç mısrayla[90] hitap ettim. O da huşû içinde bana perestiş etti ve Malayca olduğunu tahmin ettiğim bir lisânla cevap verdi. Bu sûretle de komşularım nezdinde itibârımı kurtarmış oldum: Zîrâ Malay'ın sırrımı ifşâ etmesine imkân yoktu. O da yaklaşık bir saat kadar yerde yattıktan sonra yoluna devâm etti. Gitmeden evvel ona bir parça afyon takdim ettim. Bir Şarkiyatçı olarak onun afyona âşinâ olması gerektiğini düşün-

---

88 [macun] Günümüz Türkçesi'nde afyona sakız, Pakistan ve Afganistan menşeli kahverengi esrara da macun denmesine rağmen vaktiyle 'süzme' afyonun da bu isimle anıldığı bilinmektedir.

89 [Adelung'un *Umûmî Lisâniyyât*'ı] Alman lisâniyatçı Jean Christophe Adelung (1732-1806) tarafından telif edilen ve belli başlı Avrupa dilleriyle Sanskritçe arasındaki müşterek noktaların da tahlil edildiği lûgat kitabı.

90 [*İlyada'dan birkaç mısrayla*] Eski Yunanistan'ın en büyük şâiri Homeros'un derlediği ve aruz veznine benzer 'heksametron' adlı bir vezin kullandığı 24 kitaplık büyük eseri.

müştüm: Yüzündeki ifade de beni haklı olduğuma iknâ etti. Mâmâfih derhal elini ağzına götürerek üç parçaya ayrılmış koca şeyi (mektep çocuklarının tâbiriyle) bir lokmada yutuverdiğini görünce az da olsa hayrete düştüm. Yuttuğu miktar üç ejderhâyı beygirleriyle beraber telef etmeye kâfî gelirdi: Ben de bu zavallı mahlûk adına biraz telâşlandım: Lâkin elden ne gelirdi ki? Afyonu ona şâyet Londra'dan oraya kadar yayan seyahat ettiyse tahmînen üç haftadır herhangi biriyle en ufak bir fikir teâtîsinde bulunmaya fırsat bulamamış olması gerektiği aklıma geldiğinde yapayalnız hâline duyduğum merhamet sebebiyle vermiştim. Ona kusturucu bir ilâç verip kendisini zapt ettiğim intibâı uyandırarak onu bir tür İngiliz putuna kurban edeceğimizi zannedip dehşete düşmesine sebep olmak sûretiyle misafirperverlik kaidelerini ihlâl etmek, arzu ettiğim son şeydi. Maalesef vaziyetin çâresizliği âşikârdı: – O da evden ayrıldı. Birkaç gün boyunca da onun için endişelenmeye devâm ettim. Lâkin civarda bir Malay'ın cesedinin bulunduğuna dair katiyen hiçbir şey işitmediğimden neticede daha evvelden afyona alışık* olduğuna iknâ oldum: Onu bir geceliğine âvâreliğin eziyetinden kurtarmak sûretiyle de ona nasip etmeye niyetlendiğim hizmeti yerine getirebilmiş olmalıydım.

Bu hâdiseyi zikretmek maksadıyla sadedin dışına çıktım zîrâ bu Malay (kısmen sahnelenmesine iştirâk ettiği emsâlsiz

---

Mâmâfih, bu katî bir hüküm değil: Afyonun farklı bünyelerde hâsıl ettiği muhtelif tesirler sınırsız bir çeşitliliğe sahiptir. Londralı bir sulh hâkimi (Harriott'ın *Hayat Boyu Mücâdeleler*'i, c. iii. s. 391, üçüncü baskı) damla illeti için afyonu ilk defa denediğinde *kırk*, müteâkıp gece *altmış* ve beşinci gece de *seksen* damla almasına rağmen en ufak bir tesir dahi hissetmediğini kaydetmiş: Hem de ileri bir yaşta. Mâmâfih, bir köy hekiminden işittiğim öyle bir hikâye biliyorum ki, Bay Harriott'ın başına gelen bunun yanında devede kulak gibi kalıyor; bu konudaki cehâletlerini aydınlatmam karşılığında Mekteb-i Cerrâhiye'nin bana mâkul bir ücret ödemesi kaydıyla da onu pek yakında neşretmeyi düşündüğüm afyon hakkındaki tıbbî makalede nakledeceğim. Lâkin bu öyle harikulâde bir hikâye ki, onu bedavaya neşretmem mümkün değil.

manzara, kısmen de müteâkıp günlerde onun hayâliyle irtibatlı olarak hissettiğim endişe sebebiyle) daha sonra rüyâlarıma mıhlandı ve "cinnet getirerek"* peşimden koşan başka Malaylar'ın da bana musallat olmasına sebep olarak başıma dünya kadar belâ açtı. – Lâkin bu hâdiseyi bir tarafa bırakıp sene-i kebîsevârî saadet vaktime dönecek olursak. Az evvel ifade ettiğim üzere saadet gibi hepimizin o kadar ehemmiyet verdiği bir husûs mevzubahis olduğunda hayatın eziyeti ve keyfi gibi meşakkatli topraklarda fazla derinlere inmediği ve yaptığı araştırmaların o kadar da münevver kaidelere dayanmadığı âşikâr olan tıfıl bir çiftçi yamağı bile konuşuyor olsa herkesin tecrübe veya teşebbüslerine memnûniyetle kulak vermeliyiz. Vâkıa, saadeti hem katı hem sıvı olarak, kaynatılmış veyahut kaynatılmamış hâliyle ve hem Doğu Hint hem Türk menşeli olanını tatmış – bu merak uyandırıcı husûstaki tecrübî faaliyetlerini âdetâ galvanizli bir bataryadan kuvvet alırmış gibi sebatkârca sürdürmüş – ve dünyanın umûmî menfaati uğruna (tıpkı aynı sâikle bir Fransız cerrahın geçenlerde kendi vücûduna kanser zerk etmesi – veya bir İngiliz meslektaşının yirmi sene evvel kendine vebâ – ve hangi milletten olduğunu bilmediğim bir üçüncüsünün hidrofobi aşısı yapması gibi) günde 8000 damla afyonla âdetâ kendini zehirlemiş olan bendenize gelince; şâyet saadetin ne olduğunu bilen biri varsa (kabûl edilecektir ki) bu zât bizzat benden başkası olamaz. Bu sebeple de şimdi size bir saadet tahlili sunacağım; onu nakletmenin en dikkat çekici usûlü olduğu için de onu didaktik bir şekilde değil, lâkin çerçevelenmiş ve key-

---

* Şarkî seyyâhların ya da denizcilerin anlattığı bilumûm hikâyede afyon almış ya da kumarda talihi yâver gitmediği için çâresizliğe kapılmış Malaylar'ın ne kadar zâlimleşebildiklerini görebilirsiniz. [Burada De Quincey "cinnet getirmek" diye karşıladığımız ve muhtemelen o zaman İngilizce'de yeni yeni kullanılmaya başlanan 'running a-muck' tabirini anlamayanlara bir ipucu veriyor; terim Malayca'daki 'amok' kelimesinin devşirilmesiyle elde edilmiş].

fini çıkardığım hâliyle, hâlâ her gün afyon ruhu içmeme rağmen bunun benim nazarımda bir keyif iksiri içmekten farksız olduğu sene-i kebîsem boyunca geçirdiğim akşamlardan birini her akşam tekerrür ettiği şekliyle resmetmek sûretiyle takdim edeceğim. Bunu da hallettikten sonra saadet bahsini tamamen kapatacağım ve bambaşka bir konuya geçeceğim – *afyonun eziyetine.*

En yakın kasabadan 18 mil uzaktaki bir vâdide bir kulübe tasavvur edin – vâdi geniş değil; lâkin vasatî eni takrîben bir tarafta iki mil, diğer tarafta bir milin dörtte üçü kadar olsun; bu koşulun faydası bu sâyede muhitte ikamet eden bilumûm ailenin fertlerinin âdetâ bizzat âşinâ olduğunuz ve az çok muhabbetinizi kazanmış tek bir ailenin efrâdını teşkil edebilmesidir. Etrâftaki dağlar irtifâları 3 ila 4000 kadem arasında değişen hakikî dağlar olsun ve kulübe de (herzevekil bir muharririn iddia ettiği gibi) "çifte müştemilâtlı bir kulübe" değil, hakikî bir kulübe olsun: Hattâ kulübenin kendisi beyaz (zîrâ esas sahneye sâdık kalmak mecbûriyetindeyim) ve etrâfı da ilkbahar, yaz ve sonbahar ayları boyunca tüm pencerelerin önü ve duvarların üstü demet demet – gerçekten de evvelâ mayıs gülleriyle başlayarak yâseminle sona eren – çiçeklerle kaplanacak şekilde rengârenk çiçeklerle bezenmiş çalılarla çevrili olsun. Mâmâfih, mevsimlerden ilkbahar, yaz ya da sonbahar *değil* – lâkin en şiddetli hâliyle kış olsun. Bu saadet ilminin püf noktalarından biridir. Elâlemin bu noktayı gözden kaçırarak kışın nihâyete ermesini ya da şâyet yaklaşıyorsa fazla şiddetli geçmeyeceğine dair alâmetler görmeyi kutlamaya değer bir mesele zannetmesi beni daima hayrete düşürmüştür. Bilakis, ben göklerdeki bulutların üzerimize yağdırabileceği bilumûm kar, dolu, buz veya fırtınayı ganî ganî bahşetmesi için her sene bir arzuhâl takdim ederim. Kışın şömine ateşine refâkat eden ilâhî keyiflere elbette herkes vâkıftır: Saat dörtte yakılan mumlar, sıcacık olmuş kilimler, çay, çayı tazeleyen lâtif bir hanım, pancurlar

kapanmış, perdelerin hayli uzun kumaşı döşemede dalgalanıyor, dışarda rüzgâr ve yağmur hissedilir bir şiddetle ortalığı kasıp kavururken,

> Ve âdetâ kapı ve pencerelerden sizi çağırırken,
> Kubbe ve arz yeksân olacakken;
> Lâkin duhûl edemezken içeriye hiçbir sûretle,
> Daha da tadlanıyor bu tembelhânede emin ellerdeki sükûnetimiz.
> – *Tembelliğin Kalesi*[91]

Bu ayrıntıların hepsi kutbî paralellerde dünyaya gelen herkesin mutlaka âşinâ olduğu bir kış akşamının tasvirinden alınmıştır. Bu nimetlerin ekseriyetinin husûle getirilebilmesi için aynı dondurma gibi ziyâdesiyle düşük bir atmosfer hararetinin şart olduğu âşikâr: Bunlar kemâl bulmak için ille de soğuk veya fırtınalı havalara ihtiyaç duyan meyvelerdir. Bunun kar mı veya kuru bir ayaz mı, yahut (Bay ___'ın dediği gibi) "âdetâ bir sütuna dayanırmış gibi üzerine yaslanabileceğiniz" derecede şiddetli bir rüzgâr mı olacağı husûsunda dedikleri gibi "*müşkülpesent*" değilim. Bardaktan boşanırcasına yağması şartıyla yağmura bile razı olurum: Fakat bu tür bir havadan daha azını kabûl etmem mümkün değil; aksi takdirde kendimi tâbiri câizse sû-i istimâl edilmiş gibi hissediyorum: Zîrâ harcamalarımın karşılığını aynı kıymette bir havayla geri almayacaksam kış geliyor diye kâfi miktarda kömür ve mum almak için bir beyefendinin bile mâruz kalabileceği envâ-i çeşit müşkülâta katlanarak ne diye o kadar masraf yapayım ki? Ne münâsebet: Harcadığım paraya karşılık en azından bir Kanada kışı isterim: Ya da herkesin sadece kendi kulakları karşılığında kuzey rüzgârının daimî hissedârı olduğu bir Rusya kışı. Hakikaten bu husûsta öyle zevk-i selim sahibiyim ki, şâyet yeldâ gecesini geride bıraka-

---

91 [Tembelliğin Kalesi] İskoç şâir James Thomson'un (1700-1748) romantik yazarlara ilham kaynağı olan *Mevsimler* (1726-30) adlı dört kitaplık eserinden.

lı epey olduysa ve mevsim menfûr bahâr alâmetleri peydâ olmaya başlayacak şekilde saflığını kaybettiyse artık kış geceleri bana daha evvelkiler kadar keyif vermez: Hayır! Keyifli bir kış gecesiyle her tür aydınlık ve gün ışığı arasında karanlık gecelerden mürekkep kalın bir duvar olmalı. – Binâenaleyh, ekim ayının son haftalarından Noel arifesine kadar saadetin tam mevsimidir ki, fikrimce kendisi odaya bizzat çay tepsisiyle beraber girer: Zîrâ çay, hadd-i zâtında hamhalat sinirlere sahip olan veya sinirleri şarap içmekten dumûra uğramış olduğundan bu hâlis uyarıcının tesirine karşı hassâsiyetlerini yitirmiş şahıslar tarafından hiciv konusu edilse de münevver insanların nazarında daima en makbûl içeceklerden biri olacaktır: Şahsen de Jonas Hanway[92] veya bu içeceği hor görmeye cüret edecek başka bir imânsızla bir *bellum internecinuma*[93] girişecek olsa Dr Johnson'ın saflarına katılmakta hiç tereddüt etmezdim. – Lâkin bu noktada dünya kadar şifâhî tasvirle uğraşma zahmetinden kendimi kurtarmak maksadıyla bir ressam takdim edip resmin geri kalan kısmı için ona tâlimatlar vereceğim. Havanın tesiriyle fena halde tahrîbâta uğramış olanlar dışında ressamlar beyaz kulübelerden hazzetmezler: Mâmâfih artık okuyucu bunun bir kış gecesi olduğunu idrâk ettiğine göre evin içi hâricinde onun fırçasına ihtiyaç duymayacağız.

O halde on yediye on iki kademlik bir oda ricâ ediyorum, yüksekliği de yedi buçuk kademi geçmesin. Burası okuyucu, ailem tarafından biraz da iddialı bir şekilde misafir odası ünvânına lâyık görülüyor: Mâmâfih, sâyesinde "borçlarımı ikiye katladığımdan" aynı zamanda ve daha haklı olarak kütüphane ismiyle de anılıyor; zîrâ ne tesâdüf

---

92 [Jonas Hanway] Londralı tüccar ve seyyâh (1712-1796). 1756 senesinde kaleme aldığı 'Çay Üzerine Deneme' ile çayın sıhhatsiz, sanayiin gelişmesine mâni olan ve milleti fakirleştiren bir içecek olduğunu savunmuş, bunun üzerine Dr Johnson bu denemeyi eleştiren bir makale yayımlamıştır.

93 [*bellum internecinum*] iç savaş.

ki, kitaplar komşularımdan daha zengin olduğum yegâne mülkiyet türünü teşkil ediyor. On sekiz yaşımdan itibâren peyderpey topladığım bu kitaplardan tahmînen beş bin adet vardır. O halde haydi ressam, odanın içine sığdırabildiğin kadar kitap çiz. Her taraf kitaplarla dolu olsun: Buna ilâveten de şöyle esaslı bir ateş çiz, bir de bir âlimin mütevâzı kulübesine lâyık sade ve alçakgönüllü eşyalar. Ateşin yanına da bir çay masası koyuver; çay masasının üstüne de (böyle fırtınalı bir gecede hiç kimsenin sizi ziyârete gelmesinin mümkün olmadığı âşikâr olduğuna göre) sadece ikişer fincan ve fincan tabağı olsun: Bir de şâyet sembolik ya da başka bir şekilde böyle bir şeyin nasıl çizilebileceğini biliyorsan bana ebedî bir çay ibriği çiz – *à parte ante* ve *à parte post*[94] ebedî; zîrâ ekseriyetle gece saat sekizden sabah saat dörde kadar mütemâdiyen çay içerim. Çayı demlemek ve kendi çayını tazelemek epey zahmetli olduğu için de masada oturan hayat dolu genç bir kadın çiz bana. Kolları Aurora'nınkiler, tebessümü Hebe'ninki[95] gibi olsun: – Lâkin hayır sevgili M.,[96] kulübemi aydınlatma kabiliyetinin sırf şahsî güzellik gibi fânî bir husûsiyete dayandığını veya meleksî tebessümünün sihrinin dünyevî bir kalemin saltanatına tâbî olabileceğini lâtife olarak dahi imâ etmeme müsaade buyurma. O halde haydi ressam, nispeten imkân dahilindeki bir şeye geçelim: İlâve edilecek son parça da hâliyle ben olmalıyım – "muzır ilâcı sakladığı küçük altın mahfazası" masanın üstünde hazır bekleyen Afyon Tiryakisi'nin resmi. Afyona gelince elbette onun *resmini* görmeye bir itirâzım yok, fakat ille göreceksem aslını görmeyi tercih ederim: Şâyet arzu ediyorsan onu da çizebilirsin; lâkin haberiniz olsun tâ 1816'da dahi "muhteşem Panteon'un" ve (fânî olsun olmasın) bilu-

---

94 [*à parte ante ... à parte post*] evvel ... âhir.
95 [Aurora ... Hebe] Yunan mitolojisinde fecir ve gençlik tanrıçaları.
96 [sevgili M.] De Quincey'nin refikası Margaret (Peggy).

mûm eczacının menzili dışındaki hiçbir "küçük mahfaza" artık katiyen işimi görmezdi. Hayır: Altından değil camdan yapılmış olan hakikî mahfazayı mümkün mertebe bir şarap sürahisine benzeyecek şekilde resmetmek daha isâbetli olacak. İçini de bir okka kadar yâkut renginde afyon ruhuyla doldurabilirsin: Bu ve hemen yanına yerleştirilecek Almanca metafizik kitabı, civarda olduğuma kâfî derecede delâlet edecektir; lâkin bana gelince – işte ona itirâzım var. Tabiatıyla resmin en alenî unsuru olmam gerektiğini kabûl ediyorum; eserin kahramanı veya (tercih buyurursanız) meyhânedeki mücrim olduğuma göre mahkemeye çıkarılan benim şahsım olmalı. Bu mâkul görünüyor: Lâkin bu husûstaki kusurlarımı şu aşamada bir ressama ya da başka birine niçin itiraf edecek mişim ki? Şâyet (itiraflarımı gizlice fısıldamakta olduğum kulak elbette bir ressamınki değil sadece onunkidir) halk ezkazâ Afyon Tiryakisi'nin görünüşüne dair hoş bir resim tasavvur edecek olursa – ona romantikçe endâmlı bir vücut ya da zarif bir sîmâ yakıştırdıysa, onu böyle memnûniyet verici bir hayalden gaddarca mahrûm etmek için, hem de onun kadar bana da memnûniyet verirken, herhangi bir sebep var mı? Hayır: Şâyet çizecek olursan beni aynen hayâl ettiğin gibi çiz: Bir ressamın muhayyilesinin birbirinden güzel canlılarla dolu olması gerektiğine göre bu işten kârlı çıkmamam mümkün değil. Şimdi de okuyucu, durumumun on kategorisinin hepsini takrîben 1816-17 senelerindeki hâliyle gözden geçirmiş olduk: İkinci senenin ortalarına kadar da kendimi mesut bir insan olarak telâkki ediyorum: Bu saadetin unsurlarını da fırtınalı bir kış akşamı dağların arasındaki bir kulübede bir âlimin kütüphanesinin içini kabataslak tasvir etmek sûretiyle gözünüzün önüne getirmeye gayret ettim.

Lâkin artık elvedâ – uzun bir elvedâ saadete – kışlara ve yazlara! Elvedâ tebüssümlere ve kahkahalara! Elvedâ huzura! Elvedâ ümitlere, âsûde rüyâlara ve uykunun mübârek te-

sellisine! Üç buçuk seneden uzun bir süre boyunca bunlara hasret kalacağım: Efsanevî bir zulüm başlıyor artık: Zîrâ şimdi kaydetmek mecbûriyetinde olduğum

Afyonun Eziyeti

– büyük bir ressamın fırçasını
Husûf ve zelzelenin zulmetine batırmasına benziyor.
Shelley'nin İslâm'ın Ayaklanışı.[97]

Buraya kadar bana refâkat eden okuyucu, üç nokta hakkında izâhât kabîlinden kısa bir not için alâkanızı ricâ etmeliyim:

1. Muhtelif sebeplerle hikâyemin bu kısmı hakkındaki notlarımı bir türlü muntazam ve sıralı bir şekilde tanzim etmeye muvaffak olamadım. Onları aynı bulduğum gibi ya da hâl-i hazırda aklıma geldiği şekilde sıraya koyarak ayrı ayrı takdim ediyorum. Bir kısmı bizâtihi tarihine delâlet ediyor, bir kısımına ben tarih attım, bir kısmının da tarihi yok. Kayıtların tabiî ya da kronolojik sırasını değiştirmenin işime yaradığı her fırsatta bunu tereddütsüz yaptım. Konuşurken kâh şimdiki, kâh geçmiş zamanı kullanıyorum. Kayıtlardan sadece birkaç tanesi ait oldukları zaman diliminde kaleme alındı; lâkin bu diğerlerine itibâr edilemeyeceği mânâsına gelmiyor; zîrâ üzerimde öyle bir tesir bıraktılar ki, hatırımdan çıkmaları mümkün değil. Buraya dahil etmediğim teferrûâtın haddi hesabı yoktur. Beynime kök salmış olan menfûr kâbusların tamamını zoraki hatırlamak veya onları muntazam bir hikâye hâline getirebilmek çok daha fazla gayret sarf etmeden altından kalkabileceğim bir vazîfe değildi. Bu kanâ-

---

97 [*İslâm'ın Ayaklanışı*] Percy Shelley'nin 1817 senesinde kaleme aldığı *Laon and Cythna* adlı şiiri bir ensest ilişkisinden bahsettiği ve dine saldırılar ihtivâ ettiği için birkaç kopyası basıldıktan sonra hemen toplatılmıştı. Shelley 1818'de bu şiiri biraz kısaltarak *İslâm'ın Ayaklanışı* adıyla yeniden neşretti.

atimi kısmen bir mâzeret olarak, kısmen de hâl-i hazırda Londra'da olmam sebebiyle ve daha kendi yazdıklarını dahi kimsenin yardımı olmadan kendi başına sıraya koyamayan âdetâ âciz biri olduğum ve benim için kâtibelik yapmayı alışkanlık edinmiş ellerden ayrı kaldığım için arz ediyorum.

2. İhtimal, kendi husûsî mâzimden bahsederken lüzûmundan heveskâr davrandığıma ve sizi mahremiyetime alırken biraz ifrata kaçtığıma hükmedeceksiniz. Haklı olabilirsiniz. Lâkin yazı üslûbum daha ziyâde keyfimce giderek yüksek sesle düşünmekten ibâret; kime hitap ettiğim husûsunda da uzun uzun kafa patlatmıyorum ve şâyet şu veya bu şahsa neyin söylenip söylenemeyeceği hakkında kafa yormak için mola verirsem muhtemelen yazdıklarım içinde neşredilmeye lâyık tek bir satır olup olmadığından kuşkulanmaya başlayacağım. Aslında kendimi bugünden on beş ya da yirmi sene ileriye koyarak istikbâlde beni merak edecek olanlara hitâben yazdığımı farz ediyorum ve tekmil tarihini benden başka kimsenin bilemeyeceği bir dönem hakkında mâlûmât sahibi olmayı temenni edecekler için bunları şu anda hâl-i hazırda sarf etmeye muktedir olduğum gayretlerin imkân verdiği ölçüde kâmilen kaydediyorum; zîrâ bir gün tekrar aynı şeyi yapmaya vaktim olup olmayacağını bilemiyorum.

3. Niçin onu bırakmak yahut azaltmak sûretiyle afyonun dehşetinden kendimi kurtarmadığımı sormak sık sık aklınıza gelecektir. Buna kısaca cevap vermeliyim: Belki afyonun câzibesine kolayca teslim olduğum farz edilebilir; lâkin hiç kimsenin onun verdiği dehşetten hazzedebileceği farz edilemez. Binâenaleyh, okuyucu aldığım miktarı azaltmak için sayısız teşebbüste bulunduğumdan hiç şüphe etmesin. Vazgeçmem husûsunda bana ilk yalvaranların kendim değil, bu teşebbüslerin bana nasıl ıstırap verdiğine şahit olanlar olduğunu da ilâve edeyim. Peki günde bir damla kısarak ya da su ilâve etmek sûretiyle aldığım damlaları ikiye veya üçe bölerek miktarı azaltamaz mıydım? Bin damlayı her gün ikiye bölerek kesmem, takrîben altı sene sürecekti; bu da sorunu

katiyen halletmiyordu. Zaten bu afyon hakkında en ufak bir tecrübî bilgiye sahip olmayan herkesin düştüğü bir hatâdır; tecrübesi olanlara sesleniyorum, alınan miktarın bir noktaya kadar daima rahatlıkla, hattâ keyifle azaltılabildiği, lâkin bu noktadan itibâren daha ileri gidildiği takdirde bunun korkunç bir ıstıraba sebep olduğu doğru değil midir? Evet diyor daha neden bahsettiğini bile bilmeyen bazı pervâsızlar, birkaç günlüğüne süngüyü düşürecek ve bir süre melûl melûl oturmaya tahammül edeceksin. Hayır diye cevaplıyorum onları; süngüyü düşürmek mevzubahis değil, aksine fevkalâde bir canlılık peydâ olur: İnsanın nabzı düzene girer: Sıhhati yerine gelir. Istırabın kaynağı orada değildir. Bunun şarabı bırakmanın sebep olduğu ıstırapla hiçbir benzerliği yoktur. Bahsettiğim durum tarif edilmesi mümkün olmayan bir mide rahatsızlığı ile (bunun melûl melûl oturmakla bir alâkası olmadığı âşikâr) ona eşlik eden şiddetli terlemeler ve bana daha fazla yer tahsis edilmediği sürece tarif etmeye teşebbüs etmeyeceğim hislerden ibârettir.

Şimdi hâdiseye "*in medias res*"[98] girerek afyon yüzünden çektiğim eziyetin hâd safhada olduğunun söylenebileceği bir zamana döneceğim ve bu eziyetin aklî melekeleri felce uğratan neticelerini evveliyâtıyla birlikte rapor edeceğim.

Çalışmalarım kesintiye uğrayalı epey oldu. Kendi kendime okumaktan hiç zevk alamıyorum; hattâ buna bir an bile tahammül etmekte güçlük çekiyorum. Buna rağmen hâlâ zaman zaman etrâfımdakileri memnûn etmek için yüksek sesle okuduğum oluyor, zîrâ okumak mârifetli olduğum bir konudur; hattâ *mârifet* kelimesini âmiyâne tâbiriyle yüzeysel ve göstermelik bir mahâret mânâsında kullandığınız takdirde neredeyse sahip olduğum yegâne hünerin bu olduğu söylenebilir: Ve şâyet vaktiyle doğuştan sahip olduğum ya da sonradan kazandığım herhangi bir kabiliyetimle alâkalı olarak en

---

98 ["*in medias res*"] "hikâyenin ortasından".

ufak bir kibir hissetiysem o da bununladır; zîrâ bunun dünyadaki en nâdir hünerlerden biri olduğunu fark etmiştim. En kötü okuyucular da tiyatro oyuncularıdır: ___ berbat bir okuyucudur: O kadar methettikleri Bayan ___ da tiyatro eserleri hâriç hiçbir metni lâyıkıyla okuyamaz: Milton'u okuyuşuna tahammül etmek mümkün değildir. İnsanlar umûmîyetle ya en ufak bir şey hissetmeden şiir okur ya da işin tadını kaçırarak edebî bir okumadan uzaklaşır. Şâyet son zamanlarda bir kitapta okuduğum herhangi bir şeyin tesiri altında kaldıysam, o da Samson Agonistes'in muhteşem mersiyelerinin ya da *Cennetin Yeniden Keşfi*'nde[99] şeytanın attığı fevkalâde âhenkli nutukların bizzat benim tarafımdan yüksek sesle okunduğu sırada olmuştur. Zaman zaman genç bir hanımefendi bizimle çay içmeye geliyor: Onun ve M.'nin ricâsını kırmıyor ve arada sırada onlara W___'ün şiirlerini okuyorum. (Bu arada W.'ün[100] ömrüm boyunca tanıdığım tüm şâirler arasında kendi mısrâlarını okuyabilen yegâne şahıs olduğunu ifade edeyim: Hakikaten de okurken ekseriyetle insanı kendine hayran bırakır.)

Zannediyorum, neredeyse iki senedir sadece tek bir kitap okudum: Bunun hangi kitap olduğunu zikretmeyi de kendisine duyduğum sonsuz minnetin bir ifadesi olarak eserin yazarına borçluyum. Dediğim gibi, ancak bir fırsatını bulduğumda ve kısa kısa da olsa daha ulvî ve ihtiraslı şâirleri hâlâ okuyorum. Fakat asıl mesleğim gayet iyi bildiğim gibi analitik zekânın icrâsıydı. İmdi, esas itibâriyle analitik çalışmalar devamlı olmalı ve bölük pörçük rasgele çabalarla takip edilmemelidir. Meselâ matematik, kezâ akıl felsefesi vs., bunların hepsi benim için tahammül edilemez bir hâle gelmişti; bu

---

99 [Samson Agonistes'in ya da *Cennetin Yeniden Keşfi*'nde] Milton'ın 1671'de tek bir cilt hâlinde neşredilen ve *Kaybolan Cennet*'in devâmı mâhiyetindeki eserleri.

100 [W.'ün] William Wordsworth (1770-1850); İngiliz şâir ve De Quincey'nin dostu.

faaliyetlerden bütün gün keyifle onlarla boğuştuğum günleri hatırladıkça beni daha da kederlendiren ve kendimi âciz hissetmeme sebep olan çocukça bir zayıflık hissiyle kaçıyordum; çektiğim ıstırabın bir diğer sebebi de hayatım boyunca sarf ettiğim gayretlerin hepsini, aklımı, tüm çiçek ve meyvelerimi ağır ve itinâlı adımlarla üzerinde çalıştığım ve Spinoza'nın tamamlayamadığı eserlerinden biriyle, yani *De emendatione humani intellectus*'la[101] aynı adı taşıyacağını tahmin ettiğim tek bir eserin kaleme alınmasına vakfetmiş olmamdı. Bu çalışmam şimdi âdetâ soğuktan buz tutmuş ya da mimarının emrindeki kaynaklarla tamamlanması mümkün olmadığı için yarım kalmış İspanyol köprü ve su kemerleri gibi öylece duruyordu; göründüğü kadarıyla da en azından arzularımın, emellerimin ve Tanrı'nın böyle ulvî bir gayenin gerçekleştirilebilmesi için bana bahşettiği tüm melekeleri en iyi şekilde kullanmak sûretiyle insan tabiatının yüceltilmesine vakfedilmiş bir hayat boyu sarf ettiğim gayretlerin âbidesi olarak benden yâdigâr kalacağı yerde, muhtemelen yıkılmış hayallerimin, âciz kalmış çabalarımın, boşu boşuna toplanmış kitap ve makalelerin, üzerine inşâ edilecek binayı taşıması mümkün olmayan temellerin – yani mimarının uğradığı hüsran ve hezîmetin hâtırası olarak çocuklarıma kalacaktı. Bu ebleh hâlimle biraz oyalanabilmek için dikkatimi iktisat ilmine yöneltmiştim; vaktiyle bir sırtlan gibi faal ve tez canlı olan idrâk kabiliyetime (hayatta olduğum müddetçe) toptan rehâvet basmasına ihtimal vermiyordum; iktisat ilminin benim vaziyetimdeki bir insana sunduğu imkân da esasen fevkalâde organik bir bilim olmasına rağmen (yani bütüne tesir etmeyen hiçbir parça olmadığı gibi kezâ bütünün de her bir parça üzerinde tesiri mevzubahistir) aynı zamanda muhtelif parçaların tek tek ele alınarak ayrı ayrı mülâha-

---

101 [*De emendatione humani intellectus*] Hollandalı filozof Baruch Spinoza'nın (1632-1677), *İnsanın İdrâk Kabiliyetinin Tashîhi Üzerine* (1662) adlı eseri.

za edilebilmesindedir. O zamanlar melekelerim ne kadar zayıf düşmüş olsa da o güne kadar öğrendiklerimi unutmam mümkün değildi; zihnim öyle uzun zamandır ciddî fikir adamlarıyla, mantıkla ve ilmin büyük üstatlarıyla haşır neşir olmuştu ki modern iktisatçılardan oluşan aslî gürûhun mutlak iktidarsızlığından bîhaber olmam imkânsızdı. 1811 senesinde iktisâdiyâtın muhtelif dalları üzerine pek çok kitap ve risâle tetkik etme imkânı bulmuştum; arzu ettiğim takdirde de arada bir M. bana nispeten daha yeni eserlerden ya da parlamentodaki tartışmalardan fasıllar okurdu. Bunların umûmîyetle insan aklının posa ve süprüntülerinden başka bir şey olmadığını ve mantıkî faaliyetlerle ilmî bir ustalıkla iştigal etmiş sağlam kafalı herhangi birinin modern iktisatçılar okulunun tüm mensuplarını alıp parmaklarının ucunda bir aşağı bir yukarı oynatabileceğini ya da küflenmiş kafalarını biraz yelpazelemek sûretiyle un ufak edebileceğini görmüştüm. Nihâyet 1819'da Edinburgh'dan bir dostum bana Bay Ricardo'nun kitabını[102] gönderdi: Bu ilmi nizâma sokacak birinin gelişini önceden tahmin ettiğim tekrar hatırıma gelince de daha ilk bölümü dahi bitirmeden "İşte o adam sensin!" dedim. Hayret ve merak uzun zamandır hissetmediğim duygulardı. Halbuki şimdi yine hayretler içindeydim: Okuma şevkimin yeniden canlanmış olması nedeniyle kendime hayret etmiştim: Fakat beni asıl hayrete düşüren kitabın kendisiydi. Bu muazzam eser sahiden on dokuzuncu yüzyıl İngilteresi'nde mi kaleme alınmıştı? Bu mümkün müydü? İngiltere'de düşünen* insanların neslinin tükenmiş oldu-

---

102 [*Bay Ricardo'nun kitabını*] David Ricardo, *İktisat ve Vergi İlkeleri* (1817).

* Okuyucu burada *düşünmekten* ne kastettiğimi unutmamalı: Zîrâ aksi takdirde bu haddini ziyâdesiyle aşan bir ifade olurdu. Son zamanlarda İngiltere yaratıcı ve birleştirici düşünce sahalarında fevkalâde zenginleşti; lâkin analitik bir yolda ilerleyen erkeksi düşünürlere gelince acınacak bir kıtlık var. Geçenlerde meşhur bir İskoçyalı bize destek bulamadığı için matematiği bile bırakmak mecbûriyetinde olduğunu söyledi.

ğunu zannediyordum. Bir İngiliz, hem de akademik bir tahttan değil tüccar ve senatörlerinkine benzer sâiklerle hareket eden biri, Avrupa'daki tüm üniversitelerin ve bir asırdır gösterilen çabaların bir arpa boyu olsun yol katedemediği bir alanda bu başarıyı göstermiş olabilir miydi? Diğer yazarların hepsi kaleme aldıkları her cümleye nüfûz etmiş olan müspet vaka ve belgelerin ağırlığı altında ezilirken Bay Ricardo *a priori,* yalnız akıl yürütmek sûretiyle elindeki malzemenin mahşerî karışıklığı üzerinde ilk defa bir ışık şuâının parlamasını sağlayan kanunlara ulaşmayı başarmış, o güne dek iptidaî olarak incelenen bahisleri ele alıp şimdi ilk defa ebedî esaslar üzerinde ayakta durabilen usûle dayalı muntazam bir bilim inşâ etmişti.

Böylece derin bir zekânın elinden çıkmış tek bir eser beni senelerdir uzak kaldığım bir zevke ve faaliyete kavuşturmaya yetmişti: – Hattâ beni yazmaya ya da en azından M.'nin benim için kaleme aldıklarını imlâ etmeye sevk etmişti. Bana öyle geliyordu ki, Bay Ricardo'nun "her şeyi görebilen" gözlerinden bile kaçmış olan bazı noktalar vardı: Bunların ekseriyeti iktisatçıların acemi ve hantal lisânından ziyâde, cebir işaretleriyle daha kısa ve kusursuzca ifade ve izâh edebileceğim mâhiyette olduğundan tamamı bir not defterini bile doldurmazdı; bu kadar kısa olduğundan da o vakit hâlâ en ufak bir gayret sarf etmekten âciz olmama rağmen M.'nin de kâtibeliği sâyesinde *Gelecekteki Tüm Ekonomi Politik Sistemlerine Mukaddime* adlı eserimi hazırladım. Aslında insanların ekseriyetine göre konunun kendisi kâfi derecede sersemletici olsa da bu eserimin afyonu hatırlatan bir etki yaratmayacağını ümit ediyorum.

Mâmâfih, bu gayretim bilâhare ortaya çıktığı gibi sadece geçici bir aydınlanmanın neticesiymiş – zîrâ aslında çalışmamı neşretmeye niyetlenmiştim: Takrîben 18 mil uzaklıktaki yerel bir matbaada da tab edilmesi için gerekli hazırlıklar yapıldı. Bu sebeple birkaç gün boyunca fazladan bir mürettibin

daha hizmeti temin edildi. Hattâ eserin neşredileceği iki defa ilânla duyuruldu: Bu sûretle de bir bakıma sözümü yerine getirmeyi taahhüt etmiş oldum. Fakat yazmam gereken bir önsöz vardı; bir de Bay Ricardo için mükemmel olmasını arzu ettiğim bir ithâfnâme. Vâkıa, katiyen bu vazîfelerin altından kalkamayacak bir halde olduğumu fark etmem uzun sürmedi. Anlaşmalar lağvedildi: Mürettip gönderildi: Yazdığım "Mukaddime" de kendisinden daha yaşlı ve kıdemli olan ağabeyinin yanında huzur içinde yatmaya başladı.

Böylece zihinsel uyuşukluğumu afyonun sihirli câzibesinin tesiri altında geçirdiğim dört senenin aşağı yukarı tamamı için geçerli olan yönleriyle ve misaller getirerek tasvir etmiş oldum. Çektiğim sefâlet ve ıstırap da olmasa sahiden varlığımı uyku hâlinde sürdürdüğüm söylenebilirdi. Nâdiren kendimi bir mektup yazmaya zorlayabiliyordum; aldığım mektuplardan bir tanesine birkaç kelimelik bir cevap yazmaktan daha fazlasına tâkatim yoktu, *o* da ekseriyâ ancak mektup haftalarca, hattâ aylarca yazı masamın üzerinde bekledikten sonra. M.'nin yardımı olmasa ödenmiş olan ya da ödenmesi *gereken* faturaların tüm kayıtları muhakkak kaybolup giderdi: Ve Ekonomi Politik'in âkıbeti ne olursa olsun evimin ekonomisi iflâh olmaz bir karmaşaya sürüklenirdi. – Meselenin bu yönünden bir daha bahsetmeyeceğim: Mâmâfih sebep olduğu iktidarsızlık ve halsizlik hissi, her gün o güne mahsûs vazîfelerin ihmâl edilmesi ya da ertelenmesi sonucu ortaya çıkan mahcûbiyet ve akıl, fikir ve vicdan sahibi herkesin gözünde bu dertlerin dikenlerini daha da sivrileştirecek olan vicdan azâbı yüzünden afyon tiryakisi en nihâyetinde bu husûsun da en az diğerleri kadar can sıkıcı ve azap verici olduğuna hükmedecektir. Afyon tiryakisi ahlâkî hassâsiyetinden ve mâneviyâtından hiçbir şey kaybetmez: Mümkün olduğunu zannettiği şeyleri gerçekleştirebilme arzusu her zamanki kadar samimi ve ciddîdir, vazîfelerinin mesûliyetini de tüm ağırlığıyla hisseder; lâkin neyin mümkün

olduğuna dair zihninde tasavvur ettikleri yalnız icrâ değil teşebbüs kabiliyetini bile fersah fersah aşar. Zîrâ bin bir türlü meşakkat ve kâbusun ağırlığı altında ezilmektedir: Gerçekleştirmeye heves ettiği her şeyin karşısında insanı kuvvetten düşüren bir hastalığın üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi yatağa mahkûm ettiği ve en şefkatli hisleriyle bağlı olduğu bir nesneye zarar gelmesini seyretmeye mecbur kalan bir adam gibi âciz kalır: – Hareket etmesine mâni olan efsunlu zincirlere lânet eder: – Sırf ayağa kalkıp yürüyebilmek için hayatını feda etmeye hazırdır; lâkin bir bebek kadar kuvvetsiz olduğundan kalkmaya teşebbüs bile edemez.

Şimdi itiraflarımın son kısmının asıl konusuna, yani rüyâlarımda olup bitenlerin tarihine ve günlüğüne geçiyorum; zîrâ bunlar çektiğim eziyetin hâd safhaya çıkmasının doğrudan ve en önemli sebebiydi.

Bedensel ekonomimin bu kısmında mühim bir değişiklik olduğuna dair ilk fark ettiğim umûmîyetle çocuklukta rastlanan bir göz faaliyetinin ihyâ olması ya da son derece hassâslaşmasıydı. Okuyucumun bundan haberdâr olup olmadığını bilmiyorum, lâkin pek çok çocuğun, hattâ muhtemelen hepsinin karanlıkta resimler yapma ve envâ-i çeşit hayal görme kabiliyeti vardır; bazılarında bu gözün tamamen mekanik bir faaliyetidir, bazılarıysa ihtiyârî ya da yarı ihtiyârî bir şekilde onları kovmaya ya da çağırmaya muktedirdir; veyahut bir defasında bu konuda kendisine bazı suâller yönelttiğim bir çocuğun bana söylediği gibi, "Onlara gidin diyebiliyorum ve gidiyorlar, fakat bazen ben gelin demeden geldikleri de oluyor." Bunun üzerine ben de ona hayâletler üzerindeki hâkimiyetinin neredeyse Romalı bir yüzbaşının emrindeki askerler üzerindeki hâkimiyeti kadar sınırsız olduğunu söyledim. – Bu kabiliyetin benim için resmen bir eziyete dönüşmesi zannediyorum 1817 senesinin ortalarına rastlar: Geceleyin uyanık bir vaziyette yatağımda yattığım vakit mâtem marşıyla alay alay önümden geçen ve frizlerde-

ki gibi bitmek bilmeyen hikâyelerden oluşan bu görüntüler, hissiyâtım üzerinde âdetâ Oidipus'tan veya Priamos'tan evvel – Sûr'dan evvel – hattâ Menfis'ten evvel[103] yazılmış masallar gibi kederli ve kasvetli bir tesir yaratıyordu. Aynı zamanda rüyâlarımda da buna tekabül eden bir değişim gerçekleşti; beynimin içinde âdetâ bir tiyatronun perdeleri açılmış, her gece ışıklar altında uhrevî bir şâşaayla yeni bir temâşâ sahneleniyordu. Aşağıdaki dört nokta da bu sırada ortaya çıkan dikkate değer husûslar olarak zikredilebilir:

1. Gözün hayal gücü arttığı sırada bir noktada beynin uyanık ve rüyâdaki halleri arasında bir alâka hâsıl oldu – uyanıkken hasbelkader tahayyül edip karanlığa resmettiğim her şey gayet istikrarlı bir şekilde rüyâlarımda tekrar karşıma çıkıyordu; binâenaleyh, bu kabiliyeti kullanmaktan korkar oldum, zîrâ tıpkı Midas'ın[104] altına çevirdiği her şeyin dönüp dolaşıp onu hayal kırıklığına uğratması ve insanî arzularını üçkâğıda getirmesi gibi benim de karanlıkta şöyle bir tasavvur ettiğim ve gözle görülür bir şekilde temsil edilmesi mümkün olan her şey derhal hayâletlere dönüşüyordu; muhtemelen en az bunun kadar kaçınılmaz olan bir diğer faaliyet neticesinde de bir defa belli belirsiz hatlar ve hayâlî renklerle bir şekil aldıktan sonra aynı gizli mürekkeple kaleme alınmış yazılar gibi rüyâlarımın vahşî kimyâsında tahammül edilmez bir ihtişâmla yeniden vücûda gelerek kalbimi kemiriyorlardı.

---

103 [Oidipus'tan veya Priamos'tan evvel...] De Quincey sırasıyla Sophokles'in ilk defa tahmînen M.Ö. 425 senesinde sahneye konan tragedyası *Kral Oidipus*'a, Homeros'un M.Ö. 800 civarında kaleme aldığı *İlyada*'da Truva Kralı Priamos'a, temeli M.Ö. 2800'lerde atılan Fenikeliler'in büyük liman şehri Sûr'a (Tyr) ve M.Ö. 2800'den sonra Mısır'da Eski Hükümdarlık'ın başkenti olan Menfis'e atıfta bulunuyor.

104 [Midas'ın] Efsaneye göre Frigya Kralı Midas dokunduğu her şeyi altına çevirme gücünü kazandığında, önce çok zengin olacağını düşünerek sevinmiş, fakat artık yemek içmek için dokunduğu şeyler bile altına dönüştüğü için açlıktan bîçâre hallere düşmüştü.

2. Zîrâ bu ve rüyâlarımdaki diğer tüm değişikliklere kelimelerle ifade edilmesi katiyen mümkün olmayan derin bir huzursuzluk ve kasvetli bir melankoli eşlik ediyordu. Âdetâ her gece kelimenin mecâzî değil, hakikî mânâsıyla uçsuz bucaksız yarlardan aşağıya kapkaranlık kuyulara düşüyor, gittikçe daha derinlere, bir daha asla tekrar yukarı çıkmayı ümit edemeyeceğim kadar diplere iniyordum. Zaten uyandığım zaman da kendimi tekrar yukarı *çıkmış* gibi hissetmiyordum. Bunun üzerinde daha fazla durmuyorum; zîrâ bu göz kamaştırıcı temâşâya eşlik eden kasvet en nihâyetinde âdetâ insanı intihara sürükleyecek derecede kederli, topyekûn bir karanlığa denk geldiğinden onu kelimelerle ifade etmem mümkün değil.

3. Evvelâ mekân ve en nihâyetinde zaman mefhûmum kuvvetli bir değişim geçirdi. Binalar, manzaralar vs. cismânî bir gözle idrâk edilemeyecek kadar muazzam ebatlarla karşıma çıkıyordu. Mekân tarif edilmesi mümkün olmayan bir sonsuzluğa doğru büyüyor ve genişliyordu. Mâmâfih, bu beni zamanın hudutsuzca uzaması kadar rahatsız etmiyordu; bazen bir gecede 70 ya da 100 sene yaşamışım gibi geliyor, hattâ bazen tek bir gecede aradan âdetâ bin sene veyahut beşerî tecrübelerin hudûdunu fersah fersah aşan bir süre geçmiş gibi hissediyordum.

4. Çocukluğumdan kalma hâdiselerin en küçük ayrıntıları ya da daha sonraki senelerin unutulmuş sahneleri sık sık yeniden canlanıyordu: Onları benim hatırladığım söylenemezdi, zîrâ uyanık olduğum sırada biri bana bunları anlatsaydı anlatılanların benim mâzîme ait tecrübeler olduğunu tasdik edemezdim. Lâkin âdetâ içgüdüsel bir şekilde rüyâlarda, hayal meyal seçilebilen mekânlarla ve bu tecrübelere eşlik eden hislerle beraber karşıma çıktıklarında onları hemen *tanıyordum*. Vaktiyle yakın bir akrabam bana çocukken bir nehre düştüğünü ve son anda imdâdına yetişilmesiyle mutlak bir ölümün eşiğinden döndüğü sırada bir anda en küçük

hâdiseler dahil, tüm hayatının âdetâ bir aynada beliriyormuş gibi gözünün önünden geçtiğini ve yine o anda gördüklerinin tamamını ve beher kısmını derhal idrâk edebilmesine yarayan bir kabiliyet keşfettiğini anlatmıştı. Bazı afyon tecrübelerime dayanarak buna şaşırmadım, hattâ modern kitaplarda da bunun ileri sürüldüğüne iki defa tesâdüf ettim; beraberinde de doğruluğuna artık benim de iknâ olduğum bir tespit, yani Kitâb-ı Mukaddes'te bahsi geçen korkunç kıyâmet kitabının aslında her bir ferdin hâfızasının ta kendisi olduğu ifade ediliyordu. En azından şundan eminim ki, aslında hâfızamız için *unutmak* diye bir şey mevzubahis olamaz; bin bir çeşit kazâ neticesinde şuûrumuzun şimdiki hâliyle hatırımızdaki gizli kayıtlar arasına bir perde çekilmiş olması muhtemel, hattâ kaçınılmazdır; kezâ benzer kazâlar neticesinde bu perde ânîden yırtılabilir; mâmâfih üstü perdelenmiş olsun yahut olmasın her hâl-ü kârda kayıtlar bâkî kalır; tıpkı yıldızların gündüzleri ortadan kaybolduğunu sanmamıza rağmen aslında hepimizin ışığın bir perde gibi üstlerini örttüğünü – ve onları gizleyen gün ışığının çekilmesiyle yeniden ortaya çıkacaklarını bilmemiz gibi.

Gördüğüm rüyâları sıhhatimin yerinde olduğu vakit gördüklerimden hatırı sayılır derecede ayıran bu dört noktadan bahsettikten sonra, şimdi ilk noktaya misal getiren bir vaka zikredeceğim; daha sonra da hatırıma gelen diğer misalleri ya tarihî sıralarına ya da okuyucunun onları gözünde daha iyi canlandırabilmesini sağlayabilecek herhangi bir sıraya göre anlatacağım.

Gençliğimde sık sık ve hattâ o zamandan beri de arada bir oyalanmak maksadıyla, itiraf ediyorum ki hem üslûp hem muhteviyât itibâriyle diğer Romalı tarihçilerin hepsine tercih ettiğim Livius'u[105] okumuşumdur: Ekseriyetle de en

---

105 [Livius'u] Titus Livius, 144 kitaplık *Roma Tarihi*'ni kaleme alan ve tahmînen M.Ö. 60 – M.S. 17 senelerinde yaşamış olan Romalı tarihçi.

müthiş, en şâşaalı ve Romalıların ihtişâmını en iyi yansıtan kelimelerin Livius'un kitaplarında sık sık tekrarlanan şu iki kelime olduğunu düşünmüşümdür – *Consul Romanus*;[106] bilhassa konsül askerî kimliğiyle takdim edildiği zaman. Söylemek istediğim kral – sultan – hükümdar vs. ya da büyük bir halkın müşterek heybetini temsil edenlere verilen diğer ünvânların hiçbirinin itibâr hislerim üzerinde bunun kadar kuvvetli bir tesir bırakmadığı. Aynı zamanda tarihe o kadar da meraklı olmadığım halde o devirde arz-ı endâm etmiş bazı şahısların ahlâkî azametinin ve o feveran dolu günlerden kalan sayısız hâtırâtın câzibesine kapıldığımdan İngiliz tarihinin bir dönemi, yani Parlamento Savaşları[107] dönemiyle ciddî bir şekilde ve etrâflıca âşinâ olmuştum. Nispeten daha hafif kitaplarımın bahsettiğim iki çeşidi de vaktiyle sık sık düşüncelerimin hammaddesini tedârik ettikten sonra, şimdi de rüyâlarımın hammaddesini tedârik ediyordu. Sık sık uyanıkken zifirî karanlığın üzerinde bir nevî provasını resmettikten sonra, ihtimal bir festival ya da balo için bir araya gelmiş hanımlar görüyordum. Sonra da şöyle dendiğini işitiyor yahut kendime şunu söylüyordum, "bunlar I. Charles'ın hüküm sürdüğü o talihsiz devirde yaşamış İngiliz hanımlar. Bunlar sulh zamanında bir araya geldiklerinde aynı sofrada oturan ve kâh evlilik vâsıtasıyla kâh asâletleri sâyesinde ittifak etmiş olan, vâkıa, buna rağmen 1642 Ağustos'undaki o mâlûm gün[108] sonrasında bir daha asla birbirine tebessüm etmeyen ve Marston Moor, Newbury ya da Naseby'de olduğu gibi aradaki muhabbet bağlarının sü-

---

106 [*Consul Romanus*] Roma Konsülü, yılda bir seçilen Romalı devlet başkanlarına verilen ad; konsüller savaş zamanı orduların başına geçiyordu.

107 [Parlamento Savaşları] 1642-1649 seneleri arasında İngiltere'de Kral I. Charles ve parlamentocuları karşı karşıya getiren ve kralın idam edilmesiyle sona eren iç savaş dönemi.

108 [1642 Ağustos'undaki o mâlûm gün] 22 Ağustos 1642; I. Charles'ın Nottingham Kalesi'ne krallık forsunu çektiği gün İngiliz İç Savaşı'nın başlangıcı olarak kabûl ediliyor.

varilerin zâlim kılıçlarıyla tamamen kesilip koparıldığı ve kadîm dostlukların hâtırasının kanla yıkanıp silindiği muharebe meydanlarından başka hiçbir yerde bir araya gelmeyenlerin eşleri ve kızları." – Hanımlar raks ediyor ve âdetâ IV. George'un sarayındakiler[109] kadar güzel görünüyorlardı. Halbuki rüyâmda bile aslında neredeyse iki yüz yıldır mezarda olduklarının farkındaydım. – Bu kalabalık birdenbire gözden kayboluyordu: Birinin ellerini çırpmasıyla da *Consul Romanus*'un insanı tir tir titreten sesi işitiliyordu: Nihâyet göz kamaştıran zırhlarıyla Paulus veya Marius[110] etrâfında kırmızı sancaklarını mızraklarının ucuna toka etmiş bir kıta *centurionla*[111] beraber derhal içeri giriyor ve peşlerinden gelen Roma ordusunun savaş nâralarıyla her tarafı "silip süpürüyordu."

Bundan seneler evvel bir gün Piranesi'nin Roma Harâbeleri'ne[112] göz gezdirirken yanımda duran Bay Coleridge bana bu sanatkârın geçirdiği sıtma nöbetleri sırasında gördüğü hayallerin manzarasını kaydettiği ve *Rüyâlar*[113] adını verdiği bir dizi resimden bahsetmişti. Bunların bazılarında (yalnız Bay Coleridge'in naklettiklerinden aklımda kalanları aktarıyorum) devâsâ gotik dehlizler görülüyordu: Bu dehlizlerin zeminlerinde duran envâ-i çeşit cihaz ve maki-

---

109 [IV. George'un sarayındakiler] Babası III. George'un akıl hastası olmasıyla 1811'den 1820'ye kadar hükümdar prens, 1820-1830 arasında, yani De Quincey'nin itiraflarını kaleme aldığı devirde de kral olarak hüküm süren IV. George, sefahat düşkünlüğüyle ve sarayında tertip ettiği eğlencelerle biliniyordu.

110 [Paulus ve Marius] Kartacalılar ve Germenler'e karşı verilen savaşlarda Roma ordularına komuta eden Konsüller.

111 [*centurion*] Roma ordusunda yüzbaşı.

112 [Piranesi'nin *Antik Roma Harabeleri*] Giovanni Battista 'Giambattista' Piranesi (1720-1778), İtalyan gravür sanatkârı. *Birinci Cumhuriyet ve İlk İmparatorlar Dönemi Roma Harâbeleri* adlı eserinde Roma'daki harâbelerden yola çıkarak şehrin klasik mimarisini yeniden canlandırmıştır.

113 [*Rüyâlar*] *Carceri d'invenzione* (Hayâlî Hapishaneler, 1745-61), De Quincey veya Bay Coleridge gravürlerin adını yanlış hatırlamış.

ne, çarklar, halatlar, makaralar, kaldıraçlar, mancınıklar vs. vs. muazzam bir kuvvet harcandığını ve bu kuvvetin karşısındaki mukavemetin kırıldığını ifade ediyordu. Duvarların kenarında bir sarmaşık gibi çepeçevre yukarıya uzanan bir merdiven fark ediliyordu, hemen üstünde de Piranesi'nin ta kendisi usulcacık yolunu bulmaya çalışıyordu: Merdivenleri biraz daha takip edince boşlukta ânîden nihâyete erdiğini ve ucunda bir tırabzan olmadığından oraya kadar gelmeyi başaran şahsın aşağıdaki uçurumdan başka adım atacak bir yeri kalmadığını görüyordunuz. Peki zavallı Piranesi'nin âkıbeti ne olacak? Ne olursa olsun en azından çektiği zahmetlerin burada sona ereceğini farz ediyorsunuz. Lâkin gözlerinizi biraz kaldırınca daha yukarıda ikinci bir merdiven göreceksiniz: Burada bu defa uçurumun tam kenarında ayakta duran Piranesi tekrar karşınıza çıkıyor. Biraz daha yukarı bakın ve boşlukta yükselen bir merdiven daha göreceksiniz: Zavallı Piranesi de yine canını dişine takmış başladığı işi bitirmeye çalışıyor: Hem tamamlanmamış merdivenler, hem Piranesi dehlizin üstündeki karanlığın içinde kaybolup gidene kadar da böylece devâm ediyor. – Aynı sonsuz büyüme ve tekrarlanma kudretini rüyâlardaki mimarlığımda da görmek mümkündü. Hastalığımın başlangıç safhalarında rüyâlarımın asıl ihtişâmı sahiden de bilhassa sahnelenen mimarîden kaynaklanıyordu: Gördüğüm şehir ve saraylar öyle muhteşemdi ki, bugüne kadar hiç kimse bulutların seviyesine çıkmadığı sürece böyle bir şâşaaya uyanık bir gözle şahit olmamıştır. Günümüzün büyük şâirlerinden birinin[114] hakikaten bulutların arasında gördüğünü iddia ettiği ve benim uyuduğum yerde tekrar tekrar benzerlerini gördüğüm bir sahneyi tasvir eden bir pasajı burada kısmen zikrediyorum:

---

114 [Günümüzün meşhur şâirlerinden birinin] William Wordsworth, pasaj *The Solitary* adlı şiirden.

Ânîden karşınıza çıkan manzara,
Muazzam bir şehrin görüntüsüydü – diyelim kabaca
Binalardan oluşan vahşî bir orman, iniyor alabildiğince
Ve kendi içine çekiliyor, görülmemiş derinliklere
İniyor alabildiğince, sonsuz bir ihtişâmla!
Âdetâ elmas ve altından yapılmış,
Kaymaktaşından kubbeler ve gümüşten kuleler
Ve sıra sıra evler yükseliyor yukarılara
Işıklar saçarak; bir tarafta neşeli, âsûde çardaklar
Muntazam caddelerde; diğer tarafta kuleler, çepeçevre kuşanmış
Siperlerle, cephelerinde her dâim uykusuz
Yıldızlar taşıyan – tüm mücevherlerden daha parlak!
Dünyevî bir tabiattı bu tesiri yaratan
Fırtınanın karanlığına işlenmiş olan
Sükûnet bulmuştu şimdi; onların üstünde ve koylarda,
Ve dağ yamaçlarında, zirvelerde ve
Kuruntunun kaybolduğu her yerde, – taşıyarak
Masmavi semânın altında konaklarını vs. vs.

Şu ulvî sahne – "cephelerinde her dâim uykusuz yıldızlar taşıyan siperler" – harfbeharf benim mimarî rüyâlarımdan alınmış gibiydi, zîrâ onu sık sık ben de görüyordum. – Modern devirde Dryden'ın ve Fuseli'nin[115] şatafatlı rüyâlar görebilmek için çiğ et yemekte bir beis görmediklerinin rivâyet edildiğini işitiyoruz: Aynı maksatla afyon yutmak ne kadar isâbetli olurdu; halbuki tiyatro yazarı Shadwell[116] hâriç hiçbir edibin bunu yaptığına dair bir kayda rastladığımı hatırlamıyorum: Antik devirde de kanâatimce haklı olarak Homeros'un afyonun meziyetleri hakkında epey mâlûmât sahibi olduğu farz edilir.

---

115 [Dryden'ın ve Fuseli'nin] Modern İngiliz edebiyâtının ilk büyük şâirlerinden John Dryden (1631-1700) Kral II. Charles tarafından saray başşâiri tayin edilmiş ve dönemine damgasını vurmuştu. Şâir William Blake'in de yakın dostu olan Henry Fuseli (1741-1825) devrin şöhretli ressamlarındandı. Fuseli bilhassa rüyâ ve kâbus temalı resimleriyle biliniyor.

116 [tiyatro yazarı Shadwell] Tiyatro yazarı Thomas Shadwell (1642-1692) 1688'de Kral William ve Kraliçe Mary'nin tahta geçmeleriyle (bu ünvânı geri alınan eski dostu Dryden'ın yerine) saray başşâirliğine getirildi. Shadwell aynı zamanda bir afyon müptelâsıydı.

Bu mimarînin yerini göl rüyâları – ve suyla kaplı gümüşî sahrâlar aldı: – bu rüyâlar bana öyle bir musallat oldu ki, zamanla (muhtemelen hekimler bunu gülünç bulacak olsa da) beynimdeki bir su toplanmasının yahut benzer bir rahatsızlığın başlangıcının bu usûlle kendini (metafizîkî bir tâbir kullanacak olursak) *nesneleştiriyor* olabileceğinden ve hissetme uzvunun kendi izdüşümünü *aksettirerek* bizzat kendi nesnesi hâline dönüştüğünden endişelenir oldum. – Kafamdaki ağrılardan iki ay boyunca fena halde çektim – halbuki bünyemin bu kısmı şimdiye kadar her tür zayıflık alâmeti ya da lekesinden (bedensel olanları kastediyorum) tamamen uzak kalmış olduğundan ondan bahsederken tıpkı son Orford Lordu'nun[117] midesinden bahsederken yaptığı gibi muhtemelen vücûdumun geri kalanından daha uzun yaşayacağını söylerdim. – O güne kadar kendi budalalığımın sebep olduğu romatizma ağrıları hâriç, ne bir baş ağrısı, ne de en ufak başka bir ağrı hissetmiştim. Mâmâfih, bu nöbeti de atlattım; vâkıa, son derece tehlikeli bir noktaya varmasına ramak kalmış olmalıydı.

Sular şimdi mâhiyetini değiştiriyordu – ayna gibi parlayan şeffaf göllerden şimdi deryâlara, okyanuslara dönüşüyorlardı. Şimdi de aylar boyunca bir parşömen gibi ağır ağır açılarak kendini gösteren ve kalıcı bir eziyeti haber veren muazzam bir değişim gerçekleşiyordu; hakikaten de hastalığımın sonuna kadar bu eziyetten kurtulamadım. İnsan yüzü bundan evvel de sık sık rüyâlarıma karışmıştı fakat bu zâlimce veyahut dikkat çekici bir azap verme kudretiyle olmamıştı. Lâkin şimdi insan yüzünün zulmü dediğim şey kendini göstermeye başlamıştı. İhtimal, Londra günlerimin bir kısmı bunda pay sahibi olabilir. Her hâl-ü kârda şimdi insan yüzü

---

117 [son Orford Lordu] Gotik edebiyatın ilk örneklerinden biri olarak kabûl edilen *The Castle of Otranto* (Otranto Kalesi-1764) romanının yazarı Horace Walpole (1717-1797).

okyanusun dalgalı suları üstünde zuhûr etmeye başlamıştı: Denizin üstü hepsi yukarıya gökyüzüne bakan sayısız suratla kaplanmış gibiydi: Niyâz eden, gazâba gelmiş, ümidini kaybetmiş ve akın akın, nesil nesil, asır asır yukarıya uzanan binlerce surat: – Sınırsız bir telâş içindeydim – aklım okyanusun dalgalarıyla birlikte bir aşağı bir yukarı savrulup duruyordu.

Mayıs, 1818

Son aylarda Malay korkunç bir düşmana dönüştü. Onun yüzünden her gece kendimi Asya'ya mahsûs mekânlarda buluyorum. Bu konudaki hislerime başkaları da iştirâk eder mi bilmiyorum, lâkin sık sık şâyet İngiltere'den ayrılıp Çin'de ikamet etmeye ve Çin âdetlerine ve hayat tarzlarına göre ve bu memleketteki dekor içinde yaşamaya mecbur kalsaydım mutlaka aklımı kaçırırdım diye düşünmüşümdür. Bu nefretimin esaslı sebepleri var, bir kısmına da herkesin iştirâk edeceğine eminim. Güney Asya umûmîyetle korkunç hayallerin ve çağrışımların merkezidir. Salt insan neslinin beşiği olması bile bu bölgenin hürmetkâr hisler ve huşû uyandırması için kâfîdir. Lâkin başka sebepler de var. Hiç kimse Afrika ya da başka yerlerdeki yabânî kabîlelerin vahşî, barbarca ve bir esası olmayan bâtıl itikatlarının kendisinde bıraktığı tesirin Hindistan vs.'deki kadîm, heybetli, gaddar ve muhteşem dinlerin yarattığı tesirle aynı olduğunu iddia edemez. Asya'ya mahsûs her şeyin, müesseselerin, tarihlerinin, ibâdet tarzlarının vs. sırf antikalığı dahi öyle fevkalâde bir tesir bırakır ki, bana göre bu ırkın ve ismin ezelî ömrü daima fertlerinin gençliğinden ağır basar. Genç bir Çinli benim için mîâdı dolmuş bir adamın yenilenmiş hâli gibidir. Bu müesseseler hakkında hiçbir bilgisi olmayan bir İngiliz bile bu diyarda ayrı ayrı yeşermiş olan ve ezelden beri birbirine karışmayı reddeden *kastların* esrârengiz azameti karşısında tüylerinin diken diken olmasına mâni olamaz; kezâ Ganj ya da Fırat ismini işiten birinin huşû içinde kalmaması mümkün de-

ğildir. Güney Asya'nın hâl-i hazırda ve bin seneden beri dünyada insan hayatının karınca misâli kaynadığı başlıca memleket, meşhur *officina gentium*[118] olması bu hisleri fazlasıyla kuvvetlendiriyor. Bu diyarlarda her yerden ot gibi insan fışkırır. Asya'nın müthiş nüfûsunun evvelden beri tebaasını oluşturduğu muazzam imparatorluklar şarkî isim ve görüntülerle irtibatlı tüm hislere ayrı bir ulviyet katar. Güney Asya'nın geri kalan kısmıyla paylaştığı noktalara ilâveten Çin'de beni asıl dehşete düşüren bu memleketteki hayat tarzları, âdetler ve tahlil edemeyeceğim kadar derin hisler yüzünden aramıza girmiş olan topyekûn nefretin ve müşterek his yokluğunun yarattığı mâniadır. Delilerle, hattâ vahşî hayvanlarla yaşarım daha iyi. Okuyucu şarkî hayaller ve efsanevî işkencelerle dolu bu rüyâların akıl almaz dehşetinin üzerimde nasıl bir tesir bıraktığını idrâk edebilmek için tüm bunları ve burada anlatabileceğimden yahut anlatmaya tahammül edebileceğimden çok daha fazlasını hesaba katmalı. Tropikal sıcaklığın ve tam tepeden vuran güneşin akla getirebileceği bilumûm mahlûkatı, kuşları, hayvanları, sürüngenleri, hattâ tropikal memleketlerdeki tüm ağaçları, bitkileri, âdet ve dekorları topluyor ve onları Çin yahut Hindistan'da bir araya getiriyordum. Benzer hisler neticesinde çok geçmeden işin içine tüm tanrılarıyla birlikte Mısır'ı da dahil ettim. Maymunların, papağanların, dudu kuşlarının tehditkâr bakışlarına, yuhalamalarına, sırıtmalarına ve çığırtmalarına mâruz kaldım. Kendimi pagodalarda buldum: En tepede ya da gizli odalarda yüzyıllarca bağlı kaldım; kâh put, kâh râhip oldum; bazen bana taptılar bazen de kurban edildim. Brahma'nın gazâbından kurtulacağım diye Asya'daki tüm ormanları boydan boya kat ettim: Vişnu benden nefret etti: Şiva[119] pusuya yatmış beni bekliyordu. Birden karşıma

---

118 [*officina gentium*] milletler imâlâthânesi.
119 [Brahma... Vişnu... Şiva] Hindu dinindeki en mukaddes üç tanrı.

İsis ve Osiris[120] çıktı: Dediklerine göre karaleylek ve timsahı telâşa sevk eden bir şey yapmıştım. Ebedî piramitlerin tam kalbindeki daracık odalarda mumya ve sfensklerin yanına bin seneliğine defnedildim. Timsahlar kanserli bûseleriyle öptü beni; nihâyet tarif edilmesi mümkün olmayan bilumûm lüzûcetli mahlûkatla ve hâlis Nil çamuru içinde lânetlenmiş bir halde öylece kaldım.

Böylece okuyucuya şarkî rüyâlarımın ufacık bir özetini veriyorum; bu rüyâlarda karşılaştığım korkunç manzaralar beni öyle hayrete düşürüyordu ki, hissettiğim dehşet âdetâ bir süre bu şaşkınlığın gölgesinde kalıyordu. Er veya geç hislerimde bir cezir hâli hâsıl oluyor ve şaşkınlığımı yutarak beni dehşetten ziyâde gördüklerime duyduğum nefret ve tiksintiyle baş başa bırakıyordu. Tüm şekillerin ve tehditlerin ve cezaların ve hapsolduğum kör kuyuların üstünde beni akıl almaz bir eziyete sevk eden bir sonsuzluk ve sınırsızlık hissi dolaşıyordu. Ufak tefek istisnâlar hâricinde somut dehşet unsurlarının rüyâlarıma girmesi sadece bu rüyâlarla oldu. Daha evvelkilerin hepsi mânevî ve rûhânî dehşetten ibâretti. Fakat şimdi asıl fâiller çirkin kuşlar yahut yılanlar ya da timsahlardı; bilhassa da sonuncusu. Bu melûn hayvan zamanla bana diğer hepsinden daha fazla dehşet veren bir belâya dönüştü. Timsahla yaşamaya mecbur kaldım; hem de (hemen hemen tüm rüyâlarımda olduğu gibi) asırlar boyunca. Bazen kaçıp kurtuluyor ve kendimi kamıştan masalarla vs. dolu Çin evlerinde buluyordum. Tüm masaların, sedirlerin vs. ayakları kısa zamanda canlanıyordu: Timsahın korkunç kafası ve yan yan bakarak beni arayan gözleri bin defa tekrarlanarak çoğalıyordu: Ben de dehşet içinde ve büyülenmiş gibi öylece duruyordum. Bu iğrenç sürüngen rüyâlarıma o kadar sık giriyordu ki, aynı rüyânın defalarca aynı şekilde yarıda kesildiği oldu: Benimle konuşan tatlı sesler işitiyordum

120 [İsis ve Osiris] Eski Mısır tanrıları.

(uyurken her şeyi işitirim) ve birden uyanıyordum: Çoktan öğle olmuş ve bana renkli kunduralarını veya yeni gömleklerini göstermek için, yahut dışarı çıkmadan elbiselerini görebileyim diye yanıma gelmiş olan çocuklarım el ele tutuşmuş başucumda ayakta bekliyor oluyordu. Size temin ederim o melûn timsahtan ve rüyâlarımdaki diğer tarif edilmez canavar ve hilkat garîbelerinden çocukluğun ve *insan* tabiatının mâsum görüntüsüne geçiş öyle fecî oluyordu ki, ruh hâlimin geçirdiği ânî ve şiddetli değişimin tesiriyle ağlıyor ve kendimi tutamayarak onları yanaklarından öpüyordum.

Haziran, 1819

Hayatımın farklı dönemlerinde sevdiklerimizin ölümlerinin ve hattâ umûmî olarak ölüm fikrinin insanı yazın senenin diğer mevsimlerine nazaran (*cæteris paribus*[121]) daha fazla etkilediğini ifade etme fırsatım oldu. Bunun sebeplerinin de şu üçü olduğunu düşünüyorum: Birincisi göklerin gözle görülebilen kısmının yazın çok daha yüksek, daha uzak mesafede ve (şâyet böyle hatâlı bir tâbir kullanmam mâzur görülebilirse) daha sonsuz görünmesidir; başımızın üstünde boydan boya uzanan gök kubbenin mesafesini göz kararı tayin edebilmemizi sağlayan bulutlar yazın çok daha büyük ve yüksek yığınlar meydana getirerek daha hacimli, daha şişkin olur: İkinci olarak güneşin batışının ve kayboluşunun ışığı ve manzarası Ebedî Varlık'ın vasıf ve alâmetlerini hatırlatmaya çok daha müsaittir: Üçüncü olarak da (asıl sebep de budur), hayatın her yanı kaplayan hengâmeli cömertliği tabiatıyla insanın aklına bunun zıddı olan ölüm fikrini ve mezarın donuk kısırlığını getirir. Zîrâ umûmîyetle iki mefhûmun birbirine bir def kaidesiyle bağlı olduğu ve mevcûdiyetlerini âdetâ karşılıklı zıddiyet içerisinde sürdürdüğü her durumda bunların birbirini hatırlatmaya meylettiği gö-

---

121 [cæteris paribus] diğerleri eşit olmak üzere.

rülecektir. İşte bu sebeplerle uzun yaz günlerinde ne zaman tek başıma yürüyüşe çıksam ölüm fikrini de bir türlü aklımdan çıkaramam; hatırladığım ölümler şâyet daha mütessir edici olmasa da en azından o mevsimde zihnime daha kuvvetli bir inatla, daha topyekûn bir şekilde musallat olur. Belki bu sebep ve buraya dahil etmediğim ehemmiyetsiz bir hâdise aşağıdaki rüyâya doğrudan vesîle olmuştur; mâmâfih zaten bu fikir aklıma evvelden beri yer etmiş olmalı; vâkıa, bir defa uyandıktan sonra bir daha asla peşimi bırakmadı ve sık sık yeniden bir araya gelerek tekrar asıl rüyâyı teşkil eden hepsi birbirinden acayip bin bir çeşide ayrıldı.

Mayıs ayında bir pazar sabahı olduğunu, hattâ günlerden Paskalya pazarı ve daha sabahın ilk saatleri olduğunu düşünüyordum. Görebildiğim kadarıyla da kendi kulübemin kapısının önünde ayakta duruyordum. Karşımdaki manzara sahiden orada bulunsam göreceğim manzaranın ta kendisiydi, fakat her zamanki gibi rüyânın kudretiyle ulvîleşmiş ve daha heybetli bir hâl almıştı. Dağlar aynı dağlar, eteklerindeki vâdi de aynı şirin vâdiydi; lâkin dağların zirvesi Alpler'den daha yükseklere uzanıyordu, çayırlarla ve yemyeşil ormanlarla aralarındaki mesafe de çok daha fazlaydı; çitlerin üstü beyaz güllerle kaplıydı ve etrâfta kimsecikler yoktu; bir tek kilise mezarlığındaki yemyeşil çimenlerin üstünde bilhassa şefkatle sevmiş olduğum bir çocuğun mezarının çevresinde tıpkı o çocuğun öldüğü yaz bir sabah gün doğmadan evvel gördüklerim gibi sessizce uyuyan inekler vardı. Fazlasıyla âşinâ olduğum bu manzaraya uzun uzun baktım ve kendi kendime (düşünürken) yüksek sesle "daha güneşin doğmasına epey var; bugün de Paskalya pazarı, yani dirilişin ilk meyvelerinin kutlandığı gün. Civarda gezintiye çıkacağım; eski dertler unutulacak bugün, zîrâ hava serin ve sakin, tepeler de yükseklere tâ cennete kadar uzanıyor, kayranlar da kilise mezarlığı kadar sessiz; şu yaprakların şebnemiyle de alnımdaki harareti alabilirim; ondan sonra bir daha tasalan-

mayacağım." Sanki bahçe kapısını açmaya niyetlenir gibi sol tarafa dönmemle karşıma bambaşka bir manzaranın çıkması bir oluyordu; lâkin rüyânın kudretiyle bu sahne de diğerinin devâmıymış gibi âhenkli bir şekilde onunla birleşmişti. Bu sefer şarkî bir sahnedeydim; burada da günlerden Paskalya pazarı ve sabahın daha ilk saatleriydi. Tâ çok uzaklarda da âdetâ ufukta bir leke gibi büyük bir şehrin kubbe ve kümbetleri seçiliyordu – muhtemelen çocukken gördüğüm bir Kudüs tablosundan aklımda kalmış olan belli belirsiz bir şekil ya da görüntü. Tahmînen de bir ok atımından daha az bir mesafede hurma ağaçlarının gölgesindeki bir taşın üstünde bir kadın oturuyordu; o tarafa bakınca bir de ne göreyim – Ann! Gözlerini üzerime dikmiş temkinli bakışlarla beni süzüyordu; nihâyet ben de ona: "Demek sonunda sana kavuştum" dedim. Bekledim. Fakat o tek kelime etmedi. Yüzü aynı onu son kez gördüğümdeki gibiydi; halbuki bir yandan da ne kadar değişmişti! On yedi sene evvel bir sokak lambasının ışığı yüzünü aydınlatırken dudaklarını son kez öptüğümde (o dudaklar Ann, benim nazarımda tertemizdi) gözyaşları sel gibi dökülüyordu: Şimdi gözyaşları silinmişti; vaktiyle olduğundan daha güzeldi, lâkin bunun hâricinde hiçbir değişiklik yoktu; hattâ hiç yaşlanmamıştı. Bakışları huzurluydu fakat yüzünün ifadesi fevkalâde ciddiydi; şimdi ben de ona biraz çekinerek bakıyordum; vâkıa, birden çehresi silikleşiyordu ve dağlara dönerek üstümüze gelen dumanları fark ediyordum; bir anda her şey kayboluyordu; üstümüze bir karanlık çöküyor ve göz açıp kapayıncaya kadar kendimi dağlardan çok uzakta, Oxford Sokağı'ndaki lambaların ışıkları altında Ann'le yürürken buluyordum – tıpkı bundan on yedi sene evvel henüz ikimiz de çocukken yaptığımız gibi.

Son bir numûne olarak, 1820 senesinden farklı bir mâhiyeti olan bir rüyâmı daha zikrediyorum.

Bu rüyâ artık rüyâlarımda sık sık işittiğim bir mûsikîyle başlıyordu – bir hazırlığın ve bir tehlikenin fark edilişinin

mûsikîsi; Taç Merasimi'nde çalınan marşın[122] ilk hareketine benzeyen ve tıpkı *onun* gibi insana çok uzun bir yürüyüşteymiş hissi veren – bir geçitte sıra sıra ilerleyen süvari ve arabaları – ve uçsuz bucaksız orduların ayak seslerini hatırlatan bir mûsikî. Hayâtî bir günün sabahı gelip çatmıştı – o sırada esrârengiz bir karanlığa gömülmüş olan ve korkunç bir ıstırabın altında ezilen insanlık için bir dönüm noktası, son bir umudun günüydü. Bir yerde – nerede bilmiyordum – bir sûretle, nasıl bilmiyordum – birileri arasında, kim bilmiyordum – bir savaş, bir kavga, bir mücâdele gerçekleşiyordu – fevkalâde bir tiyatro eseri yahut bir mûsikî faslı gibi tekâmül ediyordu; mücâdelenin yeri, sebebi, tabiatı ve muhtemel dâvâsının ne olduğu hakkında en ufak bir mâlûmâtım olmaması merakımı daha da tahammül edilmez hâle getiriyordu. Rüyâlarda (zarûrî olarak kendimizi her hâdisenin merkezine yerleştirdiğimizden) ekseriyetle olduğu gibi neticeyi belirlemek benim elimdeydi, lâkin bir yandan da değildi. Şâyet kendimi azmedebileceğim noktaya getirebilseydim buna muktedirdim; aynı zamanda da muktedir değildim zîrâ üzerimde yirmi okyanusun yahut affedilmesi mümkün olmayan bir suçluluk hissinin ağırlığı vardı. "Hiçbir iskandil kurşununun inemeyeceği derinliklerde" olduğumdan hareket edemiyordum. Sonra bir korodaki gibi ihtiras şiddetleniyordu. Artık daha büyük menfaatler, o güne dek uğruna hiçbir kılıcın sallanmadığı, hiçbir borunun ilân etmediği kadar yüce bir dâvâ mevzubahisti. Sonra ânîden tehlike çanları çalınıyordu: Aceleyle oradan oraya koşturanlar: Telâş içinde kaçışan sayısız firârî; haklı olanlardan mı yoksa zâlimlerden mi kaçıyorlardı bilmiyordum: Karanlık ve aydınlık: Fırtınalar ve insan yüzleri; en sonunda da her şeyin bittiği hissiyle beraber

---

122 [Taç Merasimi'nde çalınan marş] George Frederick Haendel'in (1685-1759) Kral II. George'un 1727'deki taç merasimi için bestelediği ve 'Rahip Zadok' diye de bilinen eseri.

kadın sûretleri ve benim için dünyaya bedel olan yüz hatları; sonra aradan bir an dahi geçmeden – kenetlenmiş eller ve kederli ayrılıklar, sonra da – ebedî vedâlar! tıpkı zinâkâr ananın[123] ölümün menfûr ismini telaffuz etmesiyle cehennemdeki mağaralardan yükselen nidâ gibi kederli bir nidâyla da sesler yankılanıyordu – ebedî vedâlar! ve bir daha, bir kez daha yankılanıyordu – ebedî vedâlar!

Sonra çırpına çırpına uyanıyor ve feryâdı basıyordum – "Bir daha asla uyumayacağım!"

Lâkin mâkul sınırları çoktan aşmış olan bu hikâyeyi artık bitirmek mecbûriyetindeyim. Daha fazla yerim olsaydı buraya dahil ettiğim malzemeyi daha etrâflıca ele alabilir ve buraya dahil etmediğim pek çok şeyi de tesirli bir şekilde ilâve edebilirdim. Mâmâfih, belki de bu kadarı kâfidir. Geriye sadece bu dehşet mücâdelesinin dönüm noktasına nasıl gelindiği konusunda bir şey söylemem kalıyor. Okuyucu (birinci kısmın girişinin başlarındaki bir pasaj sâyesinde) afyon tiryakisinin "onu bağlayan lânetli zincirleri neredeyse son halkasına dek söktüğünü" zaten biliyor. Peki bunu nasıl başardı? Asıl niyetime sâdık kalarak bunu anlatabilmem için hâl-i hazırda bana ayrılan yeri fersah fersah aşmam gerekirdi. Hikâyemi kısaltmak için böyle mâkul bir sebebin olması pek isâbetli; zîrâ meselenin üzerinde biraz daha düşünüp taşınınca görüyorum ki, afyon tiryakiliği henüz tescillenmemiş olanların ihtiyât ve vicdanlarına bir ikâz mâhiyetinde bu tarz samimi teferrûatları dahil ederek bizzat işin tarihinin bırakacağı intibâı – hattâ (çok daha ehemmiyetsiz bir endişe olmasına rağmen) eserin bir kompozisyon olarak yarattığı tesiri dahi zedelemekten şiddetle sakınırdım. Akl-ı selim sahibi okuyucunun merakı bu sihirli esâret mevzuuna takılıp kalmaktan ziyâde bahsedilen sihirli kudrete yönelecektir. Hikâ-

---

123 [zinâkâr ana] Orijinal metinde "*incestious mother*"; atıf Milton'ın *Kaybolan Cennet*'ine.

yenin asıl kahramanı afyon tiryakisi değil, aynı zamanda okuyucunun dikkatinin meşrû merkezi olan afyondur. Maksat bu mucizevî maddenin hem keyif hem eziyet vermek adına nelere kadir olduğunu gözler önüne sermekti: Şâyet bunu başardıysa eser fiilen sona ermiştir.

Vâkıa, aksi yöndeki tüm kanunlara rağmen bazıları afyon tiryakisinin âkıbetini ve şu an ne halde olduğunu sormakta ısrâr edeceğinden onlara şu cevabı veriyorum: Okuyucu afyonun saltanatının, verdiği ilâhî keyfe dayandığı devrin çoktan bittiğinin farkında; artık bu esâretin yegâne sebebi ondan ilelebet vazgeçme gayretimle irtibatlı işkencelerdi. Mâmâfih, afyonun mezâliminden kurtulamadığım müddetçe çekeceğim eziyetin ondan kurtulmaya çalışırken çektiklerimden aşağı kalır tarafı olmadığından geriye sadece bu işkencelerden birini tercih etmek kalıyordu; binâenaleyh, hadd-i zâtında ne kadar dehşet verici olsa da, neticede saadetime kavuşma ihtimalini barındıran *şıkkı* seçmemin bir mahzuru yoktu. İlk bakışta mantıklı görünüyor; fakat sağlam muhakeme kabiliyeti aynı zamanda fâiline fikrini fiiliyâta geçirme kudreti vermiyor. Vâkıa, yazarın hayatını ve onun için kendi hayatından da kıymetli olanları – hattâ yeniden saadetine kavuştuğu şu anda dahi onun için ilelebet kendi hayatından çok daha kıymetli olacak olanları tehdit eden bir buhran hâsıl oldu. – Afyona devâm ettiğim takdirde öleceğimi anladım: Binâenaleyh, ben de gerekirse ondan kurtulmak için canımı vermeye azmettim. O zamanlar aldığım miktarı bilemiyorum; zîrâ istimâl ettiğim afyonu satın alan ahbâbım daha sonra ona borcumu ödememe bir türlü müsaade etmedi; bu sebeple sene boyunca istimâl etmiş olduğum miktarı bile kestiremiyorum. Mâmâfih, hatırladığım kadarıyla onu gayet düzensiz bir şekilde alıyordum: Takrîben de günde elli veya altmış zerreyle 150 zerre arasında gidip geliyordum. İlk hedefim bunu kırka, otuza ve mümkün mertebe süratli bir şekilde on iki zerreye indirmekti.

Muzaffer oldum: Lâkin bu sâyede çektiğim eziyetin sona erdiğini zannetme okuyucu; ne de beni *melûl melûl* oturan biri olarak tasavvur et. Aradan dört ay geçtikten sonra bile hâlâ huzursuz, kıvranan, tir tir titreyen, her yeri zonklayan ve perişan bir halde, hattâ (I. James zamanında) en ufak bir cürüm işlememiş bir şahsın* işkenceden geçirildiğinde çektiği ıstırap hakkında anlattıklarından anladığım kadarıyla hemen hemen o durumdaki biriyle aynı vaziyette olduğumu farz et. Bu müddet zarfında Edinburghlu fevkalâde hazâkatli bir cerrahın tavsiye ettiği kediotu ruhu hâricinde hiçbir ilâcın bir faydasını görmedim. Binâenaleyh bu esâretten kurtuluşumun tıbbî izâhâti hakkında söyleyebileceklerim sınırlı: Zaten tıbbî husûslarda benim kadar câhil olan birinin aklının erdiği kadarı muhtemelen insanı yanıltmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Her hâl-ü kârda şu anda bu konuyu açmaya gerek yok. Hikâyenin kıssadan hissesinin muhâtabı afyon tiryakisidir; binâenaleyh, tatbîki de zarûrî olarak sınırlı olacaktır. Şâyet korkudan tir tir titrediyse dersimiz sona ermiştir. Lâkin hikâyemin neticesinin en azından afyonun, sihirli kudretinin on yedi senelik istimâli ve sekiz senelik sû-i istimâlinden sonra dahi hâlâ bırakılabileceğinin delili olduğunu öne sürenler olabilir: Hattâ aynı derecede külfetli bir vazîfe karşısında *kendisinin* benden daha fazla gayret sarf edebileceğini veyahut benimkinden daha kuvvetli bir bünyeyle aynı neticeye daha az çabayla ulaşılabileceğini iddia edenler de olacaktır. Bu doğru olabilir: Başkalarının sarf etmeye muktedir olduğu gayreti kendiminkiyle kıyaslamaya cüret edecek değilim. Daha fazla kudrete sahip olmalarını da tüm samimiyetimle temenni ediyorum. Umarım onlar da aynı başarıyı gösterir. Mâmâfih benim ne yazık ki herkese kısmet olmayan bazı hâricî sâiklerim de vardı: Afyon yüzünden kuvvetten düş-

---

* William Lithgow: Kitabı (*Seyâhatler vs.*) kötü ve ukalâca kaleme alınmıştır. Lâkin Malaga'da işkence altında çektiği ıstırabı anlattığı hikâye son derece müessir edicidir.

müş bir aklın salt şahsî menfaatlerini düşünerek tedârik edemeyeceği vicdânî desteği de bunlar sâyesinde temin etmiştim.

Jeremy Taylor[124] doğumun da en az ölüm kadar ıstıraplı olabileceğini tahmin ediyor: Bunu ben de akla yakın buluyorum: Afyonu azalttığım dönemin tamamı boyunca da âdetâ bir varoluş biçiminden bir diğerine geçmekte olan birinin çekeceği eziyetin aynısını çektim. Mesele ölüm değil, lâkin bir nevî bedensel dirilişti: O zamandan beri de daha keyifsiz bir hâlet-i rûhiyeyle saadetime gölge düşürecek bin bir türlü müşkülâtın baskısı altında olmama rağmen ara sıra neşemin yerine geldiği bile oldu.

Eski hâlimin bir hâtırası bâki kaldı: Rüyâlarım henüz tamamen sâkinleşmiş değil: Fırtınanın korkunç dalgaları ve heyecanı hâlâ tam olarak sükûnet bulmadı: Burada ordugâh kuran hücum kıtaları ricat etmeye başladı; lâkin henüz yerini terk etmemiş olanlar var: Uykum hâlâ dağdağalı ve Cennet'in kapılarının çok uzaklardan ona dönüp baktıklarında Âdem'le Havvâ'ya göründüğü gibi hâlâ (Milton'ın müthiş mısrasıyla) –

Korkunç yüzler ve alev alev yanan kollarla dolup taşıyor.[125]

---

124 [*Jeremy Taylor*] De Quincey 1856 baskısında bu fikrin aslında Lord Bacon'un "Ölüme Dair' adlı denemesinde yer aldığını söylüyor.

125 [*Korkunç yüzler ve alev alev ...*] Milton, *Kaybolan Cennet.*

Giovanni Battista Piranesi, *Asma Köprü*, 1761

London Magazine, Aralık 1822 Sayısından

Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*

Bu nâçizâne eserin hak sahipleri onu tekrar neşretmekte ısrarlı olduğuna göre, öyle görünüyor ki, geçen Aralık'ın *London Magazine*'inde vaat edilen üçüncü faslın intişâr etmeyişinin sebebine dair bir izâhât vermek de, bilhassa bu vaadi yayınlayarak ona kefil olan hak sahipleri aksi takdirde sözün yerine getirilememesinden doğan mesûliyete – az veya çok – iştirâk etmiş sayılabilecekleri göz önüne alınırsa, zarûrî bir hâle geldi. Muharrir bu mesûliyeti sırf hak yerini bulsun diye tamamıyla üzerine almaktadır. Muharririn bu sûretle kendine mal ettiği kabahatin miktarı kendi fikrince de son derece karanlık bir meseledir ve bu vesîleyle müracaat ettiği safsata üstatları bile onu aydınlatma husûsunda bir

Eylül ve Ekim 1821 sayılarımızda bu başlıkla tefrika ettiğimiz hâtıraların uyandırdığı alâka ve heyecan bir "Üçüncü Kısım" vaadimizi de okurlarımızın zihninde taptaze muhafaza etmiş olmalı. Bu sözümüzü hâlâ evvelden taahhüt ettiğimiz şekliyle yerine getiremiyor oluşumuzun bizlere olduğu gibi okurlarımıza da keder vereceğinden hiç şüphemiz yok; bilhassa aşağıdaki tesirli hikâyeyi gözden geçirdikten sonra. Bu fasıl *İtiraflar*'ın daha evvel ayrı bir cilt olarak sunduğumuz baskısına ilâve edilmek üzere kaleme alınmıştı, biz de abonelerimizin bu fevkalâde vakayinâmenin tamamına sahip olabilmeleri için onu burada kelimesi kelimesine tekrar neşrediyoruz.

işe yaramamıştır. Bir taraftan umûmîyetle bir vaadin bağlayıcılık derecesinin sözün verildiği kişi sayısıyla *ters* orantılı olduğu kabûl ediliyor; işbu sebeple husûsî münâsebetlerinde verdikleri tüm sözlere sadâkatle bağlı kalan pek çok şahsın bir milletin tamamına verilmiş sözlerden hiç tereddüt etmeden ve en ufak bir vicdan rahatsızlığı duymadan dönebildiklerini görüyoruz, tabiî kendinden daha kuvvetli birine verdiği söze riâyet etmeyenler bunun mesûliyeti altında sayılır; diğer taraftan bir muharririn verdiği sözlerle alâkadar olabilecek yegâne zümre onun okurlarıdır, bunun da mümkün mertebe düşük bir sayıda olduğunu farz etmek her yazar için bir tevâzû meselesidir – hattâ belki de yalnız bir okur mevzubahistir; bu durumda da verilen sözün muharrire yüklediği ahlâkî mükellefiyetin mukaddesliği sırf tasavvur edildiğinde bile insanı allak bullak edebilecek bir mertebededir. Mâmâfih, safsata bir yana bu gecikmeden etkilenmiş olduğunu düşünebileceklerin mağdûriyetini fazlasıyla telâfi etmek için muharrir üçüncü faslın taahhüt edildiği geçen senenin sonundan hemen hemen bugüne dek yaşadıklarını nakletmeyi bir vazîfe bilir. Asıl maksadı kendini temize çıkarmak olsaydı, muharririn çektiği tahammül edilmez bedensel ıstırabın onu neredeyse hiçbir fikrî gayret sarf edemeyecek şekilde acze mahkûm ettiğini söylemek kâfi gelirdi, bilhassa hoş ve keyifli bir hâlet-i rûhiye ihtiyacını duyan ve gerektiren fikrî faaliyetler daha da imkânsızlaşmıştı; lâkin o ezkazâ afyonun tıbbî tarihine meslekten hekimlerin tecrübe edemeyeceği aşamalardaki tesiri husûsunda bir nebze de olsa katkıda bulunabilecek bir vaka olarak bu safhadan daha etrâflıca bahsedilmesinin bazı okurlar için makbûle geçebileceğine karar verdi. Herkesin faydalanabileceği bir netice elde etmenin mâkul bir ihtimal olduğu durumlarda *fiat experimentum in corpore vili*[126] hakkaniyetli bir kuraldır. El-

126 [*fiat experimentum in corpore vili*] deney işe yaramaz bir bedende tatbik edilsin.

bette bundan ne gibi bir fayda elde edilebileceği husûsu şüpheye imkân verecektir, fakat söz konusu vücûdun kıymeti hakkında en ufak bir kuşku olamaz, zîrâ muharririn kendininkinden daha işe yaramaz bir vücûdun daha bulunamıyacağını itiraf etmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Kendisi sahip olduğu vücûdun neredeyse hayatın olağan fırtınaları ve en küçük zorlukları altında dahi iki günlüğüne denize çıkması beklenemeyecek kadar pespâye, harap ve tiksindirici bir bedenin en kusursuz örneği olduğunu düşünerek iftihar etmektedir; hattâ şâyet bu insanların vücutlarını bertaraf etmenin itibârlı bir usûlü olsaydı sefil bünyesini mûteber bir köpeğe bile vasiyet etmekten neredeyse mahcûbiyet duyacağını kabûl etmelidir. Lâkin artık muharririn bu can sıkıcı derecede dolambaçlı ve uzun cümlelerin ikide bir tekerrür etmesinden kurtulmak için ilk ağızdan nakletme hürriyetini kullanacağı vakanın kendisine geçelim.

İtirafları okumuş olanlar onları afyon istimâlinden tamamen vazgeçmiş olduğum fikriyle bitirmiş olmalı. Bu intibâı kasten bırakmış, bunu da iki sebeple yapmıştım: Birincisi, böyle şiddetli bir ıstırabı bile isteye kaydetme faaliyetinin kendisi ister istemez vakanüvîsin kendi durumuna dışardan bakabilmesine imkân verecek kudrete ve onu hâl-i hazırda ıstırap çekmekte olan birinin asla beceremeyeceği şekilde gerçeklere sâdık kalarak tasvir edebilmesini sağlayacak neşeli bir hâlet-i rûhiyeye sahip olduğunu farz ettirdiği için; ikinci olarak da 8000 damla gibi muazzam bir miktardan 300 ila 160 arasında gidip gelen (eskisine kıyasla) cüzî bir miktara inmeyi başarmış olduğumdan artık bu mücadeleden galip çıktığımı düşünmeme mâni olabilecek bir şey kalmaması sebebiyle. Binâenaleyh, okurlarımın benim ıslâh olmuş bir afyon tiryakisi olduğuma hükmetmelerine müsaade ederken bizzat iştirak etmediğim hiçbir intibâ uyandırmış olmuyordum; görülebileceği gibi de bu intibâ dahi tek bir tanesi bile hakikatlerle çelişmeyen kelimele-

rimden değil, eserin kapanış faslının umûmî havasından çıkarılabilecek şekilde bırakılmıştı. O makalenin kaleme alınmasının üzerinden uzun bir zaman geçmemişti ki, başladığım işi bitirebilmek için sarf etmem gereken gayretin tahmin ettiğimden çok daha fazla olduğunu hissetmeye başladım; bir an evvel harekete geçme mecbûriyeti de aradan geçen her ayın sonunda daha âşikâr oluyordu. Bilhassa midede gittikçe artan bir sertleşme yahut hissizleşme dikkatimi çekiyordu, bunun da bu uzuvda ya çoktan çıkmış ya da çıkmakta olan bir urun işareti olabileceğini zannediyordum. Göstermiş olduğu nezâket sebebiyle o sırada kendisine fazlasıyla minettar olduğum meşhur bir hekim bana hastalığımın böyle bir netice vermesinin imkân dahilinde olduğunu, vâkıa, görünüşe bakılırsa afyon istimâline devâm ettiğim takdirde bambaşka bir neticenin bunun önüne geçeceğini söyledi. Binâenaleyh, tüm dikkat ve kuvvetimi bu gaye için seferber etmeye fırsat bulur bulmaz afyona kesinkes tövbe etmeye azmettim. Mâmâfih böyle bir teşebbüse tahammül etmeme imkân verecek şartların bir araya gelmesi için geçen Haziran'ın 24'üne kadar beklemem gerekti. Hiç tereddüt etmeme husûsunda daha evvelden kesin kararımı vermiş olduğum için de deneyime o gün başladım; "bedeli" ne olursa olsun "kaşıntıya direnecektim." Aylardan beri günlük istihkakımın takrîben 170 veya 180 damla civarında olduğunu evvelden hatırlatmalıyım; arada bir 500'e, bir defasında da neredeyse 700'e çıktığım olmuştu; tekrar tekrar nihâî deneyimin provasını yaparken de 100 damlaya kadar inebilmiş, fakat dördüncü günden sonra buna tahammül etmenin mümkün olmadığını görmüştüm – sırası gelmişken bu günü atlatmanın benim için daima ondan evvelki üç günün hepsinden daha zor olduğunu ilâve edeyim. İlk başlarda rüzgâra tâbi seyrettim – üç gün boyunca günde 130 damla aldım, dördüncü gün derhal 80'e indim. Bu aşamada çektiğim ıstırap be-

ni hemen "kibirden arındırdı" ve ayaklarımın yere basmasını sağladı; yaklaşık bir ay boyunca da bu rakamın etrâfında bir aşağı bir yukarı gezinerek devâm ettim; sonra bir anda 60'a düştüm, ertesi gün de – tek bir damla bile almadım. Bu neredeyse on yıldır afyonsuz geçirdiğim ilk gündü. Bu oruçlu halde doksan saat boyunca, yani yarım haftadan fazla dayandım. Sonra da – bana ne kadar aldığımı sormayın; söyleyin, acaba siz olsaydınız ne yapardınız? Ertesi gün yine oruç tuttum – daha sonra da takrîben 25 damla alıp yine oruç tuttum ve saire.

Bu arada deneyimin ilk altı haftasında hastalığıma eşlik eden belirtiler şunlardı: Uzviyetin tamamını saran fevkalâde bir hassâsiyet ve heyecan; bilhassa midem tam mânâsıyla eski canlılığına ve hassâslığına kavuşmuştu, lâkin burada da ekseriyâ korkunç ağrılardan başka bir şey hissedilmiyordu; gece-gündüz aralıksız devâm eden bir huzursuzluk; uyku – bu kelimenin mânâsını bile zar zor hatırlıyordum; yirmi dört saatin en fazla üçünde uyuyabiliyordum, o da öyle rahatsız ve hafif bir uyku oluyordu ki, etrâfımda olup biten her şeyi işitebiliyordum. Çenemin alt kısmı sık sık şişiyor, ağzımda yaralar çıkıyor ve burada tekrarlayarak canınızı sıkmak istemediğim daha pek çok korkunç arazla başa çıkmak zorunda kalıyordum; mâmâfih afyonu bırakma teşebbüslerime daima eşlik etmeyi asla ihmâl etmediği için bunların bir tanesinden – yani şidetli aksırmadan biraz bahsetmem gerekiyor. Bir başladı mı, bazen aralıksız iki saat süren ve günde en az iki ya da üç kez tekrarlanan bu durum artık son derece meşakkatli bir hal almıştı. Bir yerlerde işitmiş ya da okumuş olduğum bir şeyi, yani burun deliklerimizi kaplayan zarın mideyi kaplayan zarın uzantısı olduğunu hatırlayınca buna o kadar da şaşmadım; zannediyorum ayyaşların burun deliklerinin etrâfındaki çileden çıkarıcı görüntülerin sebebi de bu sâyede açığa çıkmış oluyor. Midemin ânîden eski hâline kavuşması muhtemelen

kendini bu şekilde belli ediyordu. Devamlı afyon aldığım senelerin tamamını kapsayan dönem boyunca bir kez bile (ekseriyâ dendiği gibi) soğuk almamış veya en ufak bir öksürüğe dahi tutulmamış olmam da dikkate değer bir husûstur. Lâkin şimdi şiddetli bir nezleden mustariptim, çok geçmeden de öksürük başladı. Aşağı yukarı o günlerde ____'e yazdığım ve sonunu getiremediğim bölük pörçük bir mektupta şu satırları kaleme almış olduğumu görüyorum: "____, Benden ____ ____ yazmamı ricâ etmişsin. Beaumont ve Fletcher'ın *Thierry ve Theodore*'unu bilir misin? Uykusuzluktan neler çektiğimi orada görebilirsin; başka husûslarda da durumun farklı olmadığını söylesem hiç de mübâlağa etmiş sayılmam. Sana temin ederim ki, şu anda bir saatte mâruz kaldığım fikir yağmuru afyonun saltanatı altında geçen bütün bir sene boyunca yaşadığımdan daha fazla. Afyon yüzünden on senedir buz bağlamış olan fikirlerimin hepsi şimdi tıpkı eski masaldaki gibi bir anda çözülmüş görünüyor – sel gibi her taraftan üzerime yağan düşünceler işte böyle bir izdihâm yaratıyor. Lâkin sabırsızlığım ve menfûr hassâsiyetim öyle bir seviyeye çıktı ki, yakalayıp kâğıda geçirebildiğim her düşünce karşılığında elli tanesi uçup gidiyor: Istırap çekmekten ve uykusuzluktan bîtap düşmüş olmama rağmen iki dakika bile oturamıyor, hattâ yerimde duramıyorum. '*I nunc, et versus tecum meditare canoros.*[127]'"

Deneyimin bu aşamasında civarda ikamet eden bir cerraha haber göndererek beni görmeye gelmesini ricâ ettim. Akşamleyin geldi; ben de kendisine kısaca durumu izâh ettikten sonra ona şu soruyu sordum: Acaba o da afyonun hazım uzuvlarını uyarıcı bir tesiri olabileceğini ve uykusuzluğumun da asıl müsebbibi olduğu âşikâr olan bu mide ra-

---

127 ['*I nunc, et versus tecum meditare canoros.*'] 'Gel de bestele şimdi (bu kadar şeyin arasında) o âhenkli mısrâları.' Horatius, *Nâmeler*, 2. Kitap, 78.

hatsızlığının hazımsızlıktan kaynaklanıyor olabileceğini düşünmüyor muydu? Cevâbı "hayır" oldu: Bilakis çektiğim ıstıraba aslında şuûrun altında cereyan etmesi gereken, lâkin bu kadar uzun süreli bir afyon istimâli neticesinde artık bozulmuş olan midemin bu gayri tabiî vaziyeti yüzünden alenen hissedilir hâle gelen hazım faaliyetinin kendisinin sebep olduğunu düşünüyordu. Bu fikir mâkul görünüyordu; ıstırabın aralıksız sürmesi de beni bunun doğru olduğunu düşünmeye sevk etti; zîrâ hastalık midedeki herhangi bir *ârızadan* kaynaklanıyor olsaydı tabiatıyla ağrı da ara sıra kesilmeli ve şiddeti de sık sık değişmeliydi. Sıhhatimiz yerindeyken açıkça görüldüğü üzere tabiatın asıl niyeti elbette kan dolaşımı, akciğerlerin genişleyip daralması, midenin hareketleri vs. gibi tüm hayâtî faaliyetleri dikkatimizden uzaklaştırmaktır; öyle görünüyor ki, afyon da başka husûslarda olduğu gibi burada da onun maksadını tesirsiz hâle getirmeye muktedirdir. Cerrahın tavsiyesi üzerine *yılanotu şurubu*[128] almayı denedim. Çektiğim ıstırap kısa bir süre için de olsa bu sâyede epey hafifledi, lâkin deneyin aşağı yukarı kırk ikinci gününde o vakte kadar görülen belirtiler kaybolmaya başladı ve yerlerine farklı ve çok daha korkunç şekillerde tezâhür eden yenileri peydâ oldu; birkaç fâsılayı saymazsak da o günden beri hâlâ bunlardan mustaribim. Lâkin iki sebepten dolayı bunları tasvir etmeden geçiyorum: Evvelâ, hatırlandığı anla tecrübe edildiği vakit arasında çok kısa ya da hiç zaman geçmemiş olan bir eziyeti etrâflıca nakletmek insanın ruhunu isyâna sevk ettiği için. Bunları bir faydası olacak kadar teferrûatla gözden geçirmek hakikaten *infandum renovare dolorem*[129] olurdu, hem de muhtemelen bunu yapmak için kâfî derecede iknâ

---

128 [*yılanotu şurubu*] yılanotunun sirke ya da alkole yatırılıp demlenmesiyle elde edilen iştah açıcı bir şurup.

129 [*infandum renovare dolorem*] 'tarif edilemez yaraları deşmek;' Virgilius, *Aeneid.*

edici bir sâik ortada yokken; zîrâ ikinci olarak da bu safhada yaşadıklarımın herhangi bir şekilde afyona isnat edilip edilemeyeceğinden şüpheliyim – ne müspet, ne de menfi olarak; yani bunların kesin olarak afyonun tesiriyle ortaya çıkan dertlerden, hattâ bu maddenin istimâli neticesinde çoktan bozulmuş bir bünyenin daha sonra afyon *mahrumiyeti* nedeniyle çektiği eziyetlerden sayılıp sayılamıyacağından bile emin değilim. Şüphesiz belirtilerin bir kısmı mevsim koşulları (ağustos) ile izâh edilebilirdi zîrâ yaz çok sıcak geçmemesine rağmen her hâl-ü kârda evvelki aylar boyunca *biriken* (şâyet böyle ifade edecek olursak) hararetin yekûnü o ayın mevcut sıcaklığına ilâve edildiğinde ağustos ayının büyük kısmı tabiatıyla senenin en sıcak zamanı olur; mâmâfih nasıl olduysa Noel vakti bile günlük afyon miktarındaki her ciddî tenzîlâta eşlik eden ve temmuz boyunca beni günde beş veya altı kere yıkanmaya mecbur edecek kadar şiddetle tezâhür eden aşırı terleme yılın en sıcak ayının gelip çatmasıyla tamamen kaybolmuştu, bu sebeple de hararetin yol açtığı dertler daha da zararlı hâle geliyor olabilirdi. Bir diğer belirtiyi de – yani bu cehâletimle ancak dahilî romatizma adını verebildiğim (bazen omuzlarda vs. tezâhür eden, lâkin daha ziyâde mideden kaynaklandığı izlenimi veren) bir ağrıyı – yine afyon ya da afyon mahrumiyetinden ziyâde muhtemelen ikamet ettiğim evdeki rutûbetin* İngiltere'nin de en yağışlı yerlerinden olan bölgemizde temmuz ayı her zamanki gibi hiç durmadan

---

* Bunu söylerken evin kendisine katiyen bir hürmetsizlik etmek istemediğimi Roma çimentosuyla kaplı bir-iki tanesi krallara lâyık, birkaç tanesi de onlar kadar olmasa da yine muhteşem sayılabilecek mâlikâne hâricinde, bu dağlık bölgede hiç su geçirmeyen tek bir ev dahi bilmediğimi söylediğimde okuyucu da anlayacaktır. Bu memleketin kitâbî mimarîsinin âdil kurallara göre gelişmiş olmasıyla iftihar ediyorum; lâkin diğer tüm mimarlıklara gelince durum son derece barbarca ve bu da yetmiyormuş gibi, her gün daha da kötüye gidiyor.

yağmur yağmış olduğu için o sıralar âzamî seviyeye çıkmış olmasına mal etmek daha doğru görünüyordu.

Bedensel sefâletimin bu son safhasının afyonla bir alâkası olup olmadığından şüphe etmeme neden olan bu sebeplere dayanarak – vücûdumu dolayısıyla daha da hâlsiz ve sakat bırakarak onu olabilecek her tür rahatsızlık karşısında daha savunmasız kılmasını bir tarafa bırakıyorum – okuyucumu onun her tür tasvirinden bilhassa muaf tutuyorum ki ondan ırak dursunlar; keşke ben de onları hâtıralarımdan o kadar kolayca uzak tutabilseydim de ilerde huzurlu anlarımın insanın düşebileceği bu en sefil durumların lüzûmundan canlı hayalleriyle alt üst olmaması mümkün olabilseydi!

Deneyimin ikinci kısmı da bu kadar. Muhtemelen deneyin esasını ve başka vakalara misal teşkil edecek unsurları da barındıran evvelki safhayla alâkalı olarak okuyucumdan onu hangi sâiklerle kaydettiğimi unutmamasını ricâ etmeliyim. Bunlar iki taneydi: Birincisi, afyonun tıbbî bir madde olarak tarihine cüzî bir katkıda bulunabileceğime inanmam. Üzerimdeki zihinsel atâlet, çektiğim bedensel ıstırap ve makalemin o kısmını yazarken beni âdetâ esir alan hâtıralar karşısında hissettiğim şiddetli nefret sebebiyle ve o kısmı bitirir bitirmez yazdıklarımı (yaklaşık beş derecelik arz mesafesindeki) matbaaya postalamış olduğumdan artık bunları tashih veya ıslâh etmem mümkün olmadığı için bu niyetimi katiyen yerine getiremediğimin farkındayım. Lâkin ne kadar karmakarışık olsa da bu hikâyenin afyonun bu tür bir tarihiyle âzamî derecede alâkadar olacak şahıslara, yani tüm afyon tiryakilerine az da olsa bir faydası olduğu âşikâr; zîrâ onlara da teselli olacak ve cesâret verecek sûrette afyonu bırakmanın, hem de herkesin sahip olduğu türden alelâde bir metânetle bile tahammül edilebilecek bir ıstıraptan daha fazlasına sebep olmadan ve miktarı fevkalâde süratli bir şekilde

azaltmak* sûretiyle mümkün olduğu gerçeği bir kez daha ispatlanmış oluyor.

Bu son noktayla alâkalı olarak benim *fazla* süratli davrandığımı, binâenaleyh çektiğim ıstırabın da beyhûde yere şiddetlendiğini veyahut belki de yeterince istikrarlı olamadığımdan eşit dağılmadığını ifade etmem gerekir. Lâkin okuyucunun kendi kararını verebilmesi ve bilhassa da emekliye ayrılmaya hazırlanan afyon tiryakisinin ihtiyaç duyacağı her tür mâlûmâta sahip olabilmesi için buraya günlüğümü de ilâve ediyorum:

Birinci Hafta Afyon R. Damlası	İkinci Hafta Afyon R. Damlası
Pzts. Haziran 24 130	Pzts. Temmuz 1 80
Haziran 25 140	Temmuz 2 80
Haziran 26 130	Temmuz 3 90
Haziran 27 80	Temmuz 4 100
Haziran 28 80	Temmuz 5 80
Haziran 29 80	Temmuz 6 80
Haziran 30 80	Temmuz 7 80
Üçüncü Hafta	**Dördüncü Hafta**
Pzts. Temmuz 8 300	Pzts. Temmuz 15 76
Temmuz 9 50	Temmuz 16 ...... 73.5
Temmuz 10}	Temmuz 17 ...... 73.5
Temmuz 11}Kayıtlarda	Temmuz 18 70
Temmuz 12}eksik	Temmuz 19 240
Temmuz 13}	Temmuz 20 80
Temmuz 14 76	Temmuz 21 350
Beşinci Hafta	
Pzts. Temmuz 22 60	
Temmuz 23 ...... Hiç	
Temmuz 24 ...... Hiç	
Temmuz 25 ...... Hiç	
Temmuz 26 200	
Temmuz 27 ...... Hiç	

Okuyucu muhtemelen 300, 350 vs. gibi rakamlara çıktığım bu ânî artışların ne anlama geldiğini soracaktır. Bu artışların ardındaki *sâik*, anlık bir gafletten başka bir şey değildi; bunların ardındaki asıl *mantık* ise, tabiî bu şartlarda sâiklerimi mantıkla harmanlayabildiğim ölçüde ya "*reculer pour mieux sauter*" [daha uzağa sıçrayabilmek için geri çekilmek] usûlüne başvurmak; (zîrâ müsâmahakâr bir dozun bir veya iki gün devâm eden atâleti süresince midem çok daha küçük miktarlarla tatmin oluyor ve kendine geldiğinde bu yeni tayınına kısmen de olsa alışmış oluyordu) ya da şu kaide oluyordu – her yönüyle eşit olan ıstıraplardan en iyi tahammül edilebilecek olanlar asabî bir hâlet-i rûhiyeyle karşılananlardır. Tabiatıyla ben de ne zaman yüklü dozuma çıksam ertesi gün fena halde öfkelenmiş oluyor ve her tür ıstıraba tahammül edebilecek bir kıvâma geliyordum.

Niyetim evvelâ deneyimin bu neticesini nakledebilmekti. İkinci olarak ve buna paralel bir gayeyle bu yeniden basıma ilâve edilebilecek bir "Üçüncü Kısmı" vaktinde kaleme almanın benim için nasıl imkânsız bir hâle geldiğini anlatmayı murâd etmiştim, zîrâ bu baskının prova sayfaları bana bu deney devâm ettiği sırada Londra'dan gönderildi; yazdıklarımı geliştirmek ya da tashih etmek konusunda öyle âcizdim ki, onları dizgi ve cümle hatâlarını fark edecek ya da düzeltebilecek kadar bile dikkatlice okumaya tahammülüm yoktu. Kendi vücûdum gibi hakikaten pespâye bir husûsta yaptığım deneylerle alâkalı uzun veya kısa herhangi bir kayıtla okuyucuma zahmet vermemin sebebi bunlardan ibâretti; okuyucumun da bunları unutmayacağına ya da beni rezilliği bu kadar âşikâr olan bir husûsu sırf kendi nâmına veyahut herkese bir faydası olacağına inanmadığım herhangi bir sebeple ele almaya tenezzül etmemin mümkün olduğunu zannedecek sûrette yanlış anlamayacağına eminim. İçimizde böyle hastalıklı derecede kendisiyle meşgûl bir hayvan olduğundan haberim var. Onunla zaman zaman ben de karşılaştım ve kendisinin tasavvur edilebilecek en korkunç *heautontimoroumenos*[130] olduğunu, düşünceler farklı yönlere sevk edilebilecek olsa muhtemelen kaybolup gidecek bilumûm sıkıntıyı nasıl şiddetlendirerek beslediğini de gayet iyi biliyorum. Lâkin bana gelince bu haysiyetsiz ve kendini beğenmiş huyu öyle küçümsüyorum ki, böyle bir şeye tıpkı şu anda evimin arka tarafında delikanlının biriyle sevişmekte olduğunu işittiğim zavallı hizmetçi kızı seyrederek katiyen vakit harcamayacağım gibi, asla tenezzül de etmem. Transandantal bir felsefeci böyle bir durum karşısında merak duymalı mıdır? Yoksa benim gibi en fazla sekiz buçuk senelik ömrü

130 [*Heautontimoroumenos*] 'Kendine eziyet eden,' 'kendini cezalandıran' kişi anlamında; Romalı yazar Terentius'un Yunan şâir Menander'in M.Ö. dördüncü asırda kaleme aldığı *Heauton Timoroumenos* adlı şiiri bir tiyatro eserine dönüştürmesiyle Yunanca'dan Latince'ye geçmiş kelime.

kalmış birinin böyle lüzûmsuz işlerle harcayacak vakti olduğuna inananlar olabilir mi? Madem öyle bu ihtimali ortadan kaldırmak için belki de bazı okuyucuları şaşırtacak bir şey söylemem icap ediyor; lâkin eminim bunu hangi sâiklerle yaptığım göz önüne alınınca söyleyeceklerim mâzûr görülecektir. Herhalde hiç kimse kendi vücûduna bir nebze olsun kıymet vermeden onunla alâkalı hâdiselerle bu kadar meşgûl olamaz; halbuki okuyucunun da gördüğü gibi onu beğenmek veya ona en ufak bir kıymet vermek bir yana, ben kendi bedenimden nefret ediyorum, hattâ onu acımasızca alay konusu ediyor ve ondan hiçbir hakareti esirgemiyorum ve vücûdumun ilerde en aşağılık cânîlerin cesetleriyle aynı kaderi paylaşarak kanunların onlara lâyık gördüğü nihâî cezanın benimkine de revâ görülmesinden dahi gocunacak değilim. Samimiyetimi ispat etmek için de size bir teklifte bulunacağım. Herkes gibi benim de defnedileceğim mekânla alâkalı bazı hayallerim var; ömrümün çoğunu dağlık bir bölgede geçirmiş olduğumdan kadîm ve ıssız tepelerin arasında yemyeşil bir kilise mezarlığındaki bir köşenin bir feylosof için Londra'nın rezil Golgotalarından[131] daha münâsip, daha sâkin bir istirahat yeri olacağı rüyâsına sâdık kalmayı tercih ederim. Lâkin şâyet *Surgeon's Hall*'daki[132] beyefendiler bir ayfon tiryakisinin vücûdundaki kalıntıları tetkik etmenin bu ilme herhangi bir faydası dokunabileceğini düşünüyorlarsa bana bir haber uçursunlar yeter; bedenimin kendilerine ulaştırılması için gerekli tüm hukukî muameleyi[133] ben hal-

131 [Londra'nın rezil Golgotalarından] İsa'nın çarmıha gerildiği tepenin ismi olan Golgota, İbrânîce 'kafatası' ya da 'kafatası dolu yer' anlamına geliyor. De Quincey hırsızların her fırsatta talan ettiği Londra mezarlıklarının vîrâne hâline gönderme yapıyor olmalı.

132 [Surgeon's Hall] O zamanlar *Royal College of Surgeons of Edinburgh*'un (Edinburgh Kraliyet Cerrahlık Koleji) bulunduğu bina.

133 [hukukî muameleyi] 18. yüzyıl başlarında İngiltere'de sadece idam edilenlerin cesetleri teşrîhhânelere veriliyordu. Din adamları da bu tür uygulamalara şiddetle karşı çıktığından De Quincey böyle bir istisnâya imkân verecek bir vasiyetnâme kaleme alacağını îmâ ediyor.

ledeceğim – tabiî onunla işim biter bitmez. Sakın hislerimle alâkalı sahte bir hassâsiyet ve itibâra dayalı herhangi bir vicdânî tereddüt yüzünden arzularını ifade etmekten çekinmesinler; onları temin ederim ki, benimki gibi harap olmuş bir vücut üzerinde "ders vererek" beni ziyâdesiyle şereflendirmiş olacaklar; ömrüm boyunca bana bu kadar ıstırap çektirmiş olan şeyin ölümümden sonra böyle bir intikam ve aşağılamaya mâruz kalacağını bilmek de bana memnûniyet verecektir. Böyle vasiyetlere nâdiren rastlanır; zîrâ mîrâsın intikalinin vasiyetnâme sahibinin ölümüne bağlı olduğu vasiyetleri ilân etmek çoğu zaman tehlikelidir: Romalı bir hükümdârın alışkanlıklarında bunun çarpıcı bir örneğini görebiliyoruz; ne vakit zengin biri ona büyük bir mâlikâne mîrâs bırakacağını haber verse bu anlaşmadan ne kadar memnûn olduğunu ifade eder ve kendisine sunulan sadâkatli mîrâsı lütufkârca kabûl edermiş; fakat sonra şâyet vasiyetnâme sahibi mâlikânenin mülkiyetini ona derhal teslim etmeyecek olur, şâyet hâince "yaşamakta ısrar ederse" (*si vivere perseverarent*, Suetonius'un deyişiyle[134]), fazlasıyla hiddetlenerek durumun îcâbına bakıverirmiş. O günlerde, hele tüm Sezar'ın en kötülerinden birinden böyle bir tarz-ı hareket beklenebilir; lâkin günümüz İngiliz cerrahlarında herhangi bir sabırsızlık belirtisi ya da sadece ilim aşkı veya beni böyle bir teklifte bulunmaya sevk edene benzer meraklarla izâh edilebilecekler hâriç, en ufak bir hassâsiyetle karşılaşmayacağıma eminim.

30 Eylül 1822

---

134 [Suetonius'un deyişiyle] Suetonius Tranquillus (M.S. 69-122), *De Vita Caesarum* (Sezarlar'ın Hayatları Üzerine) adlı eserin yazarı; De Quincey İmparator Caligula'dan bahsediyor.